T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYETİN BENLİK SAYGISI, ANNE, BABA VE AKRAN İLİŞKİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZ

DEMET PEKŞEN SÜSLÜ
111151201

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ayla OKTAY

İstanbul, Eylül 2016

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYETİN BENLİK SAYGISI, ANNE, BABA VE AKRAN İLİŞKİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZ

DEMET PEKŞEN SÜSLÜ
111151201

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ayla OKTAY

İstanbul, Eylül 2016

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

07.10.2016 tarihinde tezinin savunmasını yapan Demet PEKŞEN SÜSLÜ'ye ait "Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Gelişim Psikolojisi) Doktora Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Ayla OKTAY
(Başkan)danışman

.....

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
(Üye)

.....

Prof. Dr. Tolga ARICAK
(Üye)

.....

Prof. Dr. Gülden BALAT UYANIK
(Üye)

.....

Yrd. Doç. Dr. Figen KARADAYI

TEŞEKKÜR

Her zaman destekleyici ve teşvik edici tavrıyla öğrencisi olmaktan büyük gurur duyduğum danışmanım Sayın Prof. Dr. Ayla OKTAY'a bana inandığı, güvendiği ve beni tez öğrencisi olarak kabul ettiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komisyonu jüri üyelerim ve değerli hocalarım Prof. Dr. Nermin ÇELEN ve Yrd. Doç. Dr. Figen KARADAYI'ya destekleri için teşekkürler.

Bilgi birikimi, görüş ve önerileri ile tezime katkı sağlayan Prof. Dr. Osman Tolga ARICAK'a teşekkür ederim. Ayrıca bütün tezi sabırla ve dikkatle okuduğunuz için minnettarım.

Tez savunma jüri üyesi Prof. Dr. Gülden UYANIK BALAT'a katkı ve önerilerinden dolayı teşekkürler.

Tezimin verilerinin analizine ilişkin her kafam karıştığında bana zaman ayıran ve sorularımı cevaplayan hocam Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÖZCAN'a teşekkürler.

Tezimin temiz bir anlatıma ulaşmasında daima sabrı ve güleryüzü ile bana destek olan ayrıca aynı odayı paylaştığım için yaşadığım bütün duygulara tanık olan ve dinleyen arkadaşım Öğr.Gör. Özlem İLKER'e teşekkürler.

Tezimin veri analizlerinde yardımını esirgemeyen Oğuz AKPINAR'a sabrı ve anlayışı için teşekkürler.

Uzun yıllardan sonra yollarımızın tekrar kesiştiği sevgili arkadaşım Doç. Dr. Melike Türkan BAĞLI, tez sürecindeki sıkıntılı anlarımda beni sıkılmadan dinleyen, cesaretlendiren ve zihnimi açan konuşmaların için teşekkürler.

Tez yazım sürecinin sonlarına doğru dağıldığım ve "bitmeyecek" dediğim sırada küçük bir konuşma ile benim toparlanmamı sağlayan ve tezimin şekilsel düzenlemelerini yapan sevgili abim Ali PEKŞEN'e teşekkürler.

Doktora öğrenimim bana pek çok şey kazandırdı. Bunların en kıymetlilerinden bir tanesi, dostum Ayşe ÖZALKUŞ ŞAHİN ile tanışmaktı. Sen tezimi hiç okumadın ancak beni hep dinledin ve anladın. Teşekkürler.

Kendisi de tez yazma sürecinde olan, aynı odayı ve ortak duyguları paylaştığımız arkadaşım Dr. Aslı ÖZTOPÇU'ya anlayışı ve desteği için teşekkürler.

Tezimin verilerinin toplanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen okul müdürleri, rehber öğretmenler ile ölçekleri dolduran öğrencilere teşekkürler.

Son olarak yaşamımda beni hep destekleyen ve bu günlere getiren anneme ve babama sonsuz teşekürler. Her zaman olduğu gibi doktora sürecimin her aşamasında yanıbaşımda olan, yaşamımı anlamlı kılan ve kolaylaştıran yarim Ali Haydar SÜSLÜ'ye teşekkürler, iyi ki varsın. Ve sevgili kızım Elif Berfin ve oğlum Çınar, sizden çaldığım zaman için üzgünüm, size sabrınız için çok teşekkür ediyorum. Bu çalışmayı eşim ve çocuklarıma ithaf ediyorum.

Demet PEKŞEN SÜSLÜ

ÖZET

Siber zorbalık davranışlarının sadece ergenlerin bireysel özelliklerinden kaynaklanan bir problem olmadığı, bunun ötesinde aile, akranlar gibi çevresel özelliklerle birlikte ele alındığında daha iyi anlaşılabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyette benlik saygısı, anne, baba ve akranlarla ilişkilerin yordayıcılığını incelemektir. Ayrıca lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarında cinsiyet, yaş, okul türü, anne/baba eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, interneti kullanma sıklığı ve internete bağlandıkları yer açısından anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Bu araştırmada, araştırma grubu İstanbul ili, Kadıköy ve Maltepe ilçelerinde devlet ve özel okullarda liseye devam eden 1085 öğrenciden (554 kız, 531 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları 14-17 arasında değişmektedir (Ort.=15.4, S=1.1).

Araştırma verilerinin analizinde normallik varsayımı karşılanamadığı için değişkenler arası farklılıkların araştırılmasında, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi ve Post-Hoc Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyette benlik saygısı, anne, baba ve akranlarla ilişkilerinin yordayıcılığını incelemede normallik varsayımı karşılanmadığı için parametrik olmayan tekniklerden Robust Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu, siber mağduriyet puanlarında cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı, 16 yaş grubunda bulunan öğrencilerin siber zorbalık puanlarının diğer yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu ve siber mağduriyet puanlarında yaş açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüne bağlı olarak, siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı, siber mağduriyet puanları açısından ise devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının özel okul öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin anne ve baba eğitim durumuna göre siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı

görülmüştür. Siber mağduriyet puanlarında ise annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı ancak babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmalarına bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ayrıca interneti kulanma süreleri açısından günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin internete bağlandıkları yer açısından ziber zorbalık puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Siber mağduriyet puanları açısından ise internete cep telefonundan bağlanan öğrencilerin internete evden bağlanan öğrencilerden daha yüksek puanları olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada Robust Regresyon Analizi ile elde edilen siber zorbalık modelinde, anne ilişkilerinin beklentileri karşılama alt boyutu negatif, baba ilişkilerinin normların düzenlenmesi alt boyutunun negatif ve akran ilişkilerinin sadakat alt boyutunun pozitif yönde anlamlı yordayıcılar olduğu saptanmıştır. Siber mağduriyet modelinde ise benlik saygısı negatif, anne ilişkilerinin beklentileri karşılama negatif, akran ilişkilerinin alt boyutlarında güven ve özdeşim negatif, sadakat pozitif ve kendini açma pozitif yönde anlamlı yordayıcılar olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: siber zorbalık, siber mağduriyet, ergenler, benlik saygısı, anne ilişkileri, baba ilişkileri, akran ilişkileri.

ABSTRACT

It is considered that cyberbullying is not a problem only caused by the adolescents' individual characteristics, but also it is better understood by considering the other environmental characteristics such as family and peers. The main purpose of this research is to invastigate whether self-esteem and relationships with mother, father and peers predicts cyber bullying and cyber victimization for high school students. Furthermore, it was investigated whether there is a difference for cyber bullying and cyber victimization behaviours, in terms of gender, age, type of school, parents' education, having of computer/mobile phone/tablet, the frequency of using the internet and place where they are connecting to the internet.

The study is conducted using a correlational method. In this study, research group consisted of 1085 students (554 females, 531 males) from state and private schools in İstanbul, Kadıköy and Maltepe. The age of the students in this study is between 14-17 (Mean =15.4, SD = 1.1).

For the analysis of research data, since it is not counterbalance the assumptions of normality searching the differences between variables, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test and Post-Hoc Mann-Whitney U test were applied. Investigating the predictors of self-esteem, mother, father and peers relationships of cyber bullying and cyber victimization in high school students because of not having counterbalance the assumption of normality, a method of nonparametric Robust Regression Analysis was used.

According to the findings of study, the cyber bullying grades of males are higher than the females, there is no significant differences in terms of gender in cyber victimization grades. Cyber bullying grades of 16 years old students are higher than the other age groups and there is no significant differences among the other age groups in cyber victimization grades. Depending on the types of school there is no significant differences for cyber bullying grades, , while state school students' cyber victimization grades are higher than private school students' in terms of cyber victimization grades. There is no significant difference for the cyber bullying grades

in terms of parents' education. Additionally, there is no significant difference in the ciber victimization grades in terms of mothers' education. However there is a significant difference for ciber victimization grades in terms of fathers' education. Depending on whether the students have a computer/mobile phone/tablet, it was seen that there is no significant differences in cyber bullying and cyber victimization grades. Furthermore, for the period they use the internet, it was seen that cyber bullying and cyber victimization grades are higher for the students using the internet more than 3 hours. There is no significant differences in the place where they are connecting to the internet in cyber bullying grades. In terms of cyber victimization grades it was obtained that the grades of students connecting to the internet from a mobile phone are higher than the students connecting to the internet at home.

It was determined that in cyber bullying model obtained by Robust Regression Analysis, meet the expections of mother's relationships subscale were negative, the regulations of norms of father's relationships subscale were negative and the loyalty of the peers relationships subscale was positive significant predictors. In terms of cyber victimization model self-esteem was negative, meet the expections of mother's relationships subscale were negative, in the peers relationships subscale trust and identification were negative, loyalty was positive and self- disclosure was positive significant predictors.

Key words: Cyber bullying, cyber victimization, adolescents, self-esteem, mother relationships, father relationships, peers relationships

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI
TEŞEKKÜR iii
ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR LİSTESİ xii
ŞEKİLLLER LİSTESİ xvi
1.BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
1.1 Siber Zorbalığın Tanımı ve Doğası 5
1.2 Siber Zorbalık ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki İlişki 8
1.3 Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri 12
1.4 Siber Zorbalığın Yaygınlığı 15
1.5 Siber Zorbalık ile İlişkili Risk Faktörleri 17
1.6 Siber Zorbalığın Etkileri 20
1.7.Ekolojik Sistemler Kuramı ve Siber Zorbalık 23
1.8 Siber Zorbalık ve Demografik Değişkenler 27
1.8.1 Cinsiyet 27
1.8.2 Yaş 29
1.8.3 Okul Türü 30
1.9 Siber Zorbalık ve Benlik Saygısı 33
1.10 Siber Zorbalık ve Anne Baba İlişkileri 36
1.11 Siber Zorbalık ve Akran İlişkileri 44
1.12 Araştırmanın Amacı 50
1.13 Araştırmanın Önemi 51

1.14 Tanımlar 52
2. BÖLÜM 53
YÖNTEM 53
2.1 Araştırmanın Modeli 53
2.2 Araştırma Grubu 53
2.3 Veri Toplama Araçları 55
2.3.1 Kişisel Bilgi Formu 55
2.3.2 Siber Zorbalık Ölçeği 56
2.3.3 Siber Mağduriyet Ölçeği 57
2.3.4 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 57
2.3.5 Anababa Ergen İlişkileri Ölçeği 58
2.3.6 Akran İlişkileri Ölçeği 61
2.4. Ölçeklerin Araştırma için Güvenirlik Analizleri 62
2.6 Verilerin Analizi 64
3.BÖLÜM 73
BULGULAR 73
3.1 Lise Öğrencilerine Uygulanan Ölçeklerden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler 73
3.2 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular 76
3.3 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular 82
3.4 Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular 89
3.5 Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular 91
IV. BÖLÜM 95
TARTIŞMA 95
4.1 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması 95
4.1.1 Siber Zorbalık ve Cinsiyet 95
4.1.2 Siber Zorbalık ve Yaş 97
4.1.3 Siber Zorbalık ve Okul Türü 98
4.1.4 Siber Zorbalık ve Anne/Babanın Eğitim Durumu 99
4.1.5 Siber Zorbalık ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Sahip Olmak 100
4.1.6 Siber Zorbalık ve İnterneti Kullanma Süresi 101

4.1.7 Siber Zorbalık ve İnternete Bağlandıkları Yer 102
4.2 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması 103
4.2.1 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması 104
4.2.2 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması 109
4.3 Araştırmanın Sınırlılıkları 113
4.4 Sonuç ve Öneriler 114
KAYNAKLAR 119
EKLER 144

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....54

Tablo 2.2 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizlerine İlişkin Alfa (α) Katsayıları……...63

Tablo 2.3 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerine İlişkin Normallik Testi Sonuçları…….65

Tablo 2.4 Siber Zorbalık Ölçeği Toplam Puanlarının Bazı Bağımsız Değişkenler Bakımından Normallik Testi Sonuçları……..67

Tablo 2.5 Öğrencilerin Siber Mağduriyet Ölçeği Toplam Puanlarının Bazı Bağımsız Değişkenler Bakımından Normallik Dağılımının Test Edilmesi……69

Tablo 3.1 Lise Öğrencilerinin Ölçeklerden ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler……74

Tablo 3.2. Lise öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet Açısından Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……76

Tablo 3.3 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Yaş Açısından Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları ……76

Tablo 3.4 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Hangi Yaş Gruplarına Göre Farklılaştığını Belirlemeye Yönelik Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……77

Tablo 3.5 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……78

Tablo 3.6 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085).....78

Tablo 3.7 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085).....79

Tablo 3.8 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete Sahip Olmaya Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……80

Tablo 3.9 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmalarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları ……...80

Tablo 3.10 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnterneti Kullanma Süresi Gruplarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları…….81

Tablo 3.11 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnternete Bağlandıkları Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……..82

Tablo 3.12 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyete Açısından Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……82

Tablo 3.13 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Yaş Açısından Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları…….83

Tablo 3.14 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……83

Tablo 3.15 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085).....84

Tablo 3.16 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085).....84

Tablo 3.17 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Babanın Hangi Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085).....85

Tablo 3.18 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete Sahip Olmaya Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……86

Tablo 3.19 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları……...87

Tablo 3.20 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnterneti Kullanma Süresi Gruplarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları ……87

Tablo 3.21 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnternete Bağlandıkları Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları……...88

Tablo 3.22 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanlarının Siber Zorbalık Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizi Sonuçları……..89

Tablo 3.23 Lise Öğrencilerinin Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanlarının Siber Zorbalık Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizinin Katsayı Tablosu……90

Tablo 3.24 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanları Siber Mağduriyet Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizi Sonuçları……..92

Tablo 3.25 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçekleri Puanları Siber Mağduriyet Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizinin Katsayı Tablosu……..93

ŞEKİLLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Ergenler Arasında Siber Zorbalık Yapmada Birey, Aile, Akran , Çevrimiçi ve Topluluk Etkileri.....26

1.BÖLÜM
GİRİŞ

Günümüzde, bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki hızlı değişimler hayatımıza bir takım yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler, bilgiye hızlı ulaşmaya, arkadaşlıklar kurmaya, eğitim ve eğlence alanında yeni bir anlayışın gelişmesine yol açmıştır. Çocuklar ve gençler için internet, cep telefonu ve bilgisayar kullanımı yaşamlarının vazgeçilmez unsurları olmuştur. Çocuklar ve gençler bu araçları ilişki kurma, duygu ve düşüncelerini ifade etme, ödev yapma ve oyun oynama için kullanmaktadırlar.

İnternet temelli araçların özellikle çocuklar ve gençler tarafından yaygın kullanılması, okullarda yaşanan zorbalık davranışının teknoloji üzerinden gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Siber zorbalık ya da sanal zorbalık denilen bu zorbalık türü son yıllarda dikkat çeken bir konu olmuştur.

Siber zorbalık (cyberbullying), Hinduja ve Patchin'e (2009:1) göre "bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların ısrarlı ve tekrar edici bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması" olarak tanımlanmıştır. Siber zorbalık davranışları arasında yer alabilecek örnekler, mağdurun e-postalarına, sohbet odalarına, sosyal ağ sitelerine aşağılayıcı, tehdit edici, küçük düşürücü mesaj ve postalar yollamaktır. Benzer şekilde kameralı cep telefonları aracılığıyla çekilen fotoğraf ve görüntülerin internette yayınlanması da siber zorbalık olarak görülmektedir.

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi (2010) çalışma grubu tarafından aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 25 Avrupa ülkesindeki 9-16 yaşında çocuklar ve bu çocukların anne babalarından birisi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu projede çocukların internet kullanımı, internette yapılan faaliyetler ve karşılaşılan riskler araştırılmıştır. Çocuklar gittikçe daha küçük yaşlarda, İsveç'te ortalama 7, Danimarka'da 8 ve Türkiye'de 10 yaş civarında interneti kullanmaya başlamaktadır. Araştırmaya katılan çocukların %40'ının kendi bilgisayarına veya dizüstü bilgisayarına sahip olduğu görülmüştür. Türkiye'den araştırmaya katılan çocukların ve ergenlerin internet kullanım sürelerinin günde 1-1.5 saat olduğu belirlenmiştir.

Avrupa'da 9-10 yaşındaki çocukların üçte birinin her gün, 15-16 yaşındakilerin ise %80'inin her gün internet kullandıkları saptanmıştır. Araştırmaya katılan 9-16 yaşındakilerin %59'nun bir sosyal paylaşım profili olduğu belirtilmiştir. Bu oran Türkiye için %49'dur. Sosyal paylaşım sitelerinde hesap oluşturmak için yaş sınırı 13'tür. Ancak bir sosyal paylaşım sitesinde hesabı bulunan katılımcıların üçte biri 13 yaşın altındadır. Ayrıca sosyal paylaşım sitesi kullanıcılarının %26'sının herkese açık profile sahip oldukları tespit edilmiştir.

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi (2010) Türkiye bulgularına göre, çocuklar ve ergenler interneti şu nedenlerle kullandıklarını belirtmişlerdir: %92'si okul işlerinde, %49'u oyun oynamak, %40'ı haberleri okumak ya da izlemek, %40'ı müzik ya da film indirmek, %59'u eğlence-video klip izlemek ve %48'i arkadaşları ile sosyal ağlarda paylaşımda bulunmak.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması kapsamında, 2013 yılı Nisan ayında 6-15 yaş grubu çocuklar ve ergenler ile çalışılmıştır. Bu grupta ortalama olarak bilgisayar kullanmaya başlama yaşı 8, internet kullanmaya başlama yaşı 9 ve cep telefonu kullanmaya başlama yaşı 10'dur. Bu çocuklar ve ergenlerin %60.5'i bilgisayar, %50.8'i internet ve %24.3'ü cep telefonu kullanmaktadırlar (TÜİK, 2013). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerle yaptığı çalışmada ise Türkiye genelinde internet erişimine sahip hanelerin oranı %69.5 dir. İnternet kullanım amaçları arasında sosyal medya kullanımı (profil oluşturma, mesaj gönderme ya da fotoğraf vb. içerik gönderme) ilk sırada yer almaktadır. İnternet kullanımı için taşınabilir cihaz kullanımının arttığı bulunmuştur (TÜİK, 2015). Bu çalışmaların sonuçlarına baktığımızda bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanımlarının erken yaşlardan başlayarak çocuklar ve ergenler tarafından kullanılma oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Çocukların ve ergenlerin bilgi iletişim teknolojilerini sınırsız ve denetimsiz kullanmaları, beraberinde bu ortamlarda siber mağduriyet ya da siber zorbalık sorunu ile karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu sorunun dünyada yaygın olduğunu yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Örneğin, İsveç'te (Slonje ve Smith, 2008), ABD'de (Kowalksi ve Limber, 2007), Kanada'da (Li, 2008), Tayvan'da (Huang ve

Chou, 2010), Belçika'da (Walrave ve Heirman, 2011), İspanya'da (Navarro, Yubero, Larrañaga ve Martínez, 2012), İsrail'de (Shemesh, Heiman ve Eden, 2012) ve Türkiye'de (Arıcak, Siyanhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbetoğlu, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov, 2008; Erdur-Baker ve Kavsut, 2007; Serin, 2012; Topçu, 2008) yapılan çalışmalar siber zorbalık davranışlarıyla karşılaşıldığını göstermektedir. Bu çalışmalarda siber zorbalık oranı %4 ile %21, siber mağduriyet oranı ise, %4 ile %35 arasında değişmektedir. Patchin ve Hinduja (2012) yaptıkları gözden geçirme çalışmasında, siber zorbalık oranın %3 ile %44, siber mağduriyet oranın %5.5 ile %72 arasında olduğunu ifade etmektedirler. Siber zorbalığın yaygınlık oranlarının tutarsızlığına rağmen teknolojideki ilerleme devam etmektedir ve bilgi iletişim teknolojilerine ulaşılabilirlik artıkça siber zorbalıktan etkilenecek birey sayısının artacağı da tahmin edilmektedir.

Siber zorbalık davranışları ile ilgili alanyazına bakıldığında siber zorba ve siber mağdur statüsü ile ilişkili birçok etmen olduğu görülmektedir. Özellikle ergenler sözkonusu olduğunda annebaba ve akranlarla ilişkiler önemli olmaktadır. Siber zorbalığa dâhil olanlar (siber zorba ve /veya siber mağdur) siber zorbalığa dâhil olmayanlarla karşılaştırıldığında, bu bireylerin zayıf annebaba ilişkisi, zayıf düzeyde annebaba izlemesi ve baskıcı disiplin yaşadıkları ve günlük internet kullanma sürelerinin uzun olduğu (Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2004b; Ybarra, West, ve Leaf, 2007) belirtilmektedir. Otoriter anne baba tutumunun siber zorba ve siber mağdur olmada rol oynadığı (Dilmaç ve Aydoğan, 2010), annebabadan algılanan sosyal desteğin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile negatif ilişkili ve koruyucu etkisinin olduğu görülmektedir (Fanti, Demetriou ve Hawa, 2012; Wang, Nansel ve Iannotti, 2011). Ayrıca iyi iletişime dayalı annebaba ergen ilişkisinin önemli olduğu ve ergenin çevrimiçi davranışlarıyla ilgili kendini açmasının (self-disclosure) siber zorbalık davranışlarıyla negatif ilişkili olduğu ifade edilmektedir **(**Law, Shapka ve Olson, 2010). Algılanan akran desteğinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile negatif ilişkili olduğu belirtilmektedir (Williams ve Guerra, 2007). Bununla birlikte, siber mağdurların siber zorbalardan farklı olarak, başkalarıyla yakın ilişkiler kuramayan, düşük sebat değerleri olan bireyler olduğu (Dilmaç, 2009), sosyal ilişkilerde çatışma yaşadıkları (Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007) ve arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları (Willard, 2007) vurgulanmaktadır. Bireysel özellikler açısından benlik saygısı, siber zorbalığa dahil olmayı belirleyen

önemli bir faktör olarak görülmektedir. Siber zorbalık davranışlarında benlik saygısını ele alan güncel çalışmalar, siber mağdurların düşük benlik saygısına sahip olduğunu (Brewer ve Kerslake, 2015; Brighi, Melotti, Guarini, Genta, Ortega, Mora-Merchan, Smith ve Thompson, 2012; Cenat, Hebert, Blais, Lavoie, Guerrier ve Derivois, 2014) belirtirken, bazı çalışmalar, hem siber zorba hem de siber mağdurların düşük benlik saygısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır (Kowalski ve Limber, 2013; Özel 2013; Patchin ve Hinduja 2010). Bir başka çalışmada, siber zorbaların, yüksek benlik saygısına sahip olduğu belirtilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Siber zorbalık davranışlarında sadece bireysel özellikleri ele alarak bu davranışı anlamaya çalışmanın indirgemeci bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Siber zorba ve siber mağdur olmayı belirleyen risk faktörlerinin çok boyutlu olması nedeniyle kişinin bireysel özellikler ile çevresel özelliklerin birlikte incelenmesi gerekli görülmektedir (Fanti ve ark., 2012). Ayrıca Bronfenbrenner'ın (1986; 1995) Ekolojik Sistem Kuram'ına göre, bireyin gelişiminin bireysel ve çevresel özelliklerin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıktığı belirtilmektedir. Siber zorbalık davranışlarının sadece ergenlerin bireysel özelliklerden kaynaklanan bir problem olmadığı bunun ötesinde aile, akranlar gibi sosyal faktörlerin ve diğer bağlama ilişkin özelliklerin etkileşimiyle birlikte anlaşılabileceği belirtilmektedir (Baldry, Farrington ve Sorrentino, 2015; Cross, Barnes, Papageorgiou, Hadwen, Hearn ve Lester, 2015). Bundan dolayı bu araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorba ve siber mağduriyet davranışlarında bireysel özellik olarak benlik saygısı ve çevresel özellik olarak anne, baba ve akranlarla ilişkilerinin yordayıcılığı araştırılacaktır. Ayrıca lise öğrencilerinin siber zorba ve siber mağduriyet davranışlarında cinsiyet, yaş, okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer açısından anlamlı bir fark olup olmadığı incelenecektir.

Bu araştırmada öncelikle siber zorbalığın tanımı ve doğası, geleneksel zorbalıkla ilişkisi, görülme biçimleri, yaygınlığı, siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve siber zorbalığın etkileri gözden geçirilmiştir. Daha sonra yaş, cinsiyet, okul türü gibi demografik değişkenler, benlik saygısı, annebaba-ergen ilişkileri ve akran-ergen ilişkileri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

1.1 Siber Zorbalığın Tanımı ve Doğası

Siber zorbalığın tanımına geçmeden önce zorbalık (bullying) kavramının üzerinde durmak gerekmektedir. Saldırganlığın yaygın bir biçimi olan zorbalık, çocuklar ve ergenler arasında okulda oldukça sık yaşanan bir problemdir. Zorbalığı araştırma ve tanımlama süreci uzun bir geçmişe sahiptir.

Zorbalık konusunda bilimsel olarak ilk çalışmaların 1970'lerde İskandinav ülkelerinde yapıldığı görülmektedir. Akran zorbalığı ya da okulda gözlemlenen zorbalık ile ilgili özellikle Olweus'un İsveç'te yaptığı araştırmalar, konunun diğer ülkeler tarafından farkedilmesinde etkili olmuştur. İngiltere, Japonya, Hollanda, Avusturalya, A.B.D. ve Kanada'da zorbalık konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Olweus, 1995: 197). Alanyazında zorbalığın tanımı konusunda görüş birliği olmamasına rağmen en çok Olweus'un yaptığı tanım kullanılmaktadır. Olweus'a göre zorbalık, "bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz bırakılmasıdır" (Olweus 1995; 2003). Bir eylemin zorbalık olarak kabul edilmesi için kasıtlı zarar verme isteğinin olması, tekrarlılık özelliği göstermesi ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin olması gerekir.

Olweus (1993, akt:Ayas ve Pişkin, 2011) zorbalığı, fiziksel, sözel ve sosyal olarak dışlama olmak üzere üç grupta ele almıştır. Bunlardan fiziksel ve sözel zorbalık doğrudan zorbalık, sosyal dışlama ise dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan zorbalık, mağduru itme, vurma gibi fiziksel ve isim takma, alay etme gibi sözel yollarla gerçekleşmektedir. Dolaylı zorbalık ise, mağduru grup dışında bırakma, dedikodu yayma gibi davranışları kapsamaktadır. Özellikle son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek yaygınlaşması ile birlikte zorbalığın yeni bir türü olarak siber zorbalık olgusu ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla yüz yüze gerçekleşen zorbalık olgusunu siber zorbalıktan ayırmak için zorbalık yerine 'geleneksel zorbalık' (traditional bullying) kavramı kullanılmaktadır (Li, 2006). Siber zorbalık kavramı yerine bazen eş anlamlı olarak elektronik zorbalık (elektronik bullying), e-zorbalık (e-bullying), siber taciz (cyber harassment), metin zorbalığı (text bullying), sms zorbalığı (sms bullying), telefon zorbalığı (mobile bullying), dijital zorbalık

(digital bullying) ve internet zorbalığı (internet bullying) kullanılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2015).

Ybarra ve Mitchell (2004b) siber zorbalık yerine internet tacizi kavramını kullanarak bu kavramı, diğer kişilere yönelik çevrimiçi (online) kasıtlı ve açık bir şekilde yapılan eylemler olarak ifade etmektedir. Campell (2005) siber zorbalığı, teknolojinin kullanıldığı, eski bir problemin yeni aldatıcı görünüşü (guise) olarak tanımlamaktadır. Strom ve Strom'a (2008) göre siber zorbalık ise, diğerlerini korkutmak ya da zarar vermek için elektronik araçların kullanımıdır. Li (2008: 224) ise siber zorbalığı, "e-posta, cep telefonu, kişisel akıllı cihazlar (Personal Digital Assistant (PDA), anlık mesajlaşma ve dünya çapında ağ (World Wide Web (www)) gibi elektronik araçlar aracılığıyla zorbalık yapmak" olarak tanımlamıştır. Bu tanımlar, siber zorbalıkta kullanılan araçların farklılığını vurgulamakta fakat diğer taraftan bu davranışın sınırlarını daraltarak, geleneksel zorbalığın bir uzantısı gibi ele almaktadır. Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett (2008: 376) ise siber zorbalığı, "bir kişi ya da grubun elektronik iletişim araçlarını kullanarak, belirli bir süre içerisinde ve sürekli olarak, kendisini savunma gücüne sahip olmayan birisine yönelik gerçekleştirdikleri kasıtlı saldırgan davranış" olarak tanımlamışlardır. Bu tanım bir eylemin zorbalık olarak kabul edilmesi için gerekli olan saldırgan, kasıtlı zarar verme, tekrarlılık özelliği ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliği unsurlarını içermektedir. Hinduja ve Patchin (2015) bir davranışı siber zorbalık olarak adlandırabilmek için bazı unsurların olması gerektiğini belirtmektedirler:

Kasıtlı olma: Bir davranışı kazâra değil, planlayarak yapmak.
Tekrar etme: Zorba davranışın sadece bir defa yapılması değil, süreklilik göstermesidir.
Zarar verme: Hedef kişi zarara uğradığını algılamalıdır.
Bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçlar: Siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran araçlardır.

Bu tanımda ise siber zorbalıkta zorba ile mağdur arasındaki güç dengesizliği dikkate alınmamış, saldırgan davranışın zarar verme amacıyla planlanarak yapılması ve sürekliliği vurgulanmıştır. Siber zorbalık saldırgan bir davranış olarak doğrudan ya

da dolaylı (ilişkisel) ve tepkisel ya da amaç yönelimli olarak farklı yollarla ifade edilmektedir. Bireyin ilişkilerine zarar vermeyi ve müdahaleyi amaçlayan ilişkisel saldırganlık (Crick ve Grotper, 1995), siber zorbalıkta taciz içeren yazılı mesajlar göndermek, sosyal ağ sitelerine küçük düşürücü yorumlar postalamak, fotoğraf ya da kişisel bilgileri yayınlamak şeklinde görülebilmektedir (Law, Shapka, Domene ve Gagne, 2012). Saldırganlıkta olduğu gibi zorbalık yapan kişinin amacı dikkate alındığında davranışları tepkisel (reactive) ya da amaç yönelimli (proactive) diye tanımlanabilmektedir. Tepkisel saldırganlıkta davranış, bireyin bir sorun yaşaması ya da başkaları tarafından kışkırtılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Amaç yönelimli saldırganlık, bireyin bir çıkar elde etmek amacıyla kasıtlı olarak saldırganca davranışını içermektedir (Crick ve Dodge, 1996). Bu bağlamda siber zorbalığın ilişkisel, tepkisel ya da amaç yönelimli saldırganlıkla örtüştüğünü söyleyebiliriz. Ancak güncel bir araştırma siber zorbaların sadece %5'nin kötü niyetli olduklarını kabul ettiklerini göstermektedir (Law ve ark., 2012). Bu grubun dışındakiler ise davranışlarını zararsız sataşma olduğunu iddia etmişlerdir. Siber zorbaların davranışlarına kötü niyet yüklememeleri dikkat çekicidir. Bu noktada Arıcak (2015: 75) zarar verme amacının hem saldırganlıkta hem de geleneksel zorbalıkta önemli bir koşul olduğunu ancak siber zorbalıkta, sanal ortamdaki ilişkilerin niteliği bakımından zarar verme farkındalığı ve bilincinin, en az amaç kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Amaç şaka ve eğlence olsa da gençlerin büyük çoğunluğu bu davranışların zararlı olduğunu bilerek bu tür davranışlarda bulunmaya devam etmektedirler.

Arıcak (2011:10) siber zorbalığı, "bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür" diye tanımlamaktadır. Burada zorbalığın iki yönü ele alınmıştır. Bunlardan biri, teknik yönü ile elektronik zorbalık (electronic bullying), diğeri ise daha çok psikolojik yönü ile elektronik iletişim (e-iletişim) zorbalığıdır (e- communication bullying). Elektronik zorbalık, kişi veya grupların diğer kişilere zarar vermesi için teknik becerilere sahip olmasını gerektirir. Web sitesi, e-posta ve çevrimiçi hesaplara zarar vermek, şifreleri ve bilgileri ele geçirmek ve spam içeren e-postalar göndermek bu tür siber zorbalık örnekleridir. Burada, siber zorba ve siber mağdur arasındaki güç dengesizliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Teknik becerilere sahip bireyler diğer kişilere zarar vermek için siber zorbalık

yapabilirken bu teknik becerilere sahip olmayan ya da bu becerileri eksik olan bireyler siber mağdur olabilmektedir. Diğer taraftan elektronik iletişim zorbalığı, iletişim teknolojilerini kullanarak fotoğraf paylaşma, dedikodu yayma, isim takma ve aşağılama davranışlarını içeren siber zorbalığın sosyal, ilişkisel yönünü içermektedir. Ergenler arasında elektronik iletişim zorbalığının daha yaygın olduğu görülmektedir (Arıcak ve ark, 2008).

Siber zorbalığın farklı tanımları olmasına rağmen siber mağduriyet, siber zorbalık mağduru olanların durumu olarak görülmektedir. Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012: 2), siber mağduriyeti "bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalınması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşanması durumu" olarak tanımlanmaktadır.

Siber zorbalığın yukarıdaki tanımlarına baktığımızda, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alındığı, kabul gören ortak bir tanımının olmadığı görülmektedir. Bu tanımlarda karşımıza çıkan ortak noktalar ise, genelde tanımların bir eylemin zorbalık olarak kabul edilmesi için gerekli olan temel unsurları kapsamasıdır. Ancak siber zorbalığı yeterli düzeyde tanımlayabilmek için siber zorbalığın geleneksel zorbalığın üç temel (kasıtlı zarar verme, tekrarlılık ve güç dengesizliği) açısından ne gibi farklılıkların olduğu ve elektronik temelli iletişimin doğasının siber zorba ve siber mağdur arasındaki dinamikleri nasıl değiştirdiğini belirlemek önemli görünmektedir. Özellikle hemen hemen bütün tanımlarda geçen tekrarlılık ve güç dengesizliği konuları tartışmalıdır. Bu noktada siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasındaki ilişkilere bakmak, siber zorbalığın doğasını anlamamıza katkıda bulunacaktır.

1.2 Siber Zorbalık ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki İlişki

Siber zorbalık geleneksel zorbalığa göre çok daha yeni bir alandır. Bu ikisi arasındaki ilişkiyi tartışmak bir anlamda siber zorbalığı anlamaya ışık tutacaktır. Siber zorbalıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde bazı araştırmacılar geleneksel zorbalık ile siber zorbalığın birbirinden farklı olduğunu belirtirken, bazıları ise siber

zorbalığın geleneksel zorbalığın uzantısı olduğunu ve bu iki zorbalık arasındaki ilişkiyi vurgulamışlardır. Farklılıkları öne süren araştırmacılar, siber zorbalığın geleneksel zorbalıkla bazı ortak noktaları olmasına rağmen, siber zorbalığın geleneksel zorbalığın uzantısı olmadığını ve farklı bir olgu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Li'nin (2008) yaptığı geleneksel ve siber zorbalık karşılaştırmasında bu farklardan ilki, geleneksel zorbalığın doğrudan yapılması ve geleneksel zorbanın görülebilir olması, ancak siber zorbanın anonim olması ve kimliğini saklamasıdır. Ayrıca bazen kişilerin internet ortamında ve cep telefonunda kimliklerini gizleyebilmeleri ve değiştirebilmeleri daha rahat siber zorbalık yapmalarına fırsat verebilmektedir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012; Slonje, Smith ve Frisen, 2013; Yaman ve ark., 2011). Siber zorbalar, anonimlik maskesinin arkasında yüz yüze iletişim olmaksızın mağdur üzerinde yarattıkları etkinin farkında olmadan davranışlarına devam etmektedirler. Siber zorbalar davranışlarının sorumluluğundan kaçabilmekte böylece yakalanma ve cezalandırılma korkuları azalmaktadır (Kiriakidis ve Kavoura, 2010). Ayrıca bireylerin yüz yüze iletişimde söyleyemediklerini siber ortamda rahat bir şekilde ifade ettikleri de ortaya konmuştur (Arıcak ve ark., 2008). Siber ortamın bir özelliği olan anonimliğin siber zorbaya güç kazandırdığı, böylece siber zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği yarattığı belirtilmektedir (Dooley, Pyzalski ve Cross, 2009; Vandesboch ve Cleemput, 2008). Dooley ve ark. (2009) 15 yaşındaki öğrencilerle yüz yüze yaptıkları görüşmelerde, öğrenciler kendilerine yönelik kaba ve eleştirel yazılı telefon mesajları aldıklarında bu mesajların içeriğinden çok gönderenin anonim olmasının korkutucu olduğunu belirtmişlerdir. Geleneksel zorbalıkta zorba mağdurdan fiziksel ya da sosyal statü açısından daha güçlüyken, siber zorbalıkta zorba bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak amacına ulaşmaya çalıştığı için zorbanın teknolojik bilgi ve becerisi önemli olmaktadır.

Geleneksel ve siber zorbalık arasındaki farklardan ikincisi ise ulaşılabilirliktir. Geleneksel zorbalık çoğunlukla belli bir zaman ve mekânda gerçekleşirken siber zorbalığın her yerde ve her zaman yaşanması söz konusudur. Bununla birlikte geleneksel zorbalık mağduru, davranışın meydana geldiği alandan uzaklaştığında zorbadan kurtulabilmesine rağmen, siber zorbalıkta mağdurun kurtulabileceği bir alan bulunmamaktadır (Slonje ve Smith, 2008; Slonje ve ark., 2013). Çünkü sanal

ortamda zorbaca davranış internet, cep telefonu ve bilgi iletişim araçlarıyla gerçekleşmektedir. Bu yönüyle siber zorbalıkta siber mağdur sürekli zorbalığa maruz kalacağı kaygısıyla yaşamaktadır (Strom ve Strom, 2008).

Geleneksel ve siber zorbalık arasındaki üçüncü fark, siber zorbalığın daha hızlı ve geniş bir alana yayılmasıdır. Bir kişinin uygunsuz videosunun ya da görüntüsünün bir tuşa tıklanarak milyonlarca insana ulaşması mümkündür. Geleneksel zorbalık küçük bir akran grubunun önünde olurken, siber zorbalık büyük sayıda seyirci kitlesine ulaşabilmektedir (Slonje ve Smith, 2008; Strom ve Strom, 2008).

Li'nin (2008) yaptığı geleneksel ve siber zorbalık karşılaştırmasında dördüncü farklılık, siber zorbalıkta video, fotoğraflar ve mesajları kayıt altına alarak saklamak mümkündür. Yapılan bu karşılaştırmalara eklenebilecek beşinci farklılık ise, geleneksel zorbalıkta bir davranışın zorbalık olarak tanımlanması için tekrarlanmasının gerekmesidir. Siber zorbalıkta bu durum farklılaşarak bir defa yayınlanan video ve fotoğraflar, mağdur ve izleyiciler tarafından defalarca izlenebilmektedir çünkü bu materyalleri korumak mümkündür. Siber ortamda bu materyallerin kalıcı olması, siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha kötü etki yaratmasına neden olmaktadır. İnternete yüz kızartıcı bir fotoğraf ya da video yükleme gibi tek bir davranış, mağdurun sürekli ve geniş bir alana yayılan dalga geçme ve küçük düşürülmesi ile sonuçlanabilmektedir. Bu yönüyle bu davranışların zarar vermesi için tekrarlanmasına gerek olmadığı, tek bir davranışın zorbalık olarak dikkate alınması için yeterli olabileceği belirtilmektedir (Vandebosch ve Van Cleemput, 2008). Siber zorbalık davranışlarının sürekliliği, bu davranışlardan kaçamamak, anonimlik ve geniş bir seyirci kitlesi olması ve yayınlanan materyallerin kalıcı olması siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan çok daha olumsuz etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte bu özellikler siber zorbalığın kontrolünü ve siber zorbalıkla mücadele etmeyi zorlaştırmaktadır.

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık arasındaki son farklılık, siber ortamın kontrol eksikliğidir. Çevrimiçi davranışları takip etmede ve güvenliği sağlamada büyük zorluklar bulunmaktadır. Sohbet odalarında yazılan mesajlar yöneticiler tarafından denetlenirken bireylerin birbirine gönderdiği kişisel mesajlar bu tür bir denetleme

sürecinden geçmemektedir (Hinduja ve Patchin, 2015). Bu durumun bireylerin siber zorbalık davranışlarına başvurmalarını kolaylaştırdığını düşündürmektedir.

Geleneksel ve siber zorbalığın ilişkili olduğunu ileri süren Ybarra ve Mitchell (2004a) yaptıkları çalışmayla geleneksel zorbalığa karışan öğrencilerin yarısından fazlasının siber zorba/mağdur olduklarını ortaya koymuşlardır. Böylece, siber zorbalığın geleneksel zorbalığın uzantısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışma bulgularına göre, okulda geleneksel zorbalığa maruz kalan bazı ergenlerin, bu tür davranışları okul sonrasında internet üzerinden yaşamaya devam etmekte oldukları bulunmuştur. Okulda geleneksel zorbalığa maruz kalan bazı ergenlerin ise interneti, okulda karşılaştıkları davranışın intikamını almak için uygun bir ortam olarak gördükleri belirtilmiştir. Bundan dolayı, geleneksel zorbalığın okuldan sonra internet ortamında siber zorbalık olarak devam edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Li (2007) yedinci sınıf düzeyinde 177 öğrenci ile yaptığı çalışmada, geneksel zorbalık ile siber zorbalık ve mağdurları arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamıştır. Williams ve Guerra (2007) tarafından yapılan araştırmada fiziksel ve sözel zorbalığın siber zorbalıkla ilişkili olduğu saptanmıştır. Vandesboch ve Cleemput (2009), siber zorba ve mağdurların profilleri açısından geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında güçlü bağların olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal yaşantıda ya da okulda yaşanan zorbalığın siber ortamda devam ettiğini söylemişlerdir. Erdur-Baker (2010) 14-18 yaş ergenler ile cinsiyet farklılıkları açısından geleneksel ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bulgular, öğrencilerin %32'sinin hem geleneksel hem de siber mağdur iken %26'sının hem geleneksel hem de siber zorba olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Sourander, Klomek, Ikonen, Lindroos, Luntamo, Koskelainen, Ristkari ve Henenius (2010), geleneksel mağdur ile siber mağdur olma statüleri arasında ve geleneksel zorba/mağdur ile siber zorba/mağdur statüleri arasında olumlu ilişkiler bulmuşlardır.

Geleneksel zorbalık daha önce de belirtildiği gibi çoğunlukla tekrarlayan, amaçlı ve güç dengesizliği içeren saldırganca davranışlar olarak tanımlanmıştır. Geleneksel zorbalık davranışı doğrudan (vurma, itme, eşyalarına zarar verme, isim takma, alay etme gibi) ve dolaylı (dedikodu yayma, yalnız bırakma gibi) olabilmektedir. Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalık da hem doğrudan hem de dolaylı davranışlarla meydana gelebilmektedir. Vandebosch ve Cleemput (2009) siber

zorbalığın, doğrudan ve dolaylı siber zorbalık olarak iki guruba ayrılabileceğini belirtmektedirler. Doğrudan siber zorbalığı, fiziksel, sözel, sözel olmayan ve sosyal siber zorbalık olarak ele almışlardır. Virüslü ve spamlı e-postalar göndermek fiziksel zorbalık, cep telefonu ve interneti birisini korkutmak, sindirmek veya aşağılamak için kullanmak sözel siber zorbalık, fotoğraf göndermek sözel olmayan siber zorbalık ve çevrimiçi gruptan birisini dışlamak sosyal siber zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı siber zorbalık ise, birisinin özel bilgi ve fotoğraflarını herkese sergilemek, e-posta, sosyal ağ siteleri ve kişisel web siteleri aracılığıyla söylenti yaymak ve de birisinin ilişkilerine zarar vermek için kampanya düzenlemektir.

Bu çalışmaların yanısıra, bazı araştırmacılar bu iki zorbalık arasında güçlü ilişkilerin olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin, Kubiszewski, Fontaine, Potard ve Auzoult'a (2015) göre siber zorbalık ve geleneksel zorbalık çok az örtüşmektedir. Bu araştırmanın bulguları, siber zorbalığa dahil olan öğrencilerin yarısından fazlasının, geleneksel zorbalığa dahil olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmacılar, bu bulguların, siber zorbalığın geleneksel zorbalığın uzantısı olduğu görüşünü desteklemediğini belirtmektedirler.

Yukarıda görüldüğü gibi, geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında bazı benzerlikler olsa da siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar siber zorbalık olgusunun özelliklerini belirlemektedir. Bu özellikler, siber zorbanın anonim olması, siber zorbalığın her yerde her zaman gerçekleşebilmesi, hızla geniş bir alana yayılarak geniş bir seyirci kitlesine ulaşması, bir defa yayınlanan video ve fotoğrafların herkes tarafından defalarca izlenebilmesi, siber ortamın kontrol eksikliği, bu ortamda kurulan ilişkinin yüz yüze ilişkiden farklı olmasıdır. Siber zorbalığın nedenleri, etkileri ve müdahale çalışmalarında bu özelliklerin dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

1.3 Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Siber zorbalık, cep telefonu, sosyal iletişim ağları gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kulanımını içermekle birlikte bu davranış farklı biçimlerde

görülmektedir. Çocuk ve gençler arasında en sık görülen siber zorbalık davranışları şu şekilde sıralanabilmektedir:

Kızdırma/Kışkırtma (Flaming): Çevrimiçi ortamda, iki ya da daha fazla kişi arasında düşmanlık, kızgınlık, hakaret ve tehdit içerikli ifadelerin kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum çoğunlukla tartışma sayfaları (discussion boards), sohbet (chat) odaları gibi kamuya açık ortamlarda meydana gelmektedir. Ayrıca e-posta ve anlık mesaj yoluylada kişiye öfkeli mesajlar gönderilmesi gibi kişisel iletişim kanallarında meydana gelmektedir (Willard, 2007).

Bununla birlikte trolleme davranışı kızdırma/kışkırtma davranışına çok benzemektedir. Kızdırma/kışkırtma, tartışmada başka kişi ya da kişilere yönelik yapılırken trolleme tartışmanın öznesine yönelik yapılmaktadır. Kızdırma/kışkırtma çoğunlukla gerçek ya da doğru olan bir şeyi yayarken son derece kaba ve kırıcı olmayı gerektirmektedir. Diğer taraftan, trolleme davranışı, çevrimiçi en üst düzeyde karmaşa, sıkıntı ve tartışmaya neden olan, doğru temellere dayanmayan girişimlerdir. Genellikle acımasız ve aşağılayıcı bu mesajlar postalama yoluyla yapılmaktadır. Hinduja ve Patchin'e (2015) göre, trolleme yapan bireyler kötü niyetlidirler, çünkü kasıtlı olarak diğerlerinin eylemlerini provoke etme girişiminde bulunmaktadırlar.

Taciz (Harrasment) : Tekrar edici bir şekilde saldırgan, aşağılayan ve hakaret edici mesajlar göndermektir. Taciz çoğunlukla e-posta, telefon aramaları (sessiz aramalar dâhil) ya da anlık ve yazılı mesajlar gibi kişisel iletişim kanalları aracılığıyla meydana gelebilmektedir. Ayrıca bu mesajlar sohbet odaları ve tarışma grupları gibi kamuya açık iletişim ortamlarında da görülmektedir. Taciz, kızdırma/kışkırtmadan iki açıdan farklıdır. Birincisi, taciz daha uzun sürelidir. İkincisi, taciz genellikle tek taraflı iken kızdırma/kışkırtmada karşılıklı hakaret etme söz konusudur (Kowalski ve ark., 2012; Walker, 2009; Willard, 2007).

İftira (Denigration): Bir kişi hakkında dedikodu yaymak ve kişinin itibarına zarar vermektir. İftirada gerçek olmayan bu bilgiler, genelde kişiye doğrudan gönderilmemekte, onun görebileceği yerlerde, e-posta ya da anlık mesajlarla yayılabileceği gibi herkese açık web sayfalarında da paylaşılmaktadır (Willard, 2007).

Başka bir kimliğe bürünme (Impersonation): Başka birinin kimliğine bürünerek zarar verici mesajlar göndermektir. Bu eylem, o kişinin hesabını ele geçirerek ya da o kişinin adına sahte bir hesap açarak gerçekleştirilmektedir. Burada amaç, bireyi arkadaşları ve sosyal çevresi karşısında zor duruma düşürmektir.

İfşa etmek ve Düzenbazlık/Hilekârlık (Outing and Trickery): İfşa etmek, bireylerin özel, çoğunlukla utandırıcı bilgilerini, fotoğraflarını ve görüntülerini diğerleri ile paylaşmaktır. Düzenbazlık/hilekârlık ise bireylerle konuşarak, sırlarını ve kişisel bilgilerini aldıktan sonra çevrimiçi olarak diğerlerine göndermektir (Kowalski ve ark., 2012; Willard, 2007).

Dışlama (Exclusion/Ostracism): Bir kişiyi amaçlı olarak ve zalimce çevrimiçi gruptan çıkarma ya da engelleme şeklinde olmaktadır. Bu eylem, oyun ve tartışma gruplarında ya da sohbet odalarında meydana gelebilmektedir. Dışlama bireyler üzerinde ciddi duygusal etkiye sahiptir (Kowalski ve ark., 2012; Willard, 2007).

Siber taciz (Cyberstalking): Tehdit ya da korku yaratmaya yönelik, tekrarlı, aşırı taciz ve iftirada bulunmaktır. Rahatsız edici ve tekrarlayıcı mesaj ve aramalar (cyberstalking) ile taciz (harassment) arasındaki sınır çok net değildir. Siber taciz, kişisel iletişim ortamlarında doğrudan yapılabileceği gibi dolaylı olarak başkalarına mesaj gönderilerek de yapılmaktadır. Bunu yapanlar, genellikle kimliklerini gizlemektedirler (Kowalski ve ark., 2012; Willard, 2007).

Siber zorbalığın görülme biçimlerinin yanısıra hangi yollarla gerçekleştiği de önemlidir. Siber zorbalık bilgi iletişim teknolojileri kullanılarak yapılmaktadır. Siber zorbalıkta çoğunlukla kullanılan iletişim araçları, anlık mesajlaşma (instant messaging), e-posta (electronic mail), metin mesajlaşma (text messaging), tartışma duvarları (bash boards), sosyal ağ siteleri (social networking sites), sohbet odaları (chat rooms), bloglar (blogs), web siteleri (web sites) ve internet oyunları (internet gaming) olarak tanımlanmaktadır (Kowalski ve ark., 2012).

1.4 Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalara baktığımızda, siber zorbalığın özellikle ergenler arasında tüm dünyada yaşanan bir sorun olduğu görülmektedir. Giriş bölümünde belirtildiği gibi İsveç, Amerika, Kanada, Tayvan, Belçika, İspanya, İsrail ve Türkiye'de yapılan araştırma sonuçlarına göre siber zorbalığın oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde siber zorbalığın yaygınlık oranlarının birbirinden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, Tayvan'da siber zorba oranının %20.4 ve siber mağduriyet oranının ise %34.9 olduğu görülmektedir (Huang ve Chou, 2010). İsveç'te 12-20 yaşları arasında katılımcılarla yapılan araştırma sonucuna göre, siber zorbalık oranı %11.9 ve siber mağduriyet oranı ise %17.6 olarak ortaya konmaktadır (Slonje ve Smith, 2008). Bu noktada bu yaygınlık oranlarının farklılığının nedeni üzerinde durmak önemli görünmektedir. Bu durumun nedeni araştırmalarda kulanılan tanım ve yöntemsel farklılıklardır. Birçok araştırmacının tanımı benzer olmasına rağmen işlevsel tanımları farklılaşmaktadır. Bazı araştırmacılar siber zorbalığın tanımını yaptıktan sonra bir soru ile katılımcıların deneyimlerini değerlendirirken (Li, 2007; William ve Guerra, 2007), bazıları, siber zorbalık davranışlarını liste olarak sunmakta (Arıcak, 2008; Smith ve ark., 2008), bazıları ise siber zorbalık davranışlarının herbirinin derecelendirilmesini isteyerek toplam puan elde etmektedir (Özbay, 2013). Örneğin, araştırmalara baktığımızda bazılarında katılımcılara "son bir yıl içinde, son otuz gün içinde, son altı ay içinde, bir kaç ay içinde ya da yaşamında" siber zorbalık davranışlarıyla karşılaşıp karşılaşmadıkları sorulmaktadır. Ayrıca bazı araştırmalar, siber zorbalığa ne sıklıkla karışıldığını "bir, iki ya da daha fazla" gibi değerlendirirken, bazıları ise bir defa siber zorbalığa karışmanın siber zorbalığı tanımlamak için yeterli bulmaktadır. Benzer şekilde araştırmalarda farklı araçlar (bir soru ile, bir kaç soru ya da anket) ve veri toplama yöntemlerinin (telefonla anket, internet üzerinden anket ya da kağıt kalem anketi) kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Walker (2009) siber zorbalıkla ilgili araştırmalarda örneklem büyüklüğü ve örneklemi oluşturan bireylerin yaş aralığının farklı olmasından dolayı değişik sonuçlar elde edildiğini belirtmektedir.

Hinduja ve Patchin (2015) 2007-2014 yılları arasında yaptıları sekiz farklı çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet ile karşılaşma oranlarının ortalamasına

baktıklarında ortalama %16.6 oranında siber zorbalık, %25.2 oranında siber mağduriyet yaşandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmacılar, katılımcılara yöneltilen soruların siber zorbalığa karışma oranlarını oldukça farklılaştırdığını ortaya koymuşlardır. 2014 Ocak ayında yaptıkları çalışmada, katılımcılara, "Yaşamınzda hiç siber zorbalık yaptınız mı?" ve "Yaşamınızda hiç siber zorbalığa maruz kaldınız mı?" sorularını yöneltmişlerdir. Bu çalışmada siber zorbalık oranı %34.6 ve siber mağduriyet oranı ise %17.0 dır. 2014 yılının bahar döneminde yaptıkları araştırmada ise katılımcılara, "Son otuz gün içinde siber zorbalık yaptınız mı?" ve "Son otuz gün içinde siber zorbalığa maruz kaldınız mı?" sorularını yöneltiklerinde siber zorbalık oranı %4.2 ve siber mağduriyet oranı ise %11.9 olarak bulunmuştur.

Siber zorbalığın yaygınlık oranlarını ortaya koyan çalışmalara baktığımızda genelde siber mağduriyet oranın siber zorbalık oranından yüksek çıkması düşündürücüdür. Benzer şekilde ülkemizde son yıllarda siber zorbalığa ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında, siber zorba ve siber mağdur olma oranlarının farklılığı dikkat çekmektedir. Erdur-Baker ve Topçu (2013) bu durumun iki ihtimalden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Bunlardan biri, aynı siber zorbaların birden fazla kişiye zorbalık yapıyor olabileceğidir. Diğerinin ise, özellikle son on yılda siber zorbalığa karşı farkındalık yaratma çalışmalarının bir sonucu olarak siber zorbaların siber zorbalık yaptıklarını itiraf etmek ve deşifre etmek istememeleri olabileceğini ifade edilmiştir.

Siber zorbalığın yaygınlık oranlarının tutarsızlığına rağmen teknolojideki ilerlemeler devam etmektedir. Bu ilerlemelerle birlikte bilgi iletişim teknolojilerine ulaşılabilirlik yaygınlaştıkça siber zorbalıktan etkilenecek bireylerin sayısının artabileceği söylenebilir. Bu nedenle siber zorbalığın evrensel bir sorun olduğu, birçok ülkenin bununla başa çıkmak için çözüm aradığı ve düzenleme çalışmaları yaptığı söylenebilir. Bireyleri siber zorbalık davranışlarına iten nedenlere ve etkili olan faktörlere bakmak bu konuda yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarına katkıda bulunacaktır.

1.5 Siber Zorbalık ile İlişkili Risk Faktörleri

Siber zorbalık davranışı gösteren bireyleri harekete geçiren gücün ne olduğuna baktığımızda karşımıza birçok faktör çıkmaktadır. Bunlardan biri siber ortamın doğasıdır. Siber ortam bireylerin diğerleri ile etkileşiminin yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan, bireylerin gerçek yaşamda yüz yüze ilişkide diğerlerinin verebileceği tepkilerle karşılaşmalarını sınırlandırmakta ya da ortadan kaldırmaktadır. Bu yönüyle siber ortam bireylerin kimliklerini saklayarak gerçek dünyada söyleyemediklerini söyleyebilme gücü ve bunların sonuçlarının sorumluluğundan kaçabilme olanağı yaratmaktadır. Benzer şekilde Hinduja ve Patchin (2015) siber zorbanın davranışının, gerçek dünyanın sosyal normları ve potansiyel sonuçlarından daha çok, çevrimiçi ortamın özelliklerinden etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu ortamda kontrol eksikliğinin ve zarar verici içeriğin hızla yayılmasının, bireylerin siber zorba davranışlarında bulunmalarını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Varjas, Talley, Meyers, Parris ve Cutts (2010) 15-19 yaşlarındaki 20 öğrenci ile yarı yapılandırılmış bireysel görüşme yoluyla nitel bir çalışma yapmışlardır. Çalışma bulgularına göre siber zorbalığın harekete geçiricilerini (motivations) içsel ve dışsal olmak üzere sınıflandırmışlardır. İçsel harekete geçiricilerin siber zorbanın duygusal durumu ile ilişkili olduğu belirtilmiş ve bunlar, intikam, sıkıntı, kıskançlık, kışkırtma, kişiyi deneme, anonim olma, onay arama ya da duyguların yönünü değiştirme olarak sıralanmıştır. Dışsal harekete geçiricilerin ise hedef olan kişi ya da durumla ilişkili faktörlerden kaynaklandığı vurgulanmış ve bunlar, mağdurun farklı olması, yüz yüze olmama, sonuçlarla karşılaşmama olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, siber zorbalıkta, içsel harekete geçiricilerin dışsallardan daha sık görülmesidir.

Alanyazında yapılan araştırmalarda siber zorbalığın nedenleri; öç alma, eğlenme, güç göstermenin bir yolu, saldırganca davranmaktan haz alma, akranlar arasında saygınlık kazanma, arkadaşlık ilişkilerini güçlendirme ve gerçek yaşamda ifade edilemeyen saldırganca düşlemleri siber ortamda ifade etme olarak sıralanmıştır (Kowalski ve ark., 2012; König, Gollwitzer ve Steffgen, 2010; Li, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve ark., 2008; Yaman ve Peker, 2012). Benzer şekilde Topçu,

Yıldırım ve Erdur-Baker (2013) 15 yaşında siber zorbalık yapan ergenlerle derinlemesine görüşme yaparak siber zorbalık algılarını ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ergenler siber zorbalığın nedenlerini, şaka yapmak, kasıtlı zarar vermek, siber ortamda zorbalığın kolay olması ve öç almak olarak belirtmişlerdir. Ayrıca, bu araştırmada ergenlere siber zorba ve siber mağdurların özellikleri sorulmuştur. Ergenler siber zorbaları, dışlanmış, sevilmeyen, kaba, küstah, empati eksikliği olan: siber mağdurları ise içe dönük, dışa dönük ve internet güvenliği hakkında bilgi eksikliği ya da yetersizliği olan bireyler olarak tanımlamışlardır.

Siber zorba ya da siber mağdur olmayla ilişkili olarak bir başka etkili faktörün bireylerin kişisel özellikleri olduğunu söyleyebiliriz. Dilmaç (2009) yaptığı çalışmada, bireylerin kişisel özelliklerini belirleyerek psikolojik ihtiyaçlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu çalışmada bireyin ilgi görme ihtiyacı artıkça siber zorbalık davranışının artığı belirtilmiştir. Ergenlerin günlük hayattta bulamadıkları sevgi, ilgi ve duygusal desteği siber ortamda saldırgan davranışlar sergileyerek giderdikleri ifade edilmiştir. Duyguları anlama ile siber zorbalık davranışı arasında negatif bir ilişki ortaya konmuştur. Sebat ve yakınlık (çok sayıda kişisel arkadaşlık kurma ve sürdürme) artıkça siber mağduriyetin azaldığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Tanrıkulu (2015) çalışmasında, temel ihtiyaçlardan ait olma ve güç düzeyi azaldıkça, siber zorbalık davranışında artma eğilimi olduğunu belirtmiştir. Özellikle sevme, sevilme, diğerleriyle birşey paylaşma ve diğerlerinin gözünde değerli olmayı içeren ait olma ihtiyacını karşılamayla ilgili problem yaşayan bireylerin daha fazla siber zorbalık davranışlarında bulunduğunu ifade etmiştir. Bu araştırmanın bir diğer sonucu olarak, güç ihtiyacını karşılamada yetersizliği olan bireylerin daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdiği ortaya konmuştur. Ayrıca Schoffstall ve Cohen (2011) çalışmalarında, yalnızlık düzeyi yüksek, kendilik değeri, sosyal kabulü ve arkadaşlık kurma becerisi düşük düzeyde olan bireylerin siber zorbalık davranışlarına daha fazla katıldıkları gözlemlenmiştir.

Ayrıca Arıcak (2015) siber zorbalığın nedenlerini siber zorba ve siber mağdur açısından ele almıştır. Zarar verme amacıyla yapılan siber zorbalık davranışının altında yatan nedenleri, öç/intikam alma duygusu, farklı görüşlerden olan kişileri cezalandırma arzusu, fiziksel dünyada ulaşamadığı başarıyı sanal ortamda elde etme isteği, popüler olma arzusu, düşük özgüven ve düşük benlik saygısı, aile içinde

yaşanan sorunlar ve yaşanan ruh sağlığı problemleri olarak sıralamıştır. Benzer şekilde siber mağduriyetin nedenlerini ise, fiziksel ya da sanal ortamda diğer kişilerle sürtüşme ve çatışma yaşamak, düşük özgüven ve benlik saygısı, internetteki güvenlik ayarlarını bilmemek ya da önemsememek, internet ortamında kişisel sınırlarını ve mahremiyetini koruyamamak ve mağdur olmayı tercih etmek şeklinde belirtmiştir.

Siber zorbalığa katkıda bulunan faktörleri inceleyen araştırmalara bakıldığında, internet kullanma süresinin siber zorba ve siber mağduriyetle ilişkili olduğu (Hinduja ve Patchin, 2008; Soydaş ve Uçanok, 2014; Sticca, Ruggieri, Alsaker, ve Perren, 2013), düşmanca duyguların ve psikotik belirtilerin siber zorbalığı anlamlı olarak yordadığı (Arıcak, 2009), siber zorbalığa maruz kalma düzeyi ve psikotizm arasında pozitif ortalama ilişki olduğu (Ayas ve Deniz, 2014) ve riskli internet davranışları ve dışsal öz-değer alanları (akademik yeterlik, onay alma ve rekabet) siber zorbalığı/siber mağduriyeti pozitif, içsel öz-değer alanları (erdem ve aile desteği) ise negatif yönde yordadığı (Eroğlu, 2011) bulunmuştur. Ayrıca siber zorbalık düzeyi ile öfke, düşmanlık, depresyon, kişilerarası duyarlılık ve psikotizm psikolojik belirtileri arasında pozitif bir ilişki olduğu (Batmaz ve Ayas, 2013) ve siber zorba ve mağdurların anababaları ile kurdukları ilişkilerin yetersizliği (Ybarra ve Mitchell, 2004b) ile akranlar ve aile üyeleriyle ilişkide yaşanan kişilerarası güçlükler, sosyal beceri eksiliği ve sosyal kaygı düzeyinin yüksek olmasının, siber mağduriyet olasılığını artırdığı (Navarro ve ark., 2012) görülmektedir.

Kowalski, Schroeder, Giumetti ve Lattanner (2014) gençler arasında siber zorbalık araştırmalarının metaanalizini yaptıkları çalışmada, siber zorbalık ile ilişkili risk faktörlerini, geleneksel zorba olmak, saldırganlığa ilişkin normatif inançlar, ahlaki çözülme, riskli çevrimiçi davranış, narsizim, internet kullanım sıklığı ve öfke olarak belirtmişlerdir. Benzer şekilde siber mağduriyetle ilişkili risk faktörlerini, geleneksel mağduriyet, geleneksel zorbalık, öfke, riskli çevrimiçi davranış, internet kullanım sıklığı, sosyal kaygı, ahlaki çözülme ve hiperaktivite olarak ortaya koymuşlardır.
Bunlara ek olarak, Livingstone ve Smith (2014) 2008'den beri yayınlanan araştırmaları derleme çalışması yaparak, siber zorbalığa maruz kalmada risk faktörlerini bireysel faktörler (heyecan arayışı, düşük benlik saygısı, ahlaki çözülme, psikolojik güçlükler), sosyal faktörler (düşük anababa desteği, akran normları) ve

dijital faktörler (çevrimiçi uygulamalar, dijital beceriler, online siteler ve servislerin sağlayıcılığı (affordances) olarak tanımlamışlardır.

Yukardaki çalışmalara baktığımızda siber zorbalığın nedenine ilişkin net bir yanıt vermek mümkün olmamakla birlikte, bu olguya bir çok faktörün neden olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar siber ortamın özellikleri, kişisel faktörler ve sosyal faktörler olarak sıralayabiliriz. Bu nedenle siber zorba ve siber mağduriyet davranışını daha iyi anlayabilmek için bu faktörlerin birlikte incelenmesi gerekmektedir. Nedenlerini bildiğimiz bir sorunla daha iyi başedebileceğimizi düşündüğümüzde, bu faktörlerin dikkate alınarak önleme ve müdahale programlarının bu faktörlerin dikkate alınarak düzenlenmesi önemli olacaktır.

1.6 Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalık konusunda yapılan çalışmalarda, siber zorbalığın özellikle ergenlerin duygusal, sosyal ve akademik yaşamlarını olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Siber mağdurların daha fazla depresif semptomlar gösterdiği, anksiyete düzeylerinin yüksek olduğu, düşük benlik saygısı, yalnızlık, öfke, üzüntü, intikam duyguları ve akademik başarısızlık yaşadıkları çalışmalar tarafından ortaya konmuştur (Batmaz ve Ayas, 2013; Brewer ve Kerslake, 2015; Erdur-Baker ve Tanrıkulu, 2010; Hinduja ve Patchin, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009; Kowalski ve Limber, 2007; Schenk ve Fremouw, 2012; Shemesh ve ark., 2012; Wang, Nansel ve Iannotti, 2011; Williams ve Guerra, 2007; Yaman ve Peker, 2012; Ybarra ve ark., 2007).

Perren, Dooley, Shaw ve Cross (2010) İsviçre ve Avusturalya'da ergenlerle yaptıkları çalışmada, siber mağduriyet ve depresyon arasındaki ilişkiyi geleneksel zorbalık mağduriyetini kontrol ederek araştırmışlardır. Araştırma bulguları, geleneksel mağduriyet kontrol edildiğinde bile, siber mağduriyetin, ergenlerdeki depresif semptomlardaki değişimi anlamlı miktarda açıkladığını göstermektedir. Benzer şekilde Campell, Spears, Slee, Butler ve Kift (2012) 9-19 yaşlarındaki öğrencilerle yaptıkları çalışmada, siber mağdurların, geleneksel zorbalık mağdurlarına göre daha yüksek düzeyde kaygı ve depresyon ve daha çok sosyal güçlükler yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar bu bulgunun, siber

zorbalığın geleneksel zorbalığa göre mağdurlar üzerinde daha büyük etkiye sahip olduğu görüşünü desteklediğini ifade etmişlerdir.

Gamez-Guadix, Orue, Smith ve Calvete (2013) İspanya'da 13-17 yaşları arasında 845 ergenle yaptıkları araştırmada, siber mağduriyet ile depresif semptomlar, madde kullanımı ve problemli internet kullanımı arasındaki karşılıklı ilişkileri yapısal eşitlik modeli ile analiz etmişlerdir. Siber mağduriyet ile depresyon arasında karşılıklı ilişki olduğunu siber mağduriyetin depresif semptomların artmasına neden olduğunu ve depresif semptomların ise siber mağdur olma olasılığını artırdığını ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar bu bulguyu, depresif ergenlerin daha düşük sosyal becerilere sahip olmaları ve izole olma eğilimlerinden dolayı, mağdur olma olasılıklarının artabileceği şeklinde açıklamışlardır. Siber mağduriyetin problemli internet kullanımındaki artışı yordadığı, ancak problemli internet kullanımının siber mağduriyeti yordamadığı bulunmuştur. Siber mağdurların interneti mağduriyetin yarattığı sıkıntıdan kaçmak için kullandıkları belirtilmiştir. Aslında, problemli internet kullanımı ile siber mağduriyet arasındaki ilişkinin geçici olduğu, problemli internet kullanımındaki en önemli unsur olarak, kaygı ve tek başına bırakılma duygularını azaltmak için internet kullanıldığını belirtmişlerdir.

Şahin, Sarı, Özer ve Er'in (2010) lise öğrencileri ile yaptığı odak grup çalışmasında, siber zorbalığa maruz kalma sonucunda yaşanılan duygunun öfke ve üzüntü olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca siber zorba davranışlarına maruz kalan bireylerin ifade ettikleri duygu cinsiyete göre farklılık göstermiştir. Kızların üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunu, erkeklerin ise nefret ve intikam alma isteği yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalan kızlar ve erkeklerin ortak olarak yaşadıkları duygunun öfke olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Genta, Brighi, Guarini, Smith, Tompson ve Tippet (2012) İspanya, İngiltere ve İtalya'dan 5862 ergenle yaptıkları çalışmada, geleneksel zorbalık (doğrudan ve dolaylı) ve siber zorbalık (internet ve cep telefonu) mağdurlarının duygusal tepkilerine bakmışlardır. Duygusal tepkilerin zorbalığın türleri ile ilişkili olduğu belirtilmiş ve üç ülkede bütün zorbalık türlerinde yaşanan ortak duygunun öfke olduğu bulunmuştur. Ayrıca Türkileri (2012) ergenlerin siber zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında gösterdikleri duygusal tepkilerini inceledikleri

araştırmada katılımcıların beşte biri üzüntüyle ilişkilendirilen duyguları ifade etmişlerdir.

Siber zorbalık davranışlarına maruz kalan ergenlerin ayrıca ilişkilerinde zorlandıkları görülmektedir. Siber mağdurların diğer bireylere güvenlerini kaybettiği (Dehue, Bolman ve Vollink, 2008) ve izole edilme ve savunmasızlık duygularında artış olduğu (Wang, ve ark., 2011) görülmektedir. Price ve Dalgleish (2010) yaptıkları çalışmada siber zorbalığa mağruz kalanlarda en çok görülen etkilerin arkadaş (%42) ve annebaba ilişkilerinde problemler (%19), kendine güven (%78) ve benlik saygısı (%70) kaybı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Siber zorbalığın ergenlerin duygusal ve sosyal yaşamlarına etkilerinin dışında fiziksel sağlığına etkilerini araştıran bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar siber zorbalık ile psikosomatik güçlükler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Kowalski ve Limber (2013) 11-19 yaşlarındaki 931 ergenle yaptıkları çalışmada, ergenlerin geleneksel zorbalık ve siber zorbalık deneyimleri ile psikolojik sağlık (benlik saygısı, anksiyete ve depresyon), fiziksel sağlık (uyku problemi, başağrısı, yorgunluk, iştah gibi) ve akademik performansları (okula devam, okuldan erken ayrılma gibi) arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Ergenler, siber zorba, siber mağdur, siber zorba/mağdur ve siber zorbalığa dâhil olmayanlar olmak üzere dört grupta sınıflandırılmışlardır. Benzer sınıflandırma geleneksel zorbalık için de yapılmıştır. Zorba/mağdur grupları özellikle siber zorba/mağdur grubunun yoğun psikolojik ve fiziksel sağlık problemleri yaşadıkları bulunmuştur. Başka bir araştırmada, Sourander ve ark. (2010) Finlandiyalı ergenlerle psikyatrik ve psikosomatik problemler ile siber zorbalık arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Bu çalışmanın bulguları, siber mağdurların ve siber zorba/mağdurların baş ağrısı, mide ağrısı ve uyku problemleri gibi somatik problemleri daha çok yaşadıklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Beckman, Hagquist ve Hellström (2012) İsveçli ergenlerde siber zorbalığa dâhil olma ile psikosomatik güçlükler arasında olumlu ilişki bulmuşlardır. Baş ağrısı, mide ağrısı uyku problemlerinde artışı içeren psikosomatik güçlüklerde, siber zorba ile siber mağdur arasında farklılıklar görülmemiştir.

Yukarıda yapılan çalışmalara baktığımızda, siber zorbalık davranışına verilen ortak tepkinin öfke ve üzüntü olduğunu görmekteyiz. Çalışmaların sonuçlarını birlikte ele aldığımızda, ergenlerde siber zorbalık mağduru olanların depresyon, kaygı, yalnızlık ve psikosomatik güçlükleri içeren içselleştirme problemleri ifade ettikleri söylenebilir. Nixon'ın (2014), siber zorbalığın ergenlerin sağlığı üzerindeki etkiler ile ilişkili alanyazın derleme çalışmasında, siber zorbalığa hedef olan ergenlerin, içselleştirme problemleri ifade ettikleri görülürken, siber zorbalık yapan ergenlerin ise, daha fazla madde kullanımı, saldırganlık ve suç içerikli davranışları içeren dışsallaştırma problemleri ifade ettikleri ortaya konmuştur.

Özellikle teknolojinin ergenler arasında hızla yayılması, ergenlerin bilgi iletişim teknolojilerini kullanmalarının artması sonucunda siber zorbalık çok yaygın yaşanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun ergenlerin kişisel, sosyal yaşantısında ve fiziksel sağlıklarında olumsuz sonuçlar yarattığını görmekteyiz. Özellikle ergenleri tehdit eden bu duruma etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi ve ergenlerin desteklenmesi gerekmekdir.

1.7.Ekolojik Sistemler Kuramı ve Siber Zorbalık

Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı'na (1986; 1995) göre, bireyin gelişiminin, bireysel ve çevresel özelliklerin gelişimi sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Birey ve çevre arasında karşılıklı etkileşimden söz edilen bu kuramda, bireyin davranışları çevreyi etkilerken, çevre de bireyi etkilemektedir. Bu kuramda bireyin gelişiminin gerçekleştiği çevre, çok boyutlu ve bir dizi "iç içe geçmiş yapı" olarak tanımlanmaktadır. Bu yapılar beş alt sistem altında sınıflandırılmış ve hem çocuğun doğrudan üyesi olduğu aile, akran, okul gibi ortamları hem de kültür, gelenekler, değerler gibi toplumsal ve tarihsel kökenleri olan sistemleri kapsamaktadır. Bu sistemlerden ilki mikrosistem, bireyin içinde yaşadığı ailesi, akranları ve okulu gibi ona en yakın ortamları içermekte ve bireyin gelişiminde en temel etkiye sahip olmaktadır (Bronfenbrenner, 1986). Gelişen birey üzerindeki etkisinin uzaklığına göre sıralanan diğer sistemler ise mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem olarak tanımlanmaktadır.

Mezosistem, bireyin ilişki içinde bulunduğu iki veya daha fazla mikro sistem arasındaki ilişkileri içermektedir. Ekzosistem, anne babanın sosyal ilişki ağı, komşuluk ilişkileri gibi bireyin doğrudan içinde bulunmadığı ancak içinde bulunduğu ortamı etkileyen iki ya da daha fazla ortam arasındaki bağlantılardan oluşmaktadır. Makrosistem, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini, geleneklerini, sosyal ve ekonomik kaynakları kapsamaktadır. Son olarak kronosistem, bütün sistemleri kapsayan bu sistem, zaman içinde değişen sosyotarihsel olayların ve çevresel koşulların bireyin gelişimini ne ölçüde etkilediğini ifade etmektedir (Bronfenbrenner, 1986).

Son yıllarda geleneksel zorbalığa yol açan faktörlerin, Ekolojik Sistem Kuramı temel alınarak incelendiği görülmektedir (Espelage ve Swearer, 2003; Hong ve Espelage, 2012). Bu araştırmacılara göre geleneksel zorbalık, birey, aile, akran grubu, okul ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hong ve Espelage (2012) akran zorbalığına etki eden faktörleri gözden geçirme çalışmasında, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok faktörü incelemişlerdir. Bireysel düzeyde yaş, cinsiyet, etnik köken, depresyon ve anksiyete gibi faktörler, mikrosistem düzeyinde anne baba ergen ilişkileri, akran ilişkileri ve okul çevresi, mezosistem düzeyinde öğretmen tutumları, ekzosistem düzeyinde ise medyadaki şiddete maruz kalmak ve komşuluk ilişkileri ele alınmıştır. Son olarak, makrosistem düzeyinde kültürel normlar ve inançlar üzeride durulmuştur. Geleneksel zorbalığın bu çoklu faktörler çerçevesinde incelenerek önleyici ve engelleyici çalışmaların yapılmasını vurgulamışlardır.

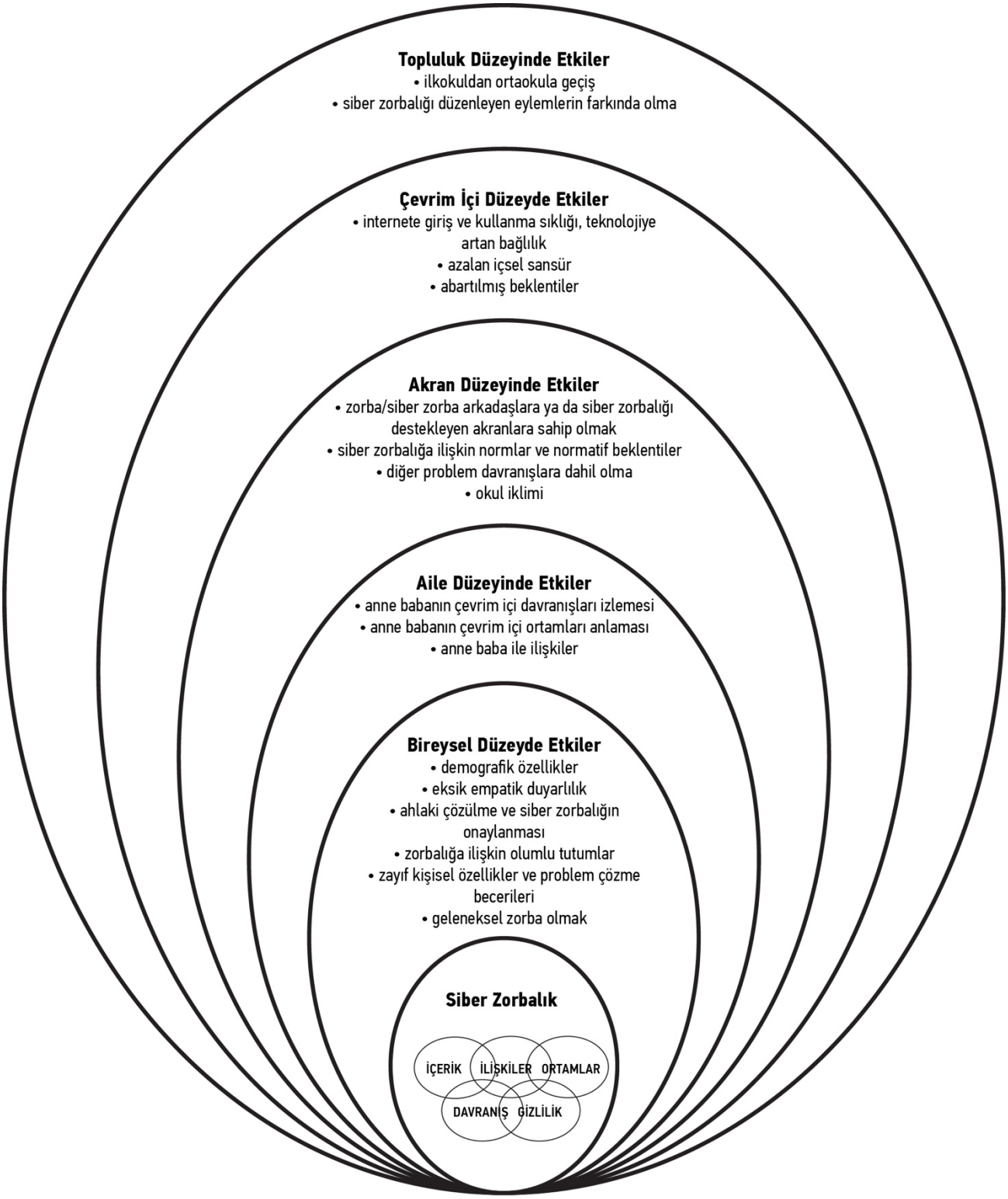
Siber zorbalıkla ilişkili olan değişkenleri düşündüğümüzde, Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı bu çok boyutlu yapıyı anlamada bir çerçeve sunmaktadır. Güncel araştırmalar, siber zorbalığın sadece bireysel özelliklerden kaynaklanan bir sorun olmaktan öte aile, akran ilişkileri, okul ve içinde yaşanılan kültürden etkilendiğini oratya koymaktadır (Cross ve ark., 2015; Eroğlu, 2014). Cross ve ark. (2015) siber zorbalık davranışına aracılık eden risk ve koruyucu faktörleri, Ekolojik Sistem Kuramı çerçevesinde bütünleştirmişlerdir. Siber zorbalık davranışında bireysel, aile, akran ve topluluk düzeyinde faktörlerin özellikle çevrimiçi ortamların kullanım ile karşılıklı etkileşimleri dikkate alarak bir model önermişlerdir. Bu model Şekil 1.1'de gösterilmiştir. Bu modelde birey onu çevreleyen ekolojik sistemlerin

merkezinde yer almaktadır. Bu merkezde bireyle birlikte çevrimiçi ortamı kullanmada birbirini etkileyen beş yol bulunmaktadır. Teknolojiye erişimde ergen, çevrim içi ortam ve günlük yaşamın diğer yönleri (aile, akranlar, okul gibi) arasında süre giden karşılıklı ve artan etkileşimler bulunmaktadır. Ergenin çevrimiçi ortamı kullanması karmaşık ve değişkenlik gösterebilmektedir. Bu yapı "beş C'ler" olarak kavramlaştırılmıştır. Çevrimiçi ortamı kullanmada etkileşimci yollar şöyle tanımlanmaktadır:

1. ergenin zaman geçirdiği (instagram, sohbet odaları gibi) çevrim içi ortamlar (contexts),
2. ergenin kurduğu çevrimiçi ilişkiler (contacts),
3. ergenin mahremiyetini yönettiği alan olarak gizlilik (confidentially),
4. ergenin çevrim içi teknik becerileri ve kendini düzenlemeyi içeren davranışları (conduct),
5. ergenin yüklediği, kullandığı, ulaştığı içeriktir (content).

Şekil 1.1'de gösterilen modelde, teorik ve görgül bulgulardan yararlanarak siber zorbalığa aracı olan faktörler birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk düzeyinde ele alınmıştır.

Özetle, siber zorbalık bireysel bir olay olarak değil, bireysel faktörlerin ergenin ilişkide olduğu bireyler ve ortamla etkileşiminin sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada, lise öğrencilerinin siber zorba ve siber mağduriyet davranışlarında bireysel özellik olarak benlik saygısı, çevresel özellik olarak anne, baba ve akranlarla ilişkilerinin yordayıcığı araştırılacaktır. Ayrıca lise öğrencilerinin siber zorba ve siber mağduriyet davranışlarında cinsiyet, yaş, okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, interneti kullanma sıklığı ve internete bağlandıkları yer açısından anlamlı bir fark olup olmadığı incelenecektir

Şekil 1.1 Ergenler arasında siber zorbalık yapmada birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk etkileri.

Kaynak: Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social-ecological frawork for understanding and reducing cyberbullying behaviours. Aggresion and Violent Behavior, 23, p.111

1.8 Siber Zorbalık ve Demografik Değişkenler

Bu bölümde araştırmada değerlendirilen demografik değişkenlerden cinsiyet, yaş ve okul türü ile siber zorba olma ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler ele alınacaktır.

1.8.1 Cinsiyet

Alan yazın incelendiğinde siber zorbalık konusunda cinsiyetler arasındaki farklar oldukça sık çalışılmaktadır. Kız ve erkekler ile ilgili siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin tutarlı bulguların olmadığı görülmektedir. Bazı araştırmalar kızların daha fazla zorbalık yaptığını (Kowalski ve Limber, 2007; Wolak ve ark., 2007) bazı araştırmalar ise, kızların daha fazla mağdur olduğunu (Dehue ve ark., 2008; Li, 2007; Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Calmaestra ve Vega, 2009; Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter, 2012) ortaya koymaktadır.

Kızların daha fazla siber zorbalık yapmasının siber zorbalığın ilişkisel zorbalıkla ilişkili davranışları içermesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Jackson, Cassidy ve Brown, 2013). Özellikle kızların, söylenti çıkarma, sosyal dışlama ve dedikodu gibi davranışlarda daha fazla bulunma eğiliminde oldukları öne sürülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008; Smith ve ark., 2008; Wolak ve ark., 2007). Ayrıca kızların daha yakın arkadaşlıklara sahip oldukları ve bundan dolayı kişisel sırları ve özel ayrıntıları daha hızla yaydıkları ifade edilmektedir (Dooley ve ark., 2009). Kızların siber zorbalıkta erkeklerden daha çok metin mesaj ve e postayı kullanarak (Menesini, Nocentini ve Calussi, 2011) sahip oldukları bu sırları yayma olasılıklarının yüksek olduğu düşünülmektedir. Hinduja ve Patchin (2015) kızların diğerleri ile yüz yüze ilişkilerde daha uzlaşmacı ve dengeyi koruma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Çevrimiçi iletişimin onların bilgisayar, tablet ve telefonlarının arkasında güvenli konumlarıyla gerçek duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde dışa vurmalarına olanak sağladığı ifade edilmektedir.

Diğer taraftan bazı araştırmalar, erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını (Dehue ve ark., 2008; Li, 2006; Li, 2007; Ybarra, 2004) ya da daha fazla

siber mağdur olduklarını (Huang ve Chou, 2010; Ybarra ve ark., 2007) ortaya koymaktadır. Bazı araştırmalar ise, siber zorbalık ve siber mağduriyet açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılığın olmadığını vurgulamaktadır (Hinduja ve Patchin, 2008; Slonje ve Smith, 2008; Slonje, Smith ve Frisen, 2012; Williams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004b).

Türkiye'de yapılan araştırmalara baktığımızda bir grup araştırmada, erkeklerin kızlara göre hem daha fazla siber zorbalık yaptığı hem de daha fazla siber mağdur oldukları (Arıcak va ark., 2008; Çetinkaya, 2010; Erdur-Baker, 2010; Horzum ve Ayas, 2011; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012; Serin, 2012; Türkileri, 2010) ileri sürülmektedir. Ayrıca erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını ve siber mağduriyet açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık olmadığını (Arıcak, 2009; Burnukara, 2009; Eroğlu, 2014; Özbay, 2013; Özel, 2013) ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Türkiye'de yapılan araştrmalarda erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yapmaları Türk kültüründeki cinsiyet rolleri bağlamında ele alınabilir. Kültürümüzde kızlar daha yakın gözetim altında yetiştirilmekte ve kızların daha uyumlu olmaları beklenmektedir. Ayrıca erkeklerin saldırganca davranışları daha çok tolere edilmektedir (Erdur-Baker, 2010). Benzer şekilde Akbulut ve Erişti (2011), sosyalleşme sürecinde kızların erkeklere göre kurallara daha fazla uymasının beklendiğini ve erkeklerin saldırganca davranışlarına hoşgörüyle yaklaşıldığını belirtmişlerdir.

Siber zorbalık davranışlarının cinsiyete göre farklılaştığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Kızlar daha çok kaba ve aşağılayıcı yorumlar postalama ve dedikodu yayma davranışında bulunurken, erkekler daha çok kaba ve aşağılayıcı video ile fotoğraf yollamaktadırlar (Patchin ve Hinduja, 2012; Menesini ve ark., 2011).

Yukarıda bahsedilen araştırmalar ışığında siber zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkide net bir şey söylemek henüz mümkün değildir. Cinsiyet ile siber zorbalık ilişkisinde tutarlı bulguların olmaması, siber zorbalığın yaygınlığı bölümünde de bahsedildiği gibi araştırmalarda kullanılan siber zorbalık tanımı, yöntemsel farklılıklar gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca cinsiyet ile siber zorbalık arasındaki ilişkide başka değişkenlerin aracı rolü olabileceği belirtilmektedir (Slonje ve ark., 2013).

1.8.2 Yaş

Siber zorbalık yapma ve siber mağduriyetin yaşa göre değişimini inceleyen araştırmalara baktığımızda cinsiyet değişkeninde olduğu gibi karşımıza tutarlı bulgular çıkmamaktadır. Bazı araştırmaların bulgularına göre yaşla birlikte siber zorbalık ve siber mağduriyet artmakta (Cassidy, Jackson ve Brown, 2009; Vandebosh ve Cleemput, 2009; Walrave ve Heirman, 2011; Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2007) bazılarına göre ise yaş büyüdükçe siber zorbalık ve siber mağduriyet azalmaktadır (Dehue ve ark., 2008; Schneider ve ark., 2012). Diğer taraftan bir grup araştırmacı da, siber zorbalık deneyiminde yaş açısından farklılık olmadığını ifade etmektedir (Navarro ve ark., 2012; Slonje ve Smith, 2008).

Yaşla birlikte siber zorbalığa dâhil olmanın artması, artan yaşla birlikte ergenlerin internet ile daha fazla zaman geçirmeleri, internet kullanımında daha fazla beceri kazanmaları, sosyal sitelere katılımın artması daha fazla özgürlüğe sahip olma ve gizlilik isteklerinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2007). Ybarra ve Mitchell (2004b) 10-17 yaşında katılımcılarla yaptıkları araştırmada, büyük yaş grubunun (15-17 yaş) küçük yaş grubundan (10-14 yaş) daha fazla siber zorba olduklarını bulmuşlardır. Benzer şekilde Misha, Khoury-Kassabri, Gadella ve Daciuk (2012) 10-17 yaş grubu ile yaptıkları araştırmada, büyük yaştaki ergenlerin küçük yaştaki ergenlere göre daha fazla siber zorba, siber zorba-siber mağdur olduklarını bulmuşlardır. Ayrıca sınıf düzeyine göre Slonje ve ark. (2012) 9-16 yaş katılımcıları 4-6.sınıf ve 7-9.sınıf diye iki gruba ayırmışlardır. Bu araştırmada, 7-9.sınıflardaki öğrencilerin 4-6.sınıflara göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları fakat siber mağduriyet açısından farklılık olmadığı ortaya konmuştur.

Siber zorbalığa dâhil olmanın erken ergenlikte görülmesi ise, bu dönemde ergenlerin daha savunmasız olmaları, internet konusunda daha deneyimsiz olmaları, baş etme ve tehditleri değerlendirme becerilerinden yoksun olmaları gibi nedenlerle açıklanmaktadır (William ve Guerra, 2007). Jones, Mitchell ve Finkelhor (2013) Youth Internet Safety Surveys (YISSs) telefonla anket yoluyla 10-17 yaşları arasında

4561 internet kullanan ergenle, 2000'de (YISS-1, n=1.501), 2005'te (YISS-2, n= 1.500) ve 2010'da (YISS-3, n=1.560) yapılan araştırmalardaki siber zorbalık yaşantılarını incelemişlerdir. Yaş açısından bakıldığında, 13-15 yaşlarında 10-12 ve 16-17 yaşlara göre daha yüksek oranda siber zorbalık ve mağduriyet deneyimlendiği bulunmuştur. Benzer şekilde Calvate, Oreu, Estevez, Villardon ve Padilla (2010) siber zorbalığın en çok 13-15 yaşlarında görüldüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca Williams ve Guerra (2007) 5., 8. ve 11.sınıflarla yaptığı araştırmada, siber zorbalığın 8. sınıfta (14 yaş) en üst düzeye ulaştığını ve 11. sınıf (17 yaş) düzeyinde düştüğünü ortaya koymuşlardır. Tokunaga (2010) yaptığı derleme çalışmasında, yaş ve siber mağduriyet arasında eğrisel bir ilişki olduğunu ve 13-15 yaşlarında siber mağduriyetin en üst noktaya çıktığını belirtmiştir.

Patchin ve Hinduja (2012) ortaokul ve lise öğrencileri (6-12.sınıflar) ile birlikte yaptıkları araştırmada, siber zorbalık ve siber mağduriyetin ilk olarak ortaokulda en üst düzeye çıktığını bunu takiben lisede devam eden bir artış olduğunu bulmuşlardır. 8.sınıftan 10.sınıfa doğru özellikle siber zorbalıkta bir düzleşme görülürken, 11. ve 12. sınıflarda siber zorbalıkta en yüksek artış olduğu görülmüştür.

Siber zorbalık her yaş grubunda farklı düzeylerde görülmesine rağmen, araştırmalar özellikle ergenler arasında yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

1.8.3 Okul Türü

Aile dışında bireyin gelişiminde etkili olan ortamlardan bir tanesi de okuldur. Temel eğitimin zorunlu olması nedeniyle çocuklar eğitim aldıkları süreçte evin dışında okulda uzun zaman geçirmektedirler. Bu nedenle eğitim alınan okul çocukların hem bilgi edinmeleri hem de duygu ve davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Burdan hareketle siber zorbalık davranışlarında okul türünün etkili olabileceği düşünülmektedir. Siber zorbalık davranışlarını okul türüne göre inceleyen araştırmalara baktığımızda bazı çalışmalar, devlet ve özel okulda öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalığa dâhil olmasına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bingöl ve Tanrıkulu (2014) yaptıkları araştırmada, özel okulda öğrenim gören

öğrencilerin, devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerden daha fazla siber mağdur olduklarınını ortaya koymuşlardır. Siber zorbalıkta ise okul türü değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Özel (2013) araştırmasında siber zorbalık yapmada okul türü açısından anlamlı bir fark omadığını ancak Anadolu Öğretmen Lisesi, meslek ve özel lise öğrencilerinin genel lisedeki öğrencilere göre daha fazla mağdur olduklarını ortaya koymuştur. Meslek liselerinin yoğun bilgisayar kullanımı gerektiren alanlarında okuyan öğrencilerin, bilişim teknolojilerini çok sık kullanması, mağdur olmalarının bir nedeni olarak belirtilmiştir. Horzum ve Ayas (2011) farklı ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini araştırdıkları araştırmada, okul türü açısından siber mağduriyet düzeyinde anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte özel liselerdeki ve sınavla alınan Anadolu Liselerindeki öğrencilerin diğer liselerdeki (kız meslek, endüstri meslek, sağlık meslek lisesi gibi) öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yaptıklarını belirlemişlerdir. Ekonomik olarak güçlü olan ailelerin çocuklarına teknolojik imkanlar sunmalarının mümkün olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Çivildağ ve Cooper (2013) ergenlerde siber zorbalık ve öfkenin incelenmesi ile ilgili araştırmalarında, okul türüne göre siber zorbalığın anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Siber zorbalık yapma davranışları, Anadolu Lisesinde öğrenim gören ergenlerde genel lisede öğrenim gören ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmacılar bunun sosyo ekonomik farklılıklardan kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Bu sonuç, Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin sosyo ekonomik bakımdan daha iyi durumda olmalarının onların cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik imkânlara sahip olmalarını kolaylaştırabileceği ve bunlarla daha fazla vakit geçirmelerini etkileyebileceğini böylece siber zorba davranışlarında etkili olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Diğer taraftan, Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın'nın (2008) Türkiye'deki devlet ve özel okul öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyeti inceledikleri araştırmada, katılımcılara bilgi iletişim teknolojilerini kullanım sıklıkları, siber zorba ve siber mağduriyet deneyimleri ve bu deneyimler sonrasında verdikleri tepkiler sorulmuştur. Bu araştırma, özel okul öğrencilerinin devlet okulu öğrencilerinden daha fazla interneti kullanma sıklığına rağmen devlet okulu öğrencilerinin, özel okul öğrencilerinden daha fazla siber zorba ve siber mağdur olduklarını ortaya koymuştur. Araştırmacılar internet kullanma sıklığının, özel okul öğrencileri için değil ancak

devlet okulu öğrencileri için siber zorba ve mağduriyet puanlarını yordayıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, devlet okulunda mağdur olan öğrenciler siber zorbalık deneyimine öfkelenerek tepki verirken, özel okulda bulunan öğrenciler siber zorbalığı şaka olarak düşündüklerini ve dikkate almadıklarını söylemişlerdir. Benzer şekilde Mark ve Ratliffe (2011) özel okul ve devlet okulu öğrencileri ile yaptıkları araştırmalarında, siber zorbalık ve siber mağduriyetin özel okuldan çok devlet okulunda öğrenim gören öğrenciler arasında yaşandığı ortaya konmuştur. Araştırmacılar bu bulguyu, devlet okullarında okul nüfusunun daha kalabalık olmasının, öğretmene düşen öğrenci oranın fazla olmasının ve yetişkin gözetiminin daha düşük olmasının bu okullarda saldırgan davranışlar için ortam sağlayabileceği şeklinde yorumlamışlardır. Welsh (2000, akt.: Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir, 2009) okulun büyüklüğü, öğretim kaynaklarının yetersizliği, öğretmen ve yönetici arasında işbirliğinin yetersiz olması gibi faktörlerin okullarda yüksek düzeyde geleneksel zorba ve mağdur olması ile ilişkili faktörler olduğunu belirtmiştir. Bayraktar (2009) okuldaki öğrenci/öğretmen oranı, okulun büyüklüğü gibi okulun fiziksel çevresi ve okulda uygulanan disiplin yöntemi gibi okulun psikolojik çevresinin geleneksel zorbalıkta önemli olduğunu belirtmiştir. Ülkemizde devlet ve özel okuda öğrenim gören öğrenci sayısı ve oranlarını karşılaştırdığımızda, devlet okulunda öğrenim gören öğrenci sayısı ve oranı özel okula göre oldukça yüksektir. Türkiye'de 2015-2016 eğitim öğretim yılında 17 milyon 588 bin 958 öğrencinin 1 milyon 174 bin 409'u özel okul öğrencisi ve toplam öğrenci sayısına oranı % 6.69 olduğu belirtilmiştir (MEB, 2016) Bununla birlikte devlet okullarında kalabalık sınıflar ve öğrenci/öğretmen oranları düşünüldüğünde bu ortamın öğrenci davranışlarında etkili olabileceği söylenebilir. Serin (2013) ise yaptığı araştırmada siber zorbalığa maruz kalmada okulların bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin önemli olduğunu bulmuştur. Düşük sosyo-ekonomik çevredeki okullarda okuyan öğrencilerin, orta ve üst sosyo-ekonomik çevredeki okullarda okuyan öğrencilerden daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını saptamıştır.

1.9 Siber Zorbalık ve Benlik Saygısı

Ergenlikte bireylerin yaşadığı birçok değişim ile birlikte özellikle bilişsel değişimlerle kendileri üzerinde düşünme ve nitelemeleri farklılaşmaktadır. Genişleyen toplumsal ilişkileri kendilerine ilişkin farklı yönlerini görme ve bu yönleri arasındaki yaşanan çelişkileri yoğun yaşamalarına neden olmaktadır. Ancak orta ergenlikten geç ergenliğe doğru bireyin kendine ilişkin görüşleri ve özellikleri örgütlü bir sistem içinde bir araya getirmeleri mümkün olmaktadır (Harter ve Whitesell; 2003). Benlik kavramı, bir bireyin kendini tanımladığı özellikler, yetenekler, tutumlar ve değerler bütünüdür. Benlik saygısı kendi değerimiz hakkında vardığımız yargılar ve bu yargılarla ilişkili duygulara verilen ad olarak tanımlanabilmektedir (Berk, 2013). Benlik saygısı kendi yeterliliklerimize ilişkin değerlendirmelerimizle duygusal deneyimleri, gelecekteki davranışı ve psikolojik uyumu etkilemektedir.

Rosenberg'e (1965) göre benlik saygısı, benlik değerinin, kendini kabulün ve kendine saygının düzeyini içerecek şekilde, bireyin kendine ilişkin genel yargılarını ifade etmektedir. Rosenberg benlik saygısını, "bireyin kendisine yönelik olumlu ya da olumsuz tutumu" olarak tanımlamıştır. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler kendilerini değerli ve saygıdeğer hissederler ancak bu kendini üstün görme değildir. Düşük benlik saygısına sahip bireyler ise kendilerinden memnun değillerdir.

Rosenberg'e göre düşük benlik saygısı, bireyin sosyal bağlamda deneyimlediği güvensizlik ve olumsuz değerlendirmeler; yüksek benlik saygısı ise aile ve akran ilişkileri aracılığıyla oluşan destekleyici nitelikteki referans gruplarının varlığı ile gelişmektedir (Rosenberg, 1979).

Benlik saygısı erken çocukluk döneminden başlayarak gelişmekte ve ilk ergenlikte değişimler gösterirken orta ergenlikten genç yetişkinliğe doğru kalıcı hale gelmektedir (Block ve Robins, 1993; Trzesniewski, Donnellan ve Ronbins, 2003). Ayrıca benlik saygısı aile yaşantıları, akran etkileşimleri ve önemli yaşam olaylarından etkilenmektedir (Juhasız,1989). Annebabalarıyla ilişkilerini sıcak ve güvenli olarak algılayan ergenlerde benlik saygısının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009).

Benlik saygısı ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar tartışmalı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bir bakış açısı, düşük benlik saygısının saldırganlığa yol açtığını ileri sürmektedir (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, ve Caspi, 2005). Bu bakış açısına göre, düşük benlik saygısı saldırgan davranışı içeren bazı problem davranışların temelini oluşturmaktadır. Aslında düşük benlik saygısına sahip bireylerin, başarısızlıklarını ve problemlerini dışsallaştırarak, yetersizlik, aşağılık ve utanç duygularına karşı kendi kendilerini korudukları belirtilmektedir. Bu yaşadıkları duyguların diğerlerine yönelik saldırgan davranışlara neden olabileceği söylenmektedir. Diğer bir deyişle, düşük benlik saygısına sahip bireyler, kendi problemleri için diğerlerini suçlayabilmekte ve benlik saygılarını artırmanın yolu olarak saldırganca davranabilmektedirler. Başka bir bakış açısında yüksek benlik saygısının saldırganlığa neden olabileceği ifade edilmektedir (Baumeister, Smart ve Boden, 1996). Bu görüşe göre ise saldırganlığın, kendilik deneyimleri şişirilmiş narsistik bireylerde görüleceği ileri sürülmektedir. Yüksek benlik saygısının ego tehditi ile bütünleşmesinin saldırganlığın en büyük nedeni olduğu vurgulanmıştır. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler benlik saygısını kaybetmeyi ve başarısızlığı beklememektedirler. Benlik saygısına yönelik tehditler artığında saldırganca yöntemlere başvurmaktadırlar. Bu bireyler genellikle benlik saygılarını kaybetmekten korkmakta ve bu nedenle benlik saygılarına yönelik tehdit geldiğinde aşırı derecede savunmacı olmaktadırlar. Gerçeğe dayanmayan ve abartılmış benlik değerine sahip, savunmacı benlik yapısı olan bireyler eleştirileri kabullenmekte güçlük yaşamaktadırlar. Bu bireyler benliklerini korumak için tehditin kaynağına saldırmaktadırlar. Benzer şekilde, Bushman ve Baumeister (1998) narsizmin saldırganlık ile ilişkili olduğunu fakat benlik saygısı ile ilişkili olmadığını bulmuşlardır. Benlik saygısı ile saldırganlık ilişkisinde güncel yaklaşım ise, düşük benlik saygısından daha çok yüksek benlik saygısı ile ilişkili olan narsizmin saldırganlığa katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir. Düşük benlik saygısının saldırgan davranışla ilişkili olmadığı, çünkü saldırgan davranışın, cesaret gerektiren risk alma davranışını içerdiği belirtilmektedir (Ostrowsky, 2010).

Benzer şekilde, geleneksel zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında, benlik saygısı ile geleneksel zorba olma arasında tutarsız sonuçlar olduğu görülmektedir. Örneğin, bazı araştırmalar, düşük benlik saygısının

geleneksel zorba olmakla ilişkili olduğunu belirtirken (O'Moore ve Kirkham, 2001) bazı araştırmalar, geleneksel zorba olmanın yüksek benlik saygısı ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Salmivalli, Kaukiainen, Kaistaniemi, ve Lagerspetz, 1999). Ayrıca Fanti ve Henrich (2014) zorbaların, düşük benlik saygısı ve yüksek narsisizme sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu ergenlerin, benlik değerini artırmak, dikkat çeken davranışlarla sosyal statülerini artırmak ve kırılgan benlik imajlarını korumak için zorbalık yaptıklarını vurgulamışlardır. Diğer taraftan, benlik saygısı ile geleneksel mağduriyet ilişkisini inceleyen araştırmalar ise daha tutarlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Birçok araştırma geleneksel mağduriyet ile düşük benlik saygısı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Boulton ve Smith, 1994; Egan ve Perry, 1998). Ancak düşük benlik saygısının mağduriyetin sebebi mi yoksa sonucu mu olduğu konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Cook, Williams, Guerra, Kim ve Sadek (2010) bireylerin kendileri hakkında olumsuz tutum ve inançlara sahip olmasının mağduriyetle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca O'Moore ve Kirkham'ın (2001) araştırmasında geleneksel mağdurların mağdur olmayanlardan daha düşük benlik saygısına sahip oldukları ve kendilerini mağdur olmayanlara kıyasla daha kötü muamele gören, daha kaygılı, daha az popüler olarak değerlendirdikleri bulunmuştur. Benzer şekilde, Jankauskiene, Kardelis, Sukys ve Kardeliene (2008), düşük benlik saygısının mağdur olma ile ilişkili olduğunu fakat zorbalık ile ilişkili olmadığını bulmuşlardır. Bu ilişkilere siber zorbalık açısından baktığımızda, son yapılan araştırmalarla, siber mağdurların düşük benlik saygısı gösterdiği ortaya konmuştur (Brewer ve Kerslake, 2015; Cenat ve ark., 2014; Price ve Dalgleish, 2010). Kowalski ve Limber (2013) hem siber zorbaların hem de siber mağdurların düşük benlik saygısına sahip olduğunu belirtilmiştir. Patchin ve Hinduja (2010) ise siber zorba ve mağdurların, siber zorba ve mağdur olmayanlara göre daha düşük benlik saygısına sahip olmalarına rağmen siber mağduriyet ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin siber zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan Özel (2013) araştırmasında, benlik saygısındaki artışın siber zorbalık yapmayı artığını bununla birlikte benlik saygısındaki azalmanın siber mağduriyeti artırdığını ortaya koymuştur. Tanrıkulu'nun (2013) araştırmasında, benlik saygısının siber zorbalığı yordadığı ve benlik saygısı düşük olan öğrencilerin siber zorba davranışlarında artış olduğu bulunmuştur.

Yukarıda aktarılan alanyazındaki araştırmalardan hareketle mağduriyet ile benlik saygısı arasında, zorbalık ile benlik saygısı arasındakinden daha güçlü bir bağın tanımlandığını söyleyemek mümkündür. Buna göre, düşük benlik saygısının siber mağduriyet ile ilişkili olduğu ancak benlik saygısı ile siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkinin değişkenlik gösterdiğini söylebiliriz. Katzer, Fetchenhauer ve Belschak (2009) 5-11. sınıf öğrencileri ile yaptıkları araştırmada daha düşük benlik saygısına sahip öğrencilerin, hem geleneksel hem de siber zorbalıkta daha çok mağduriyet yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Düşük benlik saygısına sahip bireylerin zorbalar tarafından "kolay hedef" olarak görüldüğü belirtilmektedir (Fanti ve Henrich, 2014). Brighi ve ark. (2012), İtalya, İngiltere ve İspanya'da 12-16 yaşlarında 5862 ergenle yaptıkları ve benlik saygısının siber mağduriyete etkisini inceledikleri araştırmada, benlik saygısı ile siber mağduriyet arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır.

Ayrıca günümüzde çocukların düşük ya da orta başarı sonucu övgü alarak yetiştirildiği, buna bağlı benlik saygılarının şişirildiği şeklinde bir düşünce yaygındır. Bu bireylerin rekabet ve eleştiriye karşı toleranssız olabileceği belirtilmektedir. Twenge (2009) bugünün gençlerinin çok özgüvenli ve iddialı fakat bir o kadar da depresif ve kaygı yaşayan bir nesil olduğunu vurgulamaktadır. Twenge (2009) çalışmasında nesil farklılıklarıyla ilgili 1.3 milyon genç hakkındaki bilgilere dayanan on iki araştırmanın sonuçlarını sunmaktadır. Birçok bilgi ve örneğin sunulduğu çalışmada özellikle bazı okulların, öğretmenlerin ve ailelerin çocukların yaptığı hataları, kendilerine olan saygıları azalmasın diye düzeltmediği belirtilmektedir. Twenge ayrıca benlik saygısının çok abartılmasının çocukların yaşamda karşılarına çıkacak kötü süprizlere ve kaçınılmaz eleştirilere karşı hazırlamadığını söylemektedir.

1.10 Siber Zorbalık ve Anne Baba İlişkileri

Anne baba ergen ilişkisi, ergenlik döneminde bir değişim ve yeniden yapılanma geçirmesine rağmen ergenin psikososyal gelişiminde önemlidir. Ergenlik dönemi,

ergenin özerklik isteği ve anne babanın çocuklarının kararları ve davranışları üzerinde kontrol duygusunu sürdürme isteği arasında bir denge oluşturmayı gerekli kılmaktadır. Bu dönemde Youniss ve Smollar (1985) ergenin sosyal ve psikolojik gelişiminin devamı için anne baba ergen ilişkisinin tek taraflı otoriteden işbirlikçi uzlaşmaya dönüşmesinin gerekli olduğunu belirtmektedirler. Bu ilişkinin yeniden tanımlanma sürecinde hem ergen hem de anne baba karşılıklı ve aktif bir şekilde rol almaktadır. Alanyazına baktığımızda anne baba ergen ilişkileri araştırmalarında anne baba tutumları (parenting styles) ve anne baba uygulamaları (parenting practices) konularının ele alındığı görülmektedir. Anne baba tutumları ile uygulamaları arasındaki ayrım her zaman net olmamakla birlikte anne baba tutumları, anne baba çocuk ilişkisinde anne babaların yarattığı genel duygusal ortam olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan anne baba uygulamaları ise çocuğun davranışlarını şekillendirmek ya da değiştirmek için belli sosyalleştirme amaçlarına hizmet eden amaç yönelimli girişimlerdir (Darling ve Steinberg, 1993). Anne baba ergen ilişkilerinin ele alındığı kaynaklar incelendiğinde saldırganlık, antisosyal davranışlar ve geleneksel zorbalığı açıklamada bu konunun ele alındığı görülmektedir. Ancak bu konuda siber zorbalığa dâhil olma ile ilgili az sayıda çalışmaya rastlanmıştır.

Geleneksel zorbalığa dâhil olmada ne tür anne baba tutumlarının etkili olduğunu inceleyen çalışmalara baktığımızda geleneksel zorbaların, anne babalarından çoğunlukla öfke ve düşmanlık duygusu algıladıklarını (Shetgiri, Lin, Avila ve Flores, 2012; Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van Oost, 2002), anne babaları ile daha çok çatışma yaşadıklarını ve anne babalarının otoriter tutum sergiledikleri (Baldry ve Farrington, 2000) ortaya konmuştur. Baskıcı ve otoriter anne baba tutumu ile saldırgan davranışlar ailede gelişmekte ve kalıcı hale gelmektedir. Bu ortamda büyüyen çocuğun dışarıda da saldırgan davranışları sergilediği söylenebilir. Geleneksel zorbalık mağdurları açısından anne baba tutumlarına bakıldığında ise, hem erkek hem de kızların anne babalarının aşırı koruyucu tutum sergiledikleri (Bowers, Smith ve Binney,1994), özellikle mağdur erkeklerin anneleri ile daha yakın ilişkiye sahip oldukları, annelerinin kontrollü ve sınırlayıcı oldukları (Batsche ve Knoff, 1994) ve anne babaların özerk olmayı daha az destekledikleri (Stevens ve ark., 2002) belirtilmektedir. Benzer şekilde, Şirvanlı Özen (2006), 12-16 yaşındaki ergenlerde geleneksel zorbalık mağduriyeti ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi

incelemiştir. Bu araştırmanın bulguları, kızlarda baba sevgisinin az ve kontrolün fazla olması, erkeklerde ise, annenin kontrolünün fazla olmasının geleneksel zorbalık mağduriyeti ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Anne babanın çocuklar üzerindeki aşırı koruyucu tutumları ve fazla kontrol kurmalarının, çocuklarda özerkliğin gelişimini engellediği ve çocukların karşılaştıkları zorluklarla başetmede güçlük yaşadıkları düşünülmektedir.

Anne baba ergen ilişkisini ele alan çalışmalara bakıldığında anne baba tutumlarının yanı sıra son yıllarda çoğunlukla anne baba uygulamalarının üzerinde durulduğu görülmektedir. Anne baba uygulamaları, anne babanın değerleri, inançları ve hedefleri doğrultusunda çocuklarını sosyalleştirmede kullandıkları davranışlar olarak tanımlanmaktadırlar (Darling ve Steinberg, 1993). Anne baba uygulamaları genellikle kontrol ve destek olarak iki boyutta ele alınmaktadır (Barber, 1996; Barber, ve ark., 2005). Anne baba kontrolü, eleştirme, sevgiyi esirgeme ve suçluluk yaratma gibi çocuklar için olumsuz etkileri olabilecek stratejilerden, ergeni denetleme ve izleme gibi görece daha olumlu etkileri olan stratejileri de içeren çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram "psikolojik kontrol" ve "davranışsal kontrol" diye iki boyutta ele alınmıştır (Barber, 1996). Psikolojik kontrol, çocuğun tutumlarını, duygularını ve düşüncelerini kontrol etme girişimlerdir. Bu girişimler çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimini zorlayan ve çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarsız sosyalleştirmeler olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan davranışsal kontrol daha çok çocukların davranışlarını kontrol etme, kural koyma ve izleme uygulamaları olarak tanımlanmaktadır. Ergenin benliğine müdahale edici bir uygulama olarak adlandırılan psikolojik kontrol, ergenin gelişimini doğrudan olumsuz olarak etkilediği ve anne baba ergen ilişkisini bozduğu için olumsuz anne baba uygulaması olarak nitelendirilmektedir (Shek, 2006). Anne babanın psikolojik kontrol uygulamalarının, ergenlerin içselleştirme sorun davranışları ve saldırganlık ile geleneksel zorbalık gibi dışsallaştırma sorun davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Barber, 1996; Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008; Pettit, Laird, Dodge, Bates ve Criss, 2001). Benzer şekilde, Bayraktar (2009) geleneksel zorbalık ve mağduriyetle ilişkili anne baba niteliklerini incelediği araştırmasında, özellikle olumsuz anne baba niteliklerinin (anne babayla çatışma yaşama ve psikolojik açıdan kontrol edilme) hem geleneksel zorbalık hem de geleneksel mağduriyette belirleyici faktörler olduğunu bulmuştur.

Davranışsal kontrol, çocuğun davranışını aile içi ve toplumsal normlar çerçevesinde uygun kurallar ve sınırlar koyarak düzene sokma ve denetim altına alma girişimi olarak tanımlanmaktadır (Barber, 1996). Hem ergenin özerklik gelişimini destekleyen hem de gerektiğinde ergene rehberlik ve denetim sağlamayı içeren davranışsal kontrolün, saldırganlık, suç ve geleneksel zorbalık gibi olumsuz davranışlarla negatif ilişkili olduğu bulunmuştur (Petit ve ark., 2001; Simons-Morton, Chen, Hand ve Haynie, 2008). Ergenlerde anne babanın davranışsal kontrolünün önemli bir boyutu izlemedir. İzleme (monitoring), anne babanın ev dışında daha uzun vakit geçirmeye başlayan ergenlerin nerede, ne zaman, kimlerle olduğu ve ne yaptığına ilişkin bilgi sahibi olmasıdır (Stattin ve Kerr, 2000). Ergenin etkinliklerini izlemek, olumlu anne baba ergen ilişkisi kurmak ve sürdürmek için gereklidir (Dishion ve McMahon, 1998). Anne baba izlemesinin saldırganlık, suç davranışları ile ilişkili olduğu, az izlenen ergenlerin olumsuz sosyal davranışlara dâhil olma olasılığının arttığı belirtilmektedir (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen, ve Trapl, 2003; Steinberg ve Silk, 2002). Bowers, Smith ve Binney (1994) geleneksel zorba ve mağdurların yüksek düzeyde tutarsız anne baba izlemesi ifade ettiklerini ortaya koymuşlardır. Bir başka çalışmada, Marini, Dane, Bosacki ve Ylc-Cura (2006), 13-18 yaşları arasındaki ergenlerle doğrudan ve dolaylı geleneksel zorbalık ve mağduriyet ile anne baba izlemesi gibi bazı psikososyal risk faktörleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Dolaylı geleneksel zorbalığa zorba ve zorba-mağdur olarak dâhil olan ergenler, mağdur olan ve geleneksel zorbalığa dâhil olmayan ergenlerden daha düşük anne baba izlemesi ifade etmişlerdir. Doğrudan geleneksel zorbalığın gözlenebilir, açık doğasından dolayı anne baba izlemesi ile ilişkili olacağı beklenirken dolaylı geleneksel zorbalık ve zorba-mağdur olma ile ilişkili olmasının dikkat çekici olduğu belirtilmiştir. Bu bulgu, çocukların aktivitelerine ilişkin anne baba bilgisi ve bu bilginin elde edilmesinde kullanılan araçlar arasındaki farkın önemli olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Stattin ve Kerr (2002) anne babaların "ne bildiği" kadar, bu bilgiyi "nasıl elde ettiklerinin" yani bilginin kaynağının da önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Anne baba bilgisinin sadece çocuğun aktif olarak izlenmesi ile değil, çocuğun kendi yaşamı ile ilgili gönüllü olarak ne kadar bilgi verdiği yani kendini açması (self-disclosure) ile de ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu noktada anne baba çocuk arasındaki ilişkinin niteliği önemlidir. Ergenlerin anne babaları ile daha sıklıkla karşılıklı iletişimde

olmaları, anne babaların bu ergenlerin aktiviteleri hakkında bilgi sahibi olmalarını mümkün kılmaktadır. Böylece karşılıklı iletişim, hem anne babanın kendi beklentilerini ergene ifade etme hem de anne babanın ergenin aktiviteleri, tutumları ve seçimlerini etkileme olasılığı sağlamaktadır.

Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin ve kontrolün önemi Sosyal Kontrol Kuramcıları tarafından da ortaya konmuştur. Bu kuramcıların temel varsayımı sosyal davranışların toplumsallaşmanın ürünü olduğudur. Genelde iyi bir toplumsallaşma bireyleri uyuma, uygun olmayan bir toplumsallaşma ise uyumsuzluğa götürmektedir (Kaner, 1996). Sosyal Kontrol Kuramcılarından Nye (1958) doğrudan ve dolaylı kontrol olmak üzere iki tür kontrol tanımlamaktadır. Doğrudan kontrol, sınırlandırma, denetleme ve cezalandırmanın bir bileşimi olan dışsal bir kontrol olarak ifade edilmektedir. Buna göre anne baba çocuğun ev dışındaki zamanını, arkadaş ve etkinlik türlerini izleyerek onu doğrudan denetlemektedir. Dolaylı kontrol ise anne babaya duygusal bağlılığı, ilgi ve sevgiyi, onlarla aynı düşünceyi paylaşmayı, güveni, yakın ilişkiyi, anne baba desteğini içermektedir (akt. Kaner, 2002a). Bu kontroller aracığıyla anne baba ergen arasındaki bağların (ilişkinin) güçleneceği ve ergenin olumsuz davranışlar göstermesinin engelleneceği düşünülmektedir. Sosyal Kontrol Kuramcılarından Hirschi (1969:88: akt. Hinduja ve Patchin, 2013) bu durumu "Eğer anne baba ile bağlar zayıf ise suç işleme (delinquent) davranışlarının olasılığı artar, bu bağlar güçlü ise suç işleme davranışlarının olasılığı düşer." şeklinde ifade etmiştir. Anne babalar sosyalleştirme sürecinde ergenlerin davranışlarını kontrol ederek aslında onların davranışlarını yönetebilir hale gelmelerini sağlamaktadır. Bunu yaparken onlara nasıl davranacaklarını öğretmek, onların davranışlarını yakından izlemek gerektiğinde onlara rehberlik etmek ve destek sağlamanın ergenlerin olumlu davranışlar sergilemelerinde önemli olduğu düşünülmektedir. Anne babaların kontrolünün yanısıra anne baba desteği çocukların davranışlarında önemli bir role sahiptir. Bununla ilişkili olarak anne babadan algılanan desteğin azalmasının erkek ergenlerin geleneksel zorbalık ve geleneksel zorbalığa maruz kalma davranışlarında artış olmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Yaban, Sayıl ve Kındap Tepe, 2013). Diğer taraftan anne baba reddinin, ergenin saldırganlık, suçluluk gibi problem davranışları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Hale,Valk, Akse ve Meeus, 2008; Pekel Uludağlı ve Sayıl, 2013).

Yukarıdaki bölümde ergenin sonuç davranışları ile anne baba ergen ilişkilerini ele alan çalışmalar özetlenmeye çalışılmıştır. Alanyazında anne baba ergen ilişkileri ile siber zorbalığa dâhil olma konusunda daha az çalışma bulunmaktadır. Ergenlerin siber ortamda karşılaştığı riskli davranışlarda da anne babalarıyla kurdukları olumlu ilişkilerin önemli olabileceği düşünülmektedir. Dilmaç ve Aydoğan'ın (2010) anne baba tutumları (demokratik, otoriter ve koruyucu tutum) ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, otoriter tutumun siber zorbalığa dâhil olmayı yordadığı bulunmuştur. Baskıcı ve otoriter tutum, nerdeyse çocuğun bütün davranışlarını sınırlayan, katı ve sert bir disiplin şeklidir. Otoriter anne babalar, çocuklarının davranışlarını sınırlandırma eğilimindedirler ve yaşamlarını daima şekillendirmeye ve kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Bu tutumla yetişen çocuklar, akaranlarına karşı daha duyarsız ve saldırgan olabilmektedirler. Ayrıca tekrar sınırlayıcı ve katı disiplin ile karşılaşacaklarını düşünerek uğradıkları mağduriyeti paylaşmak istemeyebilirler. Otoriter tutuma sahip anne babadan çocukların algıladığı desteğin düşük olduğu söylenebilir. Diğer taraftan demokratik tutuma sahip anne babalar, çocuklarına değer vermekte ve onları birey olarak kabul etmektedirler. Çocukları ile tartışarak açıklamalarda bulunup daha destekleyici olabilmektedir. Aile desteği ile ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda da, anne baba desteğinin, hem siber zorbalık hem de siber mağduriyet ile negatif ilişkili olduğu ve koruyucu etkisinin olduğu bulunmuştur (Eroğlu ve Peker, 2011; Fanti ve ark., 2012; Wang ve ark., 2009).

Siber zorbalığa dâhil olanlar siber zorbalığa dâhil olmayanlarla karşılaştırıldığında, bu bireylerin zayıf anne baba ilişkisi, baskıcı disiplin ve düşük düzeyde anne baba izlemesi yaşadıkları bulunmuştur (Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2004b; Ybarra, ve ark., 2007). Siber zorbaların %44.3'ü bakım veren kişilerle çok zayıf duygusal yakınlığa (anne baba ile çocuğun iyi geçinmesi, çocuğa güvenmesi, çocuğun problemlerini anne babası ile tartışabilmesi) sahip olduklarını, %32'4'ü anne babalarının yüksek düzeyde disiplin uyguladıklarını (azarlamak, bağırmak ve ayrıcalıklarının elinden alınması) ve %53.4'ü anne baba izlemesinin çok düşük düzeyde olduğunu bildirmişlerdir (Ybarra ve Mitchell, 2004b). Ayrıca anne babaları ile duygusal yakınlığı zayıf olan ergenlerin, duygusal yakınlığı güçlü olan ergenlere göre siber zorba olma olasılıklarının 2 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Ybarra ve

Mitchell, 2004a). Hollanda'da 1211 ilkokul ve ortaokul öğrencisi ile yapılan araştırmada, birçok anne babanın çocuklarının siber zorba ve siber mağdur olduğunu bilmediklerini ortaya koymuştur. Bu araştırma bulguları, anne baba ile zayıf yakınlık yaşayan ergenlerin siber zorba ve mağdur olma riski altında olduklarını desteklemektedir (Dehue ve ark., 2008). Aynı zamanda anne baba ve yetişkinlerin çoğunlukla çocuklarının zaman geçirdikleri siber ortam hakkında sınırlı anlayışa sahip oldukları belirtilmektedir. Anne babalarla görüşmelerin yapıldığı bir başka araştırmada, anne babaların çocuklarının çevrimiçi aktivitelerine ilişkin farkındalıklarının düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur (Belanger, Crossler, Hiller, Hsiao ve Park, 2009). Birçok araştırma çoğunlukla anne babaların ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet deneyimlerinden haberdar olmadıkları, bu nedenle sorunun da farkında olmadıklarını göstermektedir (Agatson ve ark., 2007; Arıcak ve ark., 2008). Ergenler çoğunlukla bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımına ilişkin sınırlamalarla karşılaşacaklarını ve yetişkin müdahalelerinin etkili olmayacağını düşündükleri için bu deneyimleri paylaşmaktan kaçınmaktadırlar.

Ergenlerin çevrim içi aktiviteleri hakkında anne baba bilgisi ve denetiminin siber zorbalığa dâhil olma ile ilişkisine dair bulgular tartışmalıdır. Örneğin Soydaş (2011) araştırmasında, siber zorbalık statüleri ile anne baba izlemesi arasındaki ilişkide siber zorbalığa dâhil olmayanların anne baba izleme puanlarının siber zorba, mağdur ve siber zorba-mağdur statüsülerindeki ergenlerin puanından daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu sonuca göre, siber zorbalığa dâhil olmayanlar diğer tüm statüdekilerine göre anne babaları tarafından daha fazla izlendiklerini ifade etmişlerdir. Ang, Chong, Chye ve Huan (2012) anne babaların ergenlerin çevrimiçi aktiviteleri hakkında farkındalıkları ve bilgileri artıkça, ergenlerin problemli internet kullanımının düştüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca Peker (2015), internet kullanımının anne baba tarafından denetlenmemesinin siber zorba davranışını artırdığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan Eroğlu (2014) anne babanın ergenin internet kullanımını denetlemesinin ve filtre programı kullanmasının siber zorbalık ve siber mağduriyeti önlemede başarılı olmadığını bulmuştur. Ayrıca Liau, Khoo ve Ang (2005) anne baba denetiminin (ergenler çevrim içi olduğunda yanında oturmak ya da kontrol etmek, filtre kullanmak, ergenin ziyaret ettiği siteleri kontrol etmek) internet kullanımında risklere dâhil olmada etkili olmadığını bulmuşlardır. Benzer şekilde, anne babanın internet kullanımını sadece sınırlamasının (zaman sınırlama, web

sitelerine girişi sınırlama) internette risklerle karşılaşmada etkili olmadığı ancak web sitelerinin içeriğine dair konuşarak, bilgi vererek web siteleri önermelerinin olumlu sonuçları olacağı belirtilmektedir (Lee ve Chae, 2007). 12- 17 yaşlarında ergenlerle yapılan ve anne babaların denetlemesinin koruyucu etkisi ile siber mağduriyet arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, anne babaların denetlemeye ilişkin farklı düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Anne babaların %73'ü bilgisayarı ortak kullanım alanı olarak oturma odasına koyma, %86'sının ergenlerin ziyaret edecekleri sitelere ilişkin kurallar koyma, %66'sı ergenin internette geçireceği zamana kurallar koyma ve benzer oranda ergenlerin ziyaret ettikleri siteleri düzenli olarak kontrol etme, %56'sının bilgisayara filtreleme yükleme ve benzer oranda kişisel bilgi paylaşımına kurallar koyma gibi düzenlemeleri yaptıkları belirtilmiştir. Bu araştırmada, anne babanın denetlemesinin siber mağduriyette koruyucu etkisine ilişkin bulgular karışıktır. Bulgular, ergenlerin ziyaret ettikleri siteleri kontrol etmenin ve ziyaret edecekleri sitelere ilişkin kural koymanın siber mağduriyet olasılığını azalttığı ortaya konmuştur. Ancak, bilgisayarı oturma odasına koyma, internette geçirilen zamana ve kişisel bilgi paylaşımına kural koyma gibi diğer düzenlemelerin istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olmadığı bulunmuştur (Mesch, 2009). Bu çalışmada anne baba denetlemesine ilişkin yapılan düzenlemelerden çok azının etkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular, yukarıda daha önce bahsedildiği gibi Stattin ve Kerr'in (2002) anne baba bilgisinin sadece çocuğun aktif olarak izlenmesi ile değil, çocuğun kendini açması ile de ilişkili olduğu tanımlaması ile tutarlıdır. 10-18 yaşlarında 733 ergenle yapılan araştırmada, ergenlerin anne babalarına kendi çevrimiçi davranışları hakkında ne kadar çok şey anlatırlarsa o kadar az siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur (Law ve ark., 2010) Araştırmacılar tarafından bu bulgu, anne baba ile ergenin kurduğu açık ve destekleyici ilişkinin, ergeni kontrol etmek ve izlemeden daha etkili olduğu görüşünü desteklediği şeklinde yorumlanmıştır. Benzer şekilde Sasson ve Mesch'de (2014) destekleyici ve yakın aile ilişkilerinin, ergenin kişisel bilgilerini açıklamak, aşağılayıcı mesajlar göndermek ve internette tanıştığı yabancılarla görüşmek gibi riskli internet davranışlarıyla negatif ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Bu bulguları birlikte ele aldığımızda, anne babaların ergenlerin çevrimiçi aktivitelerinden haberdar olması, anne babanın ergen ile olumlu iletişime sahip olması ve açık ve destekleyici anne baba ergen ilişkisinin, ergenlerin bilgi iletişim

teknolojilerini sağlıklı kullanımına katkı sağlayacağı ve siber zorbalığa dâhil olmada koruyucu olacağı düşünülmektedir.

1.11 Siber Zorbalık ve Akran İlişkileri

Ergenlik, aile dışında sosyal ilişkilerin genişlediği ve akran gruplarının öne çıktığı bir dönemdir. Ergenler bu dönemde anne babadan özerkliğini kazanma sürecinde arkadaşları ve akranlarının sosyal desteğine yönelmektedir. Akranlarla kurulan ilişkiler, birçok sosyal duygusal becerinin öğrenilmesi için ortam sağlamaktadır. Ergenlerin genişleyen sosyal çevreleri, akran inançları ve aktiviteleri onların davranışlarını etkilemektedir. Brown (1990: akt. Steinberg, 2007), ergenlikle birlikte akran grubunun yapısının değiştiğini belirtmektedir. Bu değişimlerden birincisi, ergenlerin sadece akranlarıyla birlikte geçirdikleri sürede bir artış olmasıdır. İkincisi, akran grupları çocukluk dönemine göre yetişkin denetimi olmaksızın birlikte bulunmaktadırlar. Üçüncüsü, ergenlikte karşı cinsiyetten akranlarla artan bir şekilde zaman geçirilmektedir. Son olarak, ergenlik süresince geniş arkadaş grubu olarak anılan akran toplulukları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu akran grubunun, ikili sosyal ilişki olarak tanımlanan arkadaşlığın aksine, grup normları ve değerlerine dayanan, üyelerin ortak işlevlerini geliştiren sosyal ortamı temsil ettiği belirtilmektedir. Bu gruptaki üyeler birbirine bağlıdır ve aynı zamanda da grubun ortak ilgileri ve normları tarafından kısıtlanabilmektedirler. Ayrıca, ergenin grup üyeleri ile kurduğu ve sürdürdüğü sosyal ağlar ve duygusal bağlar, onların uyum güçlükleri ve sorunları başa çıkmalarında, önemli sosyal destek kaynağı oluşturmaktadır (Hartup, 1996). Akranlarla ilişkiler ergenin davranışları, duyguları ve sosyal uyumları üzerinde kritik bir önem sahiptir. Bu ilişkiler bireyin gelişimini olumlu etkileyebileceği gibi olumsuz da etkileyebilmektedir.

Alan yazına baktığımızda, ergenlerin akranları ile ilişkilerinin nasıl ele alınacağı noktasında, ikili akran etkileşimleri (arkadaşlık gibi) ve grup temelli akran etkileşimleri (popülerlik, kabul/red gibi) arasındaki ayrımı vurgulamak önemlidir. Çünkü ikili ilişkileri anlamada akran gruplarının yapısal özelliklerinden daha çok kişiler arası süreçlere odaklanılmaktadır (Gifford-Smith ve Brownell, 2003). Akran ilişkilerine yönelik birçok çalışmada popülerlik, akran grup kabulü/reddi, akran grup

üyeliği gibi değerlendirmeler kullanılmaktadır. Ergenlerin akran ilişkileri bağlamında saldırganlığın ve geleneksel zorbalığın birçok değişkenle (akran desteği, akran reddi, arkadaş niteliği, akran grubuna üyelik ve etkileri gibi) ilişkisinin incelendiği çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen siber zorbalıkla ilişkili olarak sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Ergenlerin akran ilişkilerinin görece daha yeni bir olgu olan siber zorbalıkta da etkili olacağı düşünülmektedir.

Birçok araştırmacı, akranlarla ilişkilerin geleneksel zorba ve mağdur olmada önemli rol oynadığını ortaya koymuştur (Barboza, Schiamberg, Oehmke, Korzeniewski, Post ve Heraux, 2009; Espelage ve Swearer, 2003; Garandeau ve Cillessen, 2006; Rodkin, ve Hodges, 2003). Akran kabulü, popülerlik ve olumlu arkadaşlara sahip olmak birçok ergen için çok önemlidir. Sosyal destek (social support), özel ya da genel olarak algılanan destekleyici davranışlar dizisi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığına katkıda bulunarak, zorlanma altındaki birey için koruyucu faktör olabileceği belirtilmektedir (Demary ve Malecki, 2003). Demary ve Malecki (2003) yaptıkları araştırmada, geleneksel mağdur ve zorba-mağdurların, geleneksel zorba ve geleneksel zorbalığa dâhil olmayanlara göre akranlarından daha düşük düzeyde sosyal destek algıladıklarını ortaya koymuşlardır. Sosyal kabul ve akran desteğinin düşük düzeyde olmasının geleneksel zorbalık mağduriyetini artırdığını bulmuşlardır. Zorbaların, zorbalık davranışlarına rağmen akranlarından sosyal destek algılamalarının dikkat çekici olduğu belirtilmiştir. Bu bulgu, araştırmacılar tarafından geleneksel zorbaların genellikle akranları tarafından popüler olarak algılandığı şeklinde yorumlanmıştır. Benzer şekilde, Rigby (2000) geleneksel zorba, mağdur ve zorba-mağdurların zorbalığa dâhil olmayan ergenlere göre daha düşük düzeyde sosyal destek algıladıklarını bulmuştur.

Akran grupları içinde bazı ergenlerin saldırganlık ve geleneksel zorbalığı baskın konum, yüksek statü ve güç elde etme amacıyla yaptıkları belirtilmektedir (Salmivalli, 2010; Sijtsema, Veenstra, Lindenberg ve Salmivalli, 2009; Pellegrini, 2002). Grup üyelerinin statüleri grup tarafından belirlendiği için zorbaların statü hedeflerini (beğenilen, etkileyici ve görülebilir olmak) gerçekleştirmeleri gruba bağlıdır (Salmivalli, 2010). Zorbalar bu hedeflerini gerçekleştirirken baskıyı bir strateji olarak kullanmaktadırlar. Pellegrini ve Long (2002) zorbalığın, yeni sosyal gruplara geçişte akran ilişkilerini yönetmenin bir yolu olarak görüldüğünü

bulmuşlardır. Ayrıca zorbaların, akranlarına güçlerini gösterme şansını artıracak şekilde saldıracağı hedefi seçtikleri görülmektedir. Zorbalar grup içinde düşük statülü ve reddedilmiş bireyleri hedeflemektedirler (Hodge ve Perry, 1999). Böylece zorbalar grup içinde karşı konulma korkusu olmaksızın grubun geri kalanına gücünü göstermekte ve yüksek statülerini yenileme olanağı bulmaktadırlar. Bu noktada zorbaların akran grubu içinde statü hedeflerine ulaşmak için baskıyı araç olarak kullanmaları, elde ettikleri güçlü statüyü sürdürme için çabaları onların yüksek sosyal bilişsel becerilere sahip olduğu ve grup süreçlerini bildiklerini düşündürtmektedir.

Geleneksel zorbalık ve akran redddi arasındaki ilişkiye baktığımızda, geleneksel zorbaların grup içinde popüler olarak algılanmaları sosyal olarak tercih edilecekleri anlamına gelmemektedir. Bu noktada birçok araştırmacı sosyometrik popülerlik ile algılanan popülerlik ayrımına dikkat çekmektedir. Sosyometrik popülerlik (sociometrik popularity) ya da sosyal tercih, çocuğun akranları tarafından sevilme ya da sevilmeme derecesi ya da çocuğun akran kabul düzeyine işaret etmektedir (Coie, Dodge ve Coppotelli, 1982). Algılanan popülerlik (perceived popularity) ise sosyal güç, etki ve görülebilir olmak bakımından sosyal statüye karşılık gelmektedir. Bu da çocuğun sosyal ününün akranların algısı ile benzer olması anlamına gelmektedir (Parkhurst ve Hopmeyer, 1998; Prinstein ve Cillesen, 2003). Ergenlerle yapılan bir araştırmada, Parkhurst ve Hopmeyer (1998), bu iki tür popülerliğin zayıf düzeyde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde araştırmalar, saldırganlık ile akranlar tarafından rededilme arasında yüksek bir ilişki olduğunu göstermektedir (Asher ve Dodge, 1986; Cillesen ve Mayeux, 2004). Boulton ve Smith (1994) hem zorba hem de mağdurların sosyometrik popülerliklerinin düşük olduğunu zorbalığa dâhil olmayanlara göre akranları tarafından daha çok reddedilmiş olduklarını bulmuşlardır. Bu noktada popüler algılanmak ile reddedilmek birbiriyle tutarsız değildir: zorbaların akran grubunda popüler olmalarının sevildikleri anlamına gelmediğini söyleyebiliriz. Akran reddi ve geleneksel zorbalık mağduriyeti ilişkisine baktığımızda, aralarında güçlü bir ilişki olduğu (Coie, ve ark., 1982), geleneksel zorbalık mağdurlarının çoğunlukla popüler olmayan, az sayıda arkadaşı olan ve yeni arkadaşlık kurmada zorluklar yaşayan bireyler olduğu belirtilmektedir (Haynie, Nansel, Eitel, Crump, Saylor, Yu ve Simons-Morton, 2001; Salmivalli ve Isaacs, 2005; Woods, Done ve Kalsi, 2009).

Akran ilişkilerinde sosyal destek, popülerlik ve akran reddine ek olarak önemli diğer bir faktör de arkadaşlık niteliğidir. Arkadaşlık niteliği, hem olumlu özellikler (güvenlik sağlama, eşlik etme, yardım, yakınlık) hem de olumsuz özelliklerden (çatışma, ihanet, kıskançlık) oluşan çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanmaktdır (Gifford-Smith ve Brownell, 2003). Birçok araştırma, olumlu arkadaşlık niteliğinin geleneksel zorbalık ve geleneksel zorbalık mağduriyetini negatif, olumsuz arkadaşlık niteliğinin ise geleneksel zobalık davranışlarını pozitif yönde yordadığını ortaya koymuştur (Bayraktar, 2009; Bollmer, Milich, Harris, ve Maras, 2005; Yaban ve ark., 2013). Ayrıca olumlu arkadaş niteliklerinin geleneksel zorbalık mağduriyetine karşı koruyucu faktör olduğu bulunmuştur (Bagwell ve Schmidt, 2011; Rodkin ve Hodges, 2003; Woods ve ark., 2009). Yakınlık, güven ve yardım etmeyi içeren arkadaşlıklara sahip ergenler, diğer arkadaşlarının duygularına daha duyarlı olabilmekte ve birbirleri için olumlu model olabilmektedirler. Ayrıca, olumlu arkadaş niteliğine sahip ergenlerin, akran ilişkilerinde zorbalığa yönelik olumsuz tutumlar oluştururarak zorbalıktan korundukları belirtilmektedir (Bollmer ve ark., 2005).

Akran ilişkileri ile ilgili olarak ele alınması gereken diğer bir faktör, akran grup üyeliği (peer group affiliation) ve etkileridir. Geleneksel zorbalığa dâhil olmayı grup süreci ve dinamikleri açısından ele aldığımızda insanların neden çeşitli gruplara katıldığı ve grubun işlevlerinin neler olduğu üzerinde durmak önemli olacaktır. Grubun işlevlerini Kağıtçıbaşı (2004) şu şekilde sıralamaktdır: bir gruba katılmak öncelikle bir yere ait olmak veya başkalarından ilgi görmek gibi psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarımızı karşılamamıza yardım eder, bu gruplara katılarak yalnız yapamayacağımız işlerin üstesinden gelebiliriz, gruplar aynı zamanda güvende hissetmemizi sağlar, bazı gruplara ait olmak grup dışı düşmanlara karşı korunmamızı kolaylaştırır. Son olarak, grup üyeliği olumlu bir sosyal kimlik edinmemizi de sağlar. Sosyal kimliği Tajfel (1981: 255, akt: Brigh ve ark., 2012) "bireyin benlik kavramının bir parçası olarak üyeliğine duygusal olarak bağlı olduğu sosyal gruptaki üyelerin bilgisinden türemektedir" şeklinde tanımlamaktadır. Aslında grubun birey üzerindeki etkisi, bireyin benliğinin ait olduğu gruplara bağlı olarak şekillenmesinde de kendini göstermektedir. Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel, 1982, Turner, 1985, akt: Kağıtçıbaşı, 2004) gruplarla özdeşleşmenin psikolojik önemini incelemektedir.

Bireylerin tutumlarının, ait oldukları grupların fikir ve davranış özelliklerinden etkilendiğini belirtmektedir. Bu kuramın temel tezlerinden biri de, bireylerin özgüvenlerini ve imajlarını korumaya güdülenmiş olmalarıdır. Bu kuram, ayrıca akran grup üyeliği ile geleneksel zorbalık ilişkisini açıklayabilmektedir. Akran grupları cinsiyet, ırk ve davranış özellikleri benzer olan üyelerden meydana gelmektedir. Akran grubunda bulunan üyeler birbirlerinin davranışını etkilemektedir. Ergenler saldırganlık ve zorbalık yapan ergenlerle biraraya gelebilmekte ve aynı zamanda birbirlerini sürekli etkilemektedir. Akran etkilerinin geleneksel zorbalık davranışını engellemede ya da teşvik etmede önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Espelage, Holt ve Henkel, 2003). Geleneksel zorbalarla ilişkide olan ergenlerin zorbalık davranışlarında bulunma olasılıklarının yüksek olduğu bulunmuştur (Espelage ve Swearer, 2003). Zorba gruplarındaki ergenlerde zamanla akranları gibi davranma, birbirlerinin davranışını karşılıklı destekleme ve pekiştirme ile meydana gelebilmektedir. Ayrıca akran grubuna ait olmayı vurgulamak ve gruba kabul edilmenin bir yolu olarak da görülmektedir. Garandeau ve Cillessen'e (2006) göre, insanların bir gruba ait olma ihtiyacı güçlü bir dışlanma korkusu yaratmaktadır. Benzer şekilde zorbalığın oluş sıklığı, grup normu olarak akran grubu onayladığında artmaktadır (Duffy ve Nesdale, 2008).

Yukarıdaki bölümde ergen akran ilişkileri ile geleneksel zorbalığa dâhil olmayı inceleyen araştırmalar ele alınmıştır. Daha önce de vurgulandığı gibi ergen akran ilişkileri ile siber zorbalığa dâhil olma konusunda daha az çalışma bulunmaktadır. Ergenler gün içinde zamanlarının çoğunu okulda akranları ile geçirmekte, okul dışında da internet ya da cep telefonu ile iletişim kurmaya devam etmektedirler. Yüz yüze ilişkilerin bilgi iletişim teknolojileri ile devam etmesinin aslında ergenler arasında bu teknolojilerin kullanılmasını bir tür zorunluluk haline getirdiği düşünülmektedir. Böylece kendilerine ait bir alt kültür oluşmaktadırlar. Bu yapılar içinde birbirlerini etkilemektedirler. Bu nedenle ergen akran ilişkilerinin siber zorbalığa dâhil olmada etkili olacağı düşünülmektedir.

Williams ve Guerra (2007) ergenlerin algıladığı akran desteğinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile negatif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Arkadaşlarını güvenilir, ilgili ve yardımsever olarak algılayanların siber zorbalığa daha az dâhil oldukları görülmüştür. Benzer şekilde, Bingöl ve Tanrıkulu (2014) arkadaştan algılanan sosyal

destek ile siber zorbalık ve siber mağduriyetin negatif ilişkili olduğunu ve arkadaştan algılanan sosyal destek artıkça siber zorbalık ve mağduriyetin azaldığını ortaya koymuşlardır. Bir başka çalışmada, Bayar ve Uçanok, (2012) siber zorbalığa dâhil olmayanların ve siber zorbaların akran ilişkilerine dair algılarının, siber mağdur ve siber zorba-mağdurlardan daha olumlu olduğunu bulmuşlardır. Siber zorbalık davranışı ile akran ilişkilerini olumlu algılama arasında pozitif ilişkinin olması, siber zorbaların bu davranışlarının akranları tarafından desteklendiği şeklinde yorumlanmıştır. Benzer şekilde, Eroğlu ve Peker (2015) yaptıkları çalışmada, akran ilişkilerinin (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber zorbalık statüleri açısından risk faktörü olup olmadığını araştırmışlardır. Akran ilişkilerinde sadakatin siber zorbalık statülerinin (siber zorba, siber mağdur ve siber zorba/mağdur olma) tümünde, bağlılığın ise siber zorba/mağdur olmada risk faktörü olduğu ortaya konmuştur. Başka bir ifade ile, arkadaş ilişkilerinde sadakat artıkça siber zorbalığa dâhil olmanın arttığı, bağlılık arttığında ise ergenin siber zorba/mağdur olma olasılığının azaldığı görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle akran desteğinin iki yönlü etkisinin olduğu düşünülebilinir. Akran desteğinin, bir taraftan ergenleri zorbalığa maruz kalmaktan korurken, bir taraftan da zorbalık yapamaya teşvik edebildiği görülmektedir.

Cross ve ark. (2015) siber zorbalıkta etkili olan faktörleri ele aldıkları araştırmada, akran grup etkileri açısından, siber zorbalığı destekleyen/siber zorbalık yapan arkadaşlara sahip olmanın, akran düzeyinde siber zorbalık yapmayı destekleyeceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca siber zorbalık ile ilişkili normatif beklentiler ve algılanan sosyal normların, siber zorbalığa dâhil olmada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Akran grubundaki üyelerin, siber zorbalığın gerçekte olduğundan daha yaygın olduğuna ilişkin inanca sahip olmalarının bu davranışlara uymayı artıracağı şeklinde vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Sasson ve Mesch (2014) riskli çevrimiçi davranışlara dâhil olan ergenler, akranlarının bu davranışlara dâhil olduklarına ve onayladıklarına inandıklarını bulmuşlardır. Riskli çevrimiçi davranışlarının akran grubu üyeleri tarafından desteklendiği algısı, bu davranışlara dâhil olmayı artırmaktadır. Sasson ve Mesc (2014) riskli çevrimiçi davranışlarda hem ergen anne baba ilişkileri hem de ergen akran ilişkilerini birlikte değerlendirdiklerinde akran ilişkilerinin bu davranışlarda daha etkili olduğunu vurgulamışlardır. Buradan hareketle siber ortamın akran grubunun normlarının sürdürülmesinde araç olarak kullanıldığı söylenebilir.

Akran grupları arasında yaygın olan normlar, nasıl giyinileceği, davranılacağı, hangi müziğin dinleneceği hatta bilgi iletişim teknolojilerinin nasıl kullanılacağının da önemli olduğu düşünülmektedir.

Yukarda özetlenen bulguları birlikte değerlendirildiğinde ergenlerin akranları ile olumlu, destekleyici ilişkilere sahip olmasının geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalığa dâhil olmada hem risk hem de koruyucu faktör olabileceği görülmektedir.

1.12 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyette benlik saygısı, anne, baba ve akranlarla ilişkilerin yordayıcılığını incelemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarında cinsiyet, yaş, okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer açısından anlamlı bir fark var mıdır?
2. Lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarında cinsiyet, yaş, okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer açısından anlamlı bir fark var mıdır?
3. Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkileri (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber zorbalık puanlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
4. Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkileri (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber mağduriyet puanlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.13 Araştırmanın Önemi

Günümüz çocukları ve ergenleri, eğitim, eğlence ve sosyal ilişkilerinde gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerini geçmiş kuşaklara göre daha çok kullanmaktadırlar. 16-24 yaşındaki bireylerin, 2004 ve 2015 yıllarında bilgisayar ve internet kullanım oranları karşılaştırıldığında, bilgisayar kullanımının 2004 yılında %32.2 iken 2015 yılında %70'e, internet kullanımının ise, %26.6'dan %77.0'ye ulaştığı kaydedilmiştir (TUİK, 2015). Siber ortamın bireylere birçok olumlu yararının bulunmasının yanı sıra, özellikle çocuk ve ergenlerin olumsuz deneyimler yaşama ve zarar verici davranışlarla karşılaşma riskini artırması da söz konusu olmaktadır.

Alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığında siber zorbalığın, çocuklar ve ergenler arasında evrensel olarak yaygın yaşanmasından dolayı güncel bir konu olduğu düşünülmektedir. Siber zorbalığa dâhil olan bireylerin yaşadığı sosyal ve duygusal zararların kalıcı olması nedeniyle bu konun çalışılması gerekli görülmektedir. Teknolojinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına parelel olarak ortaya çıkan siber zorbalığın, bireysel ve toplumsal yaşamı ciddi biçimde tehdit etmesi, bu olgunun temelinde yer alan psikososyal süreçleri araştırmayı gerekli kılmaktadır. Ergenin psikososyal gelişiminde önce aile daha sonra özellikle ergenlik dönemi ile birlikte akranlar önemli bir role sahiptir (Harris, 1995). Buradan hareketle ergenler arasında yoğun yaşanan siber zorbalık olgusununun hem bireyin özellikleri (benlik saygısı) hem de yakın çevresel özelliklerin (anne, baba ve akran ilişkileri) birlikte incelenmesinin gerekli ve önemli olduğu düşünülmektedir. Alanyazına baktığımızda siber zorbalık araştırmalarında güncel yaklaşımın bu yönde olduğu görülmektedir (Cross et. al., 2015). Türkiye'de siber zorbalık konusunda bu doğrultuda yapılan araştırma sayısının çok sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Eroğlu, 2014). Bu yönüyle bu araştırmanın, siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışına ilişkin hem bireysel hem de çevresel özellikler dikkate alınarak çok boyutlu önleme ve müdahale programlarının hazırlamasını destekleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın, siber zorbalıkla ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yeni bakış açıları sunması ve çalışmadan elde edilen bulguların siber zorbalıkla ilgili kuramsal alana bir katkı sağlaması beklenmektedir.

1.14 Tanımlar

Araştırmada geçen temel kavramların işe vuruk tanımları aşağıda verilmiştir:

Siber Zorbalık: Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür (Arıcak, 2012).

Siber Mağduriyet: Bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı, bireyin kendisine yönelik olumlu ya da olumsuz tutumudur (Rosenberg, 1965).

Anne ve Baba Ergen İlişkileri: Anne baba ergen ilişkileri, anne babanın koyduğu kural ve sınırlandırmaları izlemeyi içeren doğrudan kontrol ile ergenin anne babasına duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlık, duygu, düşünce ve sorunlarını ona açma, paylaşma ve zaman geçirmeyi içeren dolaylı kontrolü kapsar (Kaner, 2002a).

Akran İlişkileri: Ergenlerin birbirlerine karşı sevgi, yakınlık duymaları, güvenmeleri ve özdeşim kurmalarıdır. Ayrıca ergenlerin başları derde girdiğinde birbirlerine destek olmalarıdır (Kaner, 2002b)**.**

2. BÖLÜM
YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini, tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli oluşturmaktadır. İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde ötekinin kestirilmesine olanak sağlamaktadır (Karasar, 2006). Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli aracılığıyla benlik saygısı, anne, baba ve arkadaş ilişkilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayıcılığının incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2 Araştırma Grubu

Bu araştırmada, araştırma grubu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ili, Kadıköy ve Maltepe ilçelerinde bulunan öğrenci sayısı yüksek ve kolay ulaşılabilen, 14 devlet ve özel liseden (hazırlık, 9., 10.,11. ve 12.sınıf) 554'ü kız ve 531'i erkek olmak üzere toplam 1085 öğrenciden oluşmaktadır. Ölçme araçlarının uygulanacağı okulların belirlenmesinde seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme (convenience sampling) yöntemi temel alınmıştır (Büyüktürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Bu yönteme göre, araştırmacının kolayca ulaşabileceği ve izin açısından sorun yaşamayacağı bir örneklemden verilerin toplaması mümkündür. Araştırma verilerini elde etmek için 1220 öğrenciye ulaşılmıştır. Uygulamalar sonucunda boş bırakılan, anne ya da babasından birini kaybetmiş olan, sadece annesi ya da babası ile yaşayan ya da ölçekleri ciddi bir biçimde doldurulmadığı tespit edilen bireylerden elde edilen veriler analiz edilmemiştir. Bu nedenle araştırmaya 1085 öğrenci dâhil olmuştur. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 2.1'de sunulmaktadır.

Tablo 2.1 Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (N=1085)

Değişken	Grup	f	%	Geçerli	Yığılmalı
Cinsiyet	Kız	554	51,1	51,1	51,1
	Erkek	531	48,9	48,9	100,0
Öğrencinin yaşı	14 yaş	274	25,3	25,3	25,3
	15 yaş	271	25,0	25,0	50,2
	16 yaş	287	26,5	26,5	76,7
	17 yaş	253	23,3	23,3	100,0
Okul türü	Devlet	546	50,3	50,3	50,3
	Özel	539	49,7	49,7	100,0
Annenin eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	4	0,4	0,4	0,4
	Okuma yazma biliyor	11	1,0	1,0	1,4
	İlkokul	97	8,9	8,9	10,3
	Ortaokul	114	10,5	10,5	20,8
	Lise	345	31,8	31,8	52,6
	Üniversite	440	40,6	40,6	93,2
	Yüksek L.-Doktora	74	6,8	6,8	100,0
Babanın eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	7	0,6	0,6	0,6
	Okuma yazma biliyor	3	0,3	0,3	0,9
	İlkokul	71	6,5	6,5	7,5
	Ortaokul	73	6,7	6,7	14,2
	Lise	286	26,4	26,4	40,6
	Üniversite	508	46,8	46,8	87,4
	Yüksek L.-Doktora	137	12,6	12,6	100,0
Bilgisayar var	Yok	67	6,2	6,2	6,2
	Var	1018	93,8	93,8	100,0
Cep telefonu var	Yok	22	2,0	2,0	2,0
	Var	1063	98,0	98,0	100,0
Tablet var	Yok	398	36,7	36,7	36,7
	Var	687	63,3	63,3	100,0
İnterneti kullanma süresi	Kullanmıyor	18	1,7	1,7	1,7
	Haftada bir saatten az	16	1,5	1,5	3,1
	Haftada 1-3 saat	63	5,8	5,8	8,9
	Haftada 3-5 saat	71	6,5	6,5	15,5
	Haftada 5-7 saat	45	4,1	4,1	19,6
	Haftada 7 saatten fazla	41	3,8	3,8	23,4
	Günde 1 saatten az	103	9,5	9,5	32,9
	Günde 1-3 saat arası	380	35,0	35,0	67,9
	Günde 3-5 saat arası	189	17,4	17,4	85,3
	Günde 5-7 saat arası	83	7,6	7,6	93,0
	Günde 7 saatten fazla	76	7,0	7,0	100,0
İnternete bağlanma yeri	Evden	503	46,4	46,4	46,4
	Okuldan	13	1,2	1,2	47,6
	Cep telefonundan	558	51,4	51,4	99,0
	İnternet kafeden	9	0,8	0,8	99,8
	Diğer	2	0,2	0,2	100,0

Tablo 2.1'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin %51.1'i kız ve %48.9'u erkektir. Öğrencilerin yaşları 14 ile 17 arasında değişmekte olup ortalama yaş 15.4±1.1'dir (öğrencilerin %25.3'ü 14 yaş, %25.0'i 15 yaş, %26.5'i 16 yaş ve %23.3'ü 17 yaş grubunda yer almaktadır). Bu öğrencilerin %50.3'ü bir devlet okulunda öğrenim görürken, kalan %49.7'si özel bir okulda öğrenim görmektedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna bakıldığında, en küçük grubu %0.4 ile okuma-yazma bilmeyenlerin en büyük grubu ise %40.6 ile annesi üniversite mezunu olanların oluşturduğu görülmektedir. Benzer şekilde, araştırmaya katılan öğrencilerin sadece %0.6'sının babası okuma-yazma bilmezken, %46.8'i üniversite mezunudur. Öğrencilerin, iletişim aracı olarak kullanılan bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olma oranlarına bakıldığında; %93.8'inin bilgisayara, %98.0'inin cep telefonuna ve %63.3'ünün bir tablete sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilere interneti kullanma süreleri sorulduğunda, %1.7'si interneti hiç kullanmadığını belirtirken, en büyük grubu %17.4 ile interneti günde 3-5 saat kullananların oluşturduğu hesaplanmıştır. Son olarak, öğrencilerin büyük bölümü, %51.4 ile cep telefonundan ve %46.4 ile evden internete bağlandıkları yer olarak belirtmişlerdir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için araştırmacı tarfından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu", Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012; 2012) tarafından geliştirilen "Siber Zorbalık" ve "Siber Mağduriyet" Ölçekleri, Rosenberg tarafından geliştirilen ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" ile Kaner (2002a; 2002b) tarafından geliştirilen "Anababa Ergen İlişkileri" ve "Akran İlişkileri" Ölçekleri kullanılmıştır.

2.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda, araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyeti, sınıfı, doğum tarihi, yaşı, öğrenim gördüğü okul türü, anne-babanın eğitim durumu, iletişim teknolojisi araçlarından hangilerine sahip olduğu, interneti kullanma

süresi ve internete nereden bağlandığı soruları yer almaktadır. Ek-1'de sunulmaktadır.

2.3.2 Siber Zorbalık Ölçeği

Siber Zorbalık Ölçeği, Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışması İstanbul ilinde yaşları 11 ile 18 arasında değişen 515 öğrenci ile yapılmıştır.

Ölçeğin kapsam geçerliği bu konuda çalışan üç uzman tarafından incelenmiştir. Yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş olup, ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .939 ve Bartlett Shericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 9197.54 ($p<.05$) olarak bulunmuştur. Bu tek faktör toplam varyansın %50.58'ini açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiği üzerinde kırılma noktası incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı temsil ettiği görülmüştür. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .49 ile .80 arasında değişmektedir.

Siber Zorbalık Ölçeği'nin güvenirlik çalışması Cronbach Alfa katsayısı ile test tekrar test katsayıları kullanılarak yapılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa katsayısı .95, test tekrar test güvenirlik katsayısı ise .70 olarak bulunmuştur.

Siber Zorbalık Ölçeği, 24 maddeden oluşmakta olup dörtlü derecelendirmeli Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri her zaman (4 puan), çoğu zaman (3 puan), bazen (2 puan) ve hiçbir zaman (1 puan) olarak değerlendirilmektedir. Bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96 olmaktadır. Puanların yüksek olması siber zorbalığın yüksek olduğuna işaret etmektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012). Siber Zorbalık Ölçeği Ek-2'de sunulmuştur.

2.3.3 Siber Mağduriyet Ölçeği

Siber Mağduriyet Ölçeği, Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışması İstanbul ilinde yaşları 11 ile 18 arasında değişen 532 öğrenci ile yapılmıştır.

Yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş olup, ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .882 ve Bartlett Shericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 4374.93 ($p<.05$) olarak bulunmuştur. Ortak varyansların .43'ün üzerinde olduğu bulunmuştur. Bu tek faktör toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiği üzerinde kırılma noktası incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı temsil ettiği görülmüştür. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .43 ile .67 arasında değişmektedir.

Siber Mağduriyet Ölçeği'nin güvenirlik çalışması Cronbach Alfa katsayısı ile test tekrar test katsayıları kullanılarak yapılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa katsayısı .89, test tekrar test güvenirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur.

Siber Mağduriyet Ölçeği, 24 maddeden oluşmakta olup her madde "Evet" ya da "Hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. "Evet" yanıtı iki puan, "Hayır" yanıtı ise bir puan almaktadır. Bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 48 olmaktadır. Puanların yüksek olması siber mağduriyetin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012). Siber Mağduriyet Ölçeği Ek-3'te sunulmuştur.

2.3.4 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, 1965 yılında Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde güvenirlik, geçerlik çalışması yapıldıktan sonra bir çok araştırmada ölçüm aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle

ergenler için geliştirilmiş olan ölçeğin ülkemizde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır (Çuhadaroğlu, 1986).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Benlik Saygısı, Kendilik Kavramının Sürekliliği, İnsanlara Güvenme, Eleştiriye Duyarlılık, Depresif Duygulanım, Hayalperestlik, Psikosomatik Belirtiler, Kişilerarası İlişkilerde Tehdit Hissetme, Tartışmalara Katılabilme Derecesi, Ana-baba İlişkisi, Babayla İlişki ve Psişik İzolasyon olmak üzere on iki alt test ve altmış üç maddeden oluşmaktadır. "Benlik Saygısı" alt testi, dörtlü derecelendirmeli Likert tipi olup envanterin ilk 10 maddesini kapsamaktadır. Bu alt testte yanıtlar 0-6 puan ile değerlendirilir. Benlik Saygısı alt testinden (0-1) puan alanların 'yüksek', (2-4) puan alanların orta, (5-6) puan alanların düşük benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir. Buna göre bireylerin aldığı puanların yüksek olması benlik saygılarının düşük olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmasında bir lisenin beş ayrı sınıfından seçkisiz yolla saptanmış beşer öğrenci ile psikiyatrik görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin değerlendirilmesinde öğrencilerin benlik saygıları, kendilerine ilişkin görüşlerine göre yüksek, orta ve düşük olarak derecelendirilmiştir. Öğrencilerin benlik saygısı alt testtinden aldıkları puanlar da yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırılmıştır. Görüşme ve ölçek sonuçları arasındaki uygunluk Pearson Momentler Çarpımı tekniği ile hesaplanmış ve geçerlik katsayısı .71 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirlik çalışmasında ise test-tekrar test güvenirliği kullanılmıştır. Lise öğrencilerine bir ay ara ile iki kez uygulanması sonucu, her alt test için elde edilen değişmezlik katsayıları .46 ile .89 arasında değişmiştir (Çuhadaroğlu, 1986). Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Ek-4'te sunulmuştur.

2.3.5 Anababa Ergen İlişkileri Ölçeği

Kontrol kuramına dayalı olarak geliştirilen Anababa-Ergen İlişkileri Ölçeği, anne ve babanın kural ve sınırlandırmaları izlemeyi içeren doğrudan kontrol ile ergenlerin anne ve babasına duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlık, duygu, düşünce ve sorunlarını

onlara açma ve paylaşmayı içeren dolaylı kontrol boyutlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir (Kaner, 2002a). Ölçek geliştirme çalışmaları, Ankara ilinde farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen dört okuldan 15-18 yaş grubundaki 843 öğrenci ile yapılmıştır.

Anne İlişkiler Ölçeği'nin (AİÖ) ve Baba İlişkiler Ölçeği'nin (BİÖ) temel boyutlarını ve faktör yapılarını belirlemek için katılımcılardan elde edilen yanıtlara ayrı ayrı faktör analizi yapılmıştır.

Anne İlişkiler Ölçeği'nin yapı geçerliği Kaner (2002a) tarafından temel bileşenler analizi kullanılarak incelenmiştir. Temel bileşenler analizi sonucunda belirlenen 7 faktörde 30 madde elde edilmiş ve varyans %61.4'tür. Benzer şekilde Baba İlişkileri Ölçeği yapı geçerliği temel bileşenler analizi socunda belirlenen 8 faktörde 37 madde elde edilmiş ve varyans %60.1'dir. Temel bileşenler analizi sonucunda, Anne İlişkileri Ölçeği için Yakın İletişim, Birlikte Etkinlikte Bulunma, Duyarlık, Sevgi ve Güven, İzleme, Normların Düzenlenmesi ve Beklentileri Karşılama olarak 7 faktör bulunurken, Baba İlişkileri Ölçeği için Anne İlişkileri Ölçeği'ndeki tüm alt boyutlar ve Ev Kuralları olarak 8 faktör bulunmuştur. Bu alt boyutlar aşağıda tanımlanmıştır:

Yakın İletişim (Yİ): Bağlılığın önemli bir boyutudur. Anababayla özel duygu ve düşüncelerin paylaşılmasıdır.

Birlikte Etkinlikte Bulunma (BEB): Çocuğun boş zamanlarında anababasıyla birlikte olmaktan ve birlikte etkinlikte bulunmaktan hoşlanmasıdır.

Duyarlık (D): Anababayı üzmemek, hayal kırıklığına uğratmamak, onların düşüncelerine önem vermektir.

Sevgi ve Güven (SG): Çocuğun anababasının kendini sevdiğini, ilgilendiğini ve önemsediğini bilmesini ve kendini ona yakın hissetmesini ifade eder.

İzleme (İ): Çocuğun okula devamını, okul başarısını, izlediği filmleri, okuduğu kitapları, zamanında yatmasını içeren etkinliklerin gözlenip kontrol edilmesidir.

Normların Düzenlenmesi (ND): Çocuğun davranışlarıyla ilgili kuralların, sınırlandırmaların ve ölçütlerin belirlendiği boyuttur. Anababa çocuğun hangi etkinliklere katılacağını, kimlerle arkadaşlık edeceğini, eve hangi saatte döneceğini belirler.

Beklentileri Karşılama (BK): Çocuğun anababasının beklentilerini karşıladığını hissetmesini ifade eder.

Ev Kuralları (EK): Sadece Baba İlişkileri Ölçeği'nde bulunan bu alt ölçekte, evde kurallara uyulup uyulmadığının denetlenmesi sözkonusudur.

Anne-Baba Ergen İlişkileri Ölçeği'nin güvenirlik çalışması Kaner (2002a) tarafından Cronbach Alfa İç Tutarlılık ile Testi Yarılama Katsayıları kullanılarak yapılmıştır. Anne İlişkileri Ölçeği'nin Cronbach Alfa katsayısı .92, Testi Yarılama katsayısı ise testin bütünü için .83'dür. Baba İlişkileri Ölçeği'nin Cronbach Alfa katsayısı .93, Testi Yarılama katsayısı ise testin bütünü için .82'dir.

Bireysel ya da grup olarak, ilköğretim ikinci kademeden itibaren uygulanabilen ölçekler bireylerin kişisel bildirimlerine dayalıdır. Anababa Ergen İlişkileri Ölçeği, beşli derecelendirmeli Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri her zaman (5 puan), sık sık (4 puan), ara sıra (3 puan), nadiren (2 puan) ve hiçbir zaman (1 puan) olarak derecelendirilmektedir. Hem AİÖ hem de BİÖ'nden alt ölçek puanlarının yanısıra toplam puanlar elde edilebilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan anne veya babanın çocuklarını yüksek düzeyde kontrol ettiğini ve ebeveyn ile çocuk arasında ilişkinin olumlu olduğunu göstermektedir. Ölçek puanı düştükçe ise ebeveynin çocuğu üzerinde kontrolünün ve çocuğu ile arasındaki ilişkinin de azaldığını göstermektedir (Kaner, 2002a).

Anne İlişkileri Ölçeği ve Baba İlişkileri Ölçeği alt ölçekleri ayrı ayrı puanlanabildiği gibi Anne İlişkileri ve Baba İlişkileri olarak iki alt boyutta toplam puanda hesaplanabilmektedir. Bu araştırmada anne ilişkileri ve baba ilişkileri ayrı ayrı puanları dikkate alınacaktır. Anne-baba İlişkileri Ölçeği Ek-5'te sunulmaktadır.

2.3.6 Akran İlişkileri Ölçeği

Araştırmada ergenlerin akran ilişkilerini belirlemek için Akran İlişkileri Ölçeği kullanılacaktır. Akran İlişkileri Ölçeği, Kaner (2002b) tarafından Sosyal Kontrol ve Sosyal Öğrenme Kuramlarına dayalı olarak 14-18 yaş grubundaki ergenlerin akran ilişkilerini incelemek amacıyla geliştirilmiştir. AİÖ toplam 18 maddeden, 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakattir. Bu alt boyutlar aşağıda tanımlanmıştır:

Bağlılık: Ergenlerin birbirlerine karşılıklı sevgi ve yakınlık duymalarını ifade eder.

Güven ve Özdeşim: Ergenlerin birbirlerine güvenmeleri ve özdeşleşmeleridir.

Kendini Açma: Ergenin sorunlarını arkadaşlarıyla paylaşmasıdır.

Sadakat: Başı derde giren arkadaşlarını korumak amacıyla yalan söylemeyi ve arkadaşları onun başını derde soksa bile onların yanında yer almasıdır.

Akran İlişkileri Ölçeğinin yapı geçerliği Kaner (2002b) tarafından temel bileşenler analizi kullanılarak incelenmiştir. Temel bileşenler analizi sonucunda 4 faktörde 18 madde elde etmiştir. Dört boyutun açıkladığı toplam varyans %54,3'tür. Bu çalışmadan bağımsız olarak Kaner (2002) Akran İlişkileri Ölçeği'nin madde ayırt edicilik güçlerini araştırmıştır. Akran İlişkileri Ölçeği'den alınan toplam puanlara göre oluşturulan alt ve üst grupların (%27) her bir maddeden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklar bulmuştur.

Akran İlişkileri Ölçeğinin güvenirlik çalışması Kaner (2002b) tarafından Cronbach Alfa iç tutarlılık, Spearman Brown testi yarılama katsayıları ile test tekrar test yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı Bağlılık alt ölçeği için .86, Güven ve Özdeşim alt ölçeği için .69, Kendini Açma alt ölçeği için .58, Sadakat alt ölçeği için .58 ve ölçeğin tamamına ilişkin .86'dır. Ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayılar ise Bağlılık alt ölçeği için .93, Güven ve Özdeşim alt ölçeği için .88, Kendini Açma alt ölçeği için .84, Sadakat alt ölçeği için

.77 ve ölçeğin tamamına ilişkin .93'tür. Ölçeğin iki yarım güvenirlik katsayıları .60 ile .84 arasında değişmektedir.

Ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları .86 ve Spearman Brown testi yarılama katsayısı ise testin bütünü için .73 olarak hesaplamıştır. Akran İlişkileri Ölçeği'nin test tekrar test güvenirlik katsayı ise .93'tür.

Akran İlişkileri Ölçeği, beşli likert tipi ve 18 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçek maddeleri hiçbir zaman (1 puan), nadiren (2 puan), ara sıra (3 puan), sık sık (4 puan), her zaman (5 puan) olarak puanlanan likert tipi derecelendirmeli bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan 90'dır. Ölçekten alınan yüksek puanlar arkadaşlarla olumlu ilişkileri ifade etmektedir (Kaner, 2002b). Akran İlişkileri Ölçeği Ek-6'da sunulmaktadır.

2.4. Ölçeklerin Araştırma için Güvenirlik Analizleri

Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyeti benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelemek amacıyla uygulanan ölçeklerin bu çalışma için uygunluğu, bir madde analizi ile güvenirliğine bakılarak incelenmiştir. Ölçek ve ölçeğin alt boyutlarında yer alan maddelerin güvenirlilik analizleri için *Alpha* modeli kullanılmıştır (Tablo 2.2).

Kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarda yer alan maddelerin güvenirlilik analizleri için Alpha modeli ile maddeler arası korelasyona bağlı uyum değerleri hesaplanmıştır. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçek ve alt boyutlarının güvenirliliği aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir, ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir (Kalaycı, 2006: 405).

Tablo 2.2 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizlerine İlişkin Alfa (α) Katsayıları

Ölçek/Alt Boyut	**Madde Sayısı**	**Cronbach's**
Siber Zorbalık Ölçeği	24	0.899
Siber Mağduriyet Ölçeği	24	0.881
Benlik Saygısı Ölçeği	10	0.771
Anne İlişkileri Ölçeği Toplam	30	0.941
AİÖ Yakın İletişim		0.884
AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	5	0.889
AİÖ Duyarlık	5	0.851
AİÖ Sevgi ve Güven	5	0.871
AİÖ İzleme	4	0.699
AİÖ Normların Düzenlenmesi	3	0.803
AİÖ Beklentileri Karşılama	2	0.821
Baba İlişkileri Ölçeği Toplam	37	0.951
BİÖ Yakın İletişim	8	0.898
BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	5	0.887
BİÖÖ Duyarlık	6	0.878
BİÖ Sevgi ve Güven	4	0.873
BİÖ İzleme	4	0.726
BİÖ Normların Düzenlenmesi	6	0.850
BİÖ Beklentileri Karşılama	2	0.838
BİÖ Ev Kuralları	2	0.678
Akran İlişkileri Ölçeği Toplam	18	0.871
Bağlılık	8	0.912
Güven ve Özdeşim	4	0.666
Kendini Açma	3	0.781
Sadakat	3	0.700

Tablo 2.2'de de görüldüğü üzere, Siber Zorbalık Ölçeği (α=0.899), Siber Mağduriyet Ölçeği (α=0.881), Benlik Saygısı Ölçeği (α=0.771), Anne İlişkileri Ölçeği Toplam (α=0.941), Baba İlişkileri Ölçeği Toplam (α=0.951) ve Akran İlişkileri Ölçeği (α=0.871) için hesaplanan güvenirlik katsayıları, ölçeklerin bu araştırma için yüksek derecede güvenilir olduğunu, Benlik Saygısı Ölçeğinin ise oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Anne ve Baba İlişkileri ve de Akran İlişkileri Ölçeklerinin alt boyutlarına ilişkin hesaplanan α katsayıları, alt boyutlar düzeyinde de ölçeklerin güvenirliklerinin bu araştırma için yeterli olduğunu göstermektedir (Anne İlişkileri Ölçeği alt boyutları için α=0.699 ile 0.899 arasında, Baba İlişkileri Ölçeği alt boyutları için α=0.678 ile 0.898 arasında ve Akran İlişkileri Ölçeği için α=0.666 ile 0.912 arasında).

2.5 Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini toplama sürecine başlamadan önce Kartal Fatin Rüştü Zorlu Anadolu Lisesi Müdürü ve rehber öğretmeni ile görüşülerek pilot çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya 14-17 yaşları arasında 10 kız 8 erkek olmak üzere toplam 18 öğrenci katılmıştır. Uygulamada veri toplama araçlarının doldurulma süresine bakılmıştır.

İstanbul İli Kadıköy ve Maltepe ilçelerinde belirlenen okullarda uygulama yapabilmek için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır. Okul müdürlükleri ile görüşülmüş randevu alınmıştır. Daha sonra okul müdürlerine ve rehber öğretmenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Uygulamalar, seçkisiz olarak belirlenen sınıflarda ve okul idaresinin uygun gördüğü ders saatlerinde araştırmacı tarafından toplu olarak yapılmıştır. Uygulama öncesi öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiş, kimliklerinin gizli kalacağı ve gönüllülüğün esas olduğu belirtilmiştir. Veliyi bilgilendirme-onam formları zarf içinde öğrenciler aracılığıyla evlere gönderilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden ve veli onayı olan öğrencilerle uygulama yapılmıştır. Ölçekler uygulanırken bazı sınıflarda ders öğretmenleri, bazılarında ise okulun rehber öğretmenleri eşlik ederek veli-onam formlarının toplanmasına ve sınıf düzeninin sağlanmasına yardımcı olmuşlardır. Öğrencilere öncelikle araştırma konusu açıklanmış ve ölçekler konusunda bilgi verilmiştir. Öğrencilere ölçeklere verilecek cevapların içten ve samimi olmasının araştırma sonuçları için çok önemli olduğu araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Uygulamalar yaklaşık 45 dakika, bir ders saati sürmüştür. Veriler, 2014 yılının Ekim, Kasım, Aralık ve 2015 Ocak aylarında toplanmıştır.

2.6 Verilerin Analizi

Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelemek amacıyla uygulanan ölçeklerden elde edilen verilerin tümü SPSS 18.0 (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı) ve açık kaynak kodlu R 3.2.0 istatistik paket programı ile analize tabi tutulmuştur. Bootstraping

tekniği ile Robust regresyon analizinde R istatistik programı kullanılırken, fark analizleri başta olmak üzere diğer tüm istatistiksel işlemlerde SPSS paket programı kullanılmıştır.

Veriler ile herhangi bir istatistikî işleme geçilmeden önce bir yanlışlık barındırıp barındırmadıkları ve araştırmanın amacı ile belirlenen sınırlar içinde olup olmadıkları kontrol edilmiştir.

Araştırmanın amacına bağlı olarak, siber zorbalık ve siber mağduriyet bağımlı değişkenler, benlik saygısı, anne ilişkileri, baba ilişkileri, akran ilişkileri, öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim gördükleri okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumları, internete bağlanma süresi ve internete bağlanma yeri bağımsız değişkenler olarak kabul edilmişlerdir.

Analizlere başlanmadan önce, değişkenlerin normallik dağılımları Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir. Bağımlı değişkenlere ait normallik dağılım testleri Tablo 2.3, 2.4 ve 2.5'te sunulmuştur.

Tablo 2.3 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerine İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Değişken	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
Siber Zorbalık Toplam Puanı	0,254	1085	0,000**	0,659	1085	0,000**
Siber Mağduriyet Toplam Puanı	0,174	1085	0,000**	0,843	1085	0,000**

*** p<.001*

Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerine ilişkin öğrencilerden elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek örneklem üzerinden yapılan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin sonuçları yukarıda Tablo 2.3'te özetlenmiştir. Görüldüğü üzere, öğrencilerin her iki ölçekten de aldıkları puanların normal dağılım göstermedikleri bulunmuştur ($p<.05$). Puanların normal dağılım göstermeleri için farkın anlamlı olmaması ($p>.05$ olması) gerekmektedir (Pallant, 2005: 57-58). Shapiro-Wilk ve Lilliefors düzeltmeli Kolmogorov-Smirnov testleri verilerin analiz için parametrik yöntemlerin

kullanılmasına uygun olmadığını göstermektedir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ölçeklerine ilişkin öğrencilerin toplam puanlarının normallik dağımı göstermemesi nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Bağımlı değişkenler üzerinde, bağımsız değişkenlerin (öğrencilerin cinsiyet, yaş, okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer) normal dağılım gösterip göstermedikleri ise Tablo 2.4 ve Tablo 2.5'te verilmiştir.

Tablo 2.4 Siber Zorbalık Ölçeği Toplam Puanlarının Bazı Bağımsız Değişkenler Bakımından Normallik Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Grup	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
Cinsiyet	Kız	0,242	554	0,000**	0,714	554	0,000**
	Erkek	0,243	531	0,000	0,681	531	0,000**
Yaş	14 yaş	0,262	274	0,000**	0,657	274	0,000**
	15 yaş	0,272	271	0,000**	0,586	271	0,000**
	16 yaş	0,218	287	0,000**	0,749	287	0,000**
	17 yaş	0,262	253	0,000**	0,636	253	0,000**
Okul Türü	Devlet	0,265	546	0,000**	0,635	546	0,000**
	Özel	0,242	539	0,000**	0,688	539	0,000**
Annenin Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	0,237	4	-	0,639	4	0,002*
	İlköğretim mezunu	0,270	222	0,000**	0,608	222	0,000**
	Ortaöğretim mezunu	0,234	345	0,000**	0,725	345	0,000**
	Yükseköğretim mezunu	0,259	514	0,000**	0,644	514	0,000**
Babanın Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	0,294	7	0,038*	0,716	7	0,006*
	İlköğretim mezunu	0,289	147	0,000**	0,570	147	0,000**
	Ortaöğretim mezunu	0,253	286	0,000**	0,672	286	0,000**
	Yükseköğretim mezunu	0,247	645	0,000**	0,673	645	0,000**
Bilgisayar	Yok	0,251	67	0,000**	0,713	67	0,000**
	Var	0,255	1018	0,000**	0,658	1018	0,000**
Cep telefonu	Yok	0,342	22	0,000**	0,579	22	0,000**
	Var	0,254	1063	0,000**	0,659	1063	0,000**
Tablet	Yok	0,240	398	0,000**	0,696	398	0,000**
	Var	0,261	687	0,000**	0,642	687	0,000**
İnterneti kullanma süresi	Kullanmıyor	0,261	18	0,002*	0,643	18	0,000**
	Haftada >1 ile 7 saat	0,255	236	0,000**	0,669	236	0,000**
	Günde >1 ile 3 saat arası	0,270	483	0,000**	0,613	483	0,000**
	Günde 3 saatten fazla	0,224	348	0,000**	0,730	348	0,000**
İnternete bağlandığı yeri	Evden	0,264	503	0,000**	0,644	503	0,000**
	Okuldan	0,154	13	,022*	0,883	13	0,019*
	Cep telefonundan	0,246	558	0,000**	0,670	558	0,000**
	İnternet cafeden	0,356	9	0,002*	0,602	9	0,000**
	Diğer	0,260	2	.-	-	-	-

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

** p<.05 ve ** p<.001*

Tablo 2.4'te öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim gördükleri okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumları, internete bağlanma süresi ve internete bağladıkları yere göre Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanlarının normallik dağılımı gösterip göstermediği özetlenmiştir. Görüldüğü üzere, hiçbir bağımsız değişkenin kategorilerinin (gruplarının) puan dağılımları normallik varsayımına uymamaktadır ($p<.05$). Bu nedenle, öğrencilerin Siber Zorbalık Ölçeği puanlarının karşılaştırılmalarında parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 2.5 Öğrencilerin Siber Mağduriyet Ölçeği Toplam Puanlarının Bazı Bağımsız Değişkenler Bakımından Normallik Dağılımının Test Edilmesi

Bağımsız Değişken	Grup	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
Cinsiyet	Kız	0,176	554	0,000**	0,834	554	0,000**
	Erkek	0,171	531	0,000**	0,852	531	0,000**
Yaş	14 yaş	0,184	274	0,000**	0,827	274	0,000**
	15 yaş	0,186	271	0,000**	0,812	271	0,000**
	16 yaş	0,163	287	0,000**	0,865	287	0,000**
	17 yaş	0,164	253	0,000**	0,866	253	0,000**
Okul Türü	Devlet	0,167	546	0,000**	0,853	546	0,000**
	Özel	0,183	539	0,000**	0,830	539	0,000**
Annenin Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	0,441	4	-	0,630	4	0,001*
	İlköğretim mezunu	0,179	222	0,000**	0,842	222	0,000**
	Ortaöğretim mezunu	0,175	345	0,000**	0,838	345	0,000**
	Yükseköğretim mezunu	0,174	514	0,000**	0,846	514	0,000**
Babanın Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	0,311	7	0,039*	0,720	7	0,006*
	İlköğretim mezunu	0,203	147	0,000**	0,790	147	0,000**
	Ortaöğretim mezunu	0,171	286	0,000**	0,847	286	0,000**
	Yükseköğretim mezunu	0,168	645	0,000**	0,852	645	0,000**
Bilgisayar	Yok	0,211	67	0,000**	0,794	67	0,000**
	Var	0,172	1018	0,000**	0,846	1018	0,000**
Cep telefonu	Yok	0,181	22	0,048*	0,808	22	0,001*
	Var	0,173	1063	0,000**	0,844	1063	0,000**
Tablet	Yok	0,173	398	0,000**	0,862	398	0,000**
	Var	0,181	687	0,000**	0,830	687	0,000**
İnterneti kullanma süresi	Kullanmıyor	0,249	18	0,004*	0,824	18	0,003*
	Haftada >1 ile 7 saat	0,215	236	0,000**	0,763	236	0,000**
	Günde >1 ile 3 saat	0,172	483	0,000**	0,855	483	0,000**
	Günde 3 saatten fazla	0,150	348	0,000**	0,885	348	0,000**
İnternete bağlandığı yer	Evden	0,184	503	0,000**	0,822	503	0,000**
	Okuldan	0,223	13	0,018*	0,762	13	0,003*
	Cep telefonundan	0,162	558	0,000**	0,862	558	0,000**
	İnternet kafeden	0,352	9	0,002*	0,677	9	0,001*
	Diğer	0,260	2	-.	-	-	-

Bağımlı Değişken: Siber Mağduriyet

**p<.05 ve ** p<.001*

Son olarak, Tablo 2.5'te öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim gördükleri okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumları, internete bağlanma süresi ve internete bağlandıkları yere göre Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanlarının normallik dağılımı gösterip göstermediği özetlenmiştir. Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanlarında olduğu gibi, Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanları da normallik varsayımına uymamaktadır ($p<.05$). Bu nedenle, öğrencilerin Siber Mağduriyet Ölçeği puanlarının karşılaştırılmalarında da parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırma ile elde edilen verilerle ilgili, yukarıda sunulan normallik testleri sonuçları dikkate alınarak aşağıdaki istatistikî çözümlemeler yapılmıştır:

1. Örneklemi oluşturan öğrencilerinin demografik özelliklerini özetlemek açısından, değişkenlerinin frekans *(N)*, yüzdeleri *(%)* hesaplanmıştır (Tablo 2.1).

2. Lise öğrencilerinin, siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının, cinsiyet, okul türü, anne/babnın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yere göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla, normallik varsayımı sağlanamadığından non-parametrik Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

3. Lise öğrencilerinin, siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının yaş, anne/babanın eğitim durumu ve interneti kullanma süresi değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak amacıyla, (normallik varsayımı sağlanamadığından) parametrik olmayan Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Anlamlı farklılaşmaların bulunduğu durumda, değişkenlerin hangi grupları arasında farklılık olduğunu araştırmaya yönelik ise post-hoc Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

4. Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkileri (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat)

siber zorbalık puanlarını anlamlı şekilde yordayıp yordamadığını incelemek üzere, normallik varsayımı sağlanamadığından bootstrap tekniği kullanılarak Robust Regresyon Analizi yapılmıştır.

5. Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkileri (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber mağduriyet puanlarını anlamlı şekilde yordayıp yordamadığını incelemek üzere, normallik varsayımı sağlanamadığından bootstrap tekniği kullanılarak Robust Regresyon Analizi yapılmıştır.

Bu çalışmada, lise öğrencilerine uygulanan ölçeklerden elede edilen puanlar normal dağılımı karşılamadığı için parametrik olmayan robust regresyon analizi kullanılmıştır. Efron ve Tibshirani'ye (1993) göre robust regresyon analizi, normal dağılım gibi temel varsayımların karşılanamadığı durumlarda klasik regresyon analizine önemli bir alternatif sağlamaktadır. Robust regresyon analizi, varsayımların karşılanamadığı durumlarda bootstraping tekniği ile standart hata ve örneklem dağılım tahminlerinin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Efron, 1979).

Bootstraping tekniğinin esası, mevcut veri setinden çok büyük veri setleri üretmek üzere yeniden örnekleme yapmaktır. Bu yöntem, özellikle bilinen istatistiksel tekniklerin ve varsayımların yetersiz kaldığı durumlarda güvenilir sonuçlar vermektedir. Bootstrap tekniği, olasılıkta olduğu gibi güven aralıkları, hipotez testi ve regresyon analizinde kullanılmaktadır (Takma ve Atıl, 2006: s.63-64). Bu teknik, yeniden tesadüfi örneklem metoduyla, mevcut örneklemi evren (population) kabul ederek, arzu edilen örneklem dağılımına ulaşmayı sağlamaktadır (Yaffee, 2002). Klasik regresyon analiz metotları (least square regression analysis or LS/en küçük kareler regresyon analizi) parametre tahminlerinde özellikle uç verilerden ve normal olmayan hata dağılımlarına karşı çok etkilenirken bootstrap tekniği kullanılarak yapılan robust regresyon analizi bu dezavantajları bertaraf etmektedir. Bootstrap tekniği ile pratikte ana kütle olarak kabul edilen örneklemden sayısız (1000, 10000 vb) örneklem çekilişi yapılarak ve her bir çekiliş sonucunda örneklemin aritmetik

ortalaması bulunarak genel bir dağılım tahmin edilmektedir. Bu teknik ile elde edilen bu örneklem, dağılımının standart sapması yerine örneklemin standart hatasını hesaplamaktadır. Buradan yola çıkılarak ise örneklemin güven aralığı ile anlamlılık düzeyi hesaplanabilinmektedir (Field, 2009 :162-163).

6. Öğrencilerin anne/babanın eğitim durumu, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer değişkenlerine ilişkin gruplar, analizlere uygunluk sağlanması açısından analizler öncesi yeniden düzenlenmiştir. İnterneti hiç kullanmayan öğrenciler (18 öğrenci) analiz dışında kalmıştır. Veri toplama araçlarından Kişisel Bilgi Formunda öğrencilerin anne/babanın eğitim durumu okuma-yazma bilmiyor, ilköğretim mezunu (okuma-yazma biliyor, ilkokul ve ortaokul mezunları), ortaöğretim mezunu (lise mezunu) ve yükseköğretim mezunu (üniversite ve üzeri mezun) olmak üzere dört grup altında toplanmıştır. İnterneti kullanma sürelerine ilişkin bulunan şıklar üç grup ve internete bağlandıkları yer ise iki grup altında düzenlenmiştir.

7. Tüm istatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi *.05* olarak kabul edilmiştir. Anlamlılık değeri, *.05*'ten küçük bulunduğunda bağımsız değişkenlerin grupları (kategorileri) arasındaki farklılıklar ve ilişkiler "anlamlı" olarak kabul edilmiş ve sonuçlar buna göre değerlendirilmiştir.

3.BÖLÜM
BULGULAR

Araştırmanın bu bölümde, önce lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında cinsiyet, yaş, okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, internete bağlanma süreleri ve internete bağlandığı yere göre anlamlı fark olup olmadığına bakılacak ve daha sonra lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının, öğrencilerin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri ile yordanma düzeyleri incelenecektir. Bulgular ve bunlara ait sonuçlar, araştırmanın amaçlarına uygun bir sıra ile tablolar halinde, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

3.1 Lise Öğrencilerine Uygulanan Ölçeklerden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler

Araştırmaya katılan lise öğrencilerine uygulanan ölçek ve alt boyutlarına ilişkin puanları için yapılan betimleyici istatistiklerin sonuçları sunulmuştur (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Lise Öğrencilerinin Ölçeklerden ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler (N=1085)

Ölçek	Ölçek Alt Boyutu	$\overline{X}$	ss	Alınabilecek Puan (Min-Maks.)
Siber Zorbalık T. Puan		28,27	6,46	24-96
Siber Mağduriyet T. Puanı		28,33	4,61	24-48
Benlik Saygısı T. Puanı		1,19	0,90	0-6
Anne İlişkileri Ö. T. Puanı		122,07	20,99	30-150
	AİÖ Yakın İletişim	21,20	6,88	6-30
	AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	19,36	5,48	5-25
	AİÖ Duyarlık	22,07	3,94	5-25
	AİÖ Sevgi ve Güven	23,04	3,33	5-25
	AİÖ İzleme	15,21	3,41	4-20
	AİÖ Normların Düzenlenmesi	13,66	2,12	3-15
	AİÖ Beklentileri Karşılama	7,53	2,18	2-10
Baba İlişkileri Ö. T. Puanı		137,83	28,18	37-185
	BİÖ Yakın İletişim	24,21	8,82	8-40
	BİÖ Duyarlık	25,46	5,04	6-30
	BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	18,83	5,74	5-25
	BİÖ Normların Düzenlenmesi	23,32	5,58	6-18
	BİÖ Sevgi ve Güven	17,94	3,29	4-20
	BİÖ İzleme	12,83	4,01	4-20
	BİÖ Beklentileri Karşılama	7,42	2,26	2-10
	BİÖ Ev Kuralları	7,82	2,10	2-10
Akran İlişkileri Ölçeği T. Puanı		69,48	11,53	18-90
	Bağlılık	34,66	5,52	8-40
	Güven ve Özdeşim	15,67	3,25	4-20
	Kendini Açma	10,19	3,56	3-15
	Sadakat	8,97	3,37	3-15

Siber Zorbalık Ölçeği, 24 maddeden oluşmakta olup alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96'dır. Bu ölçekten alınan puanların yüksek olması, siber zorbalık davranışının yüksek, düşük olması ise siber zorbalık davranışının düşük olduğunu göstermektedir. Tablo 3.1'de görüleceği üzere, araştırmaya katılan

öğrenciler için hesaplanan ortalama puan, ölçekten alınabilecek puanların alt sınırına oldukça yakındır ($\overline{X}_{\text{Siber Zorbalık}}$=28,27±6,46).

Siber Mağduriyet Ölçeği de 24 maddeden oluşmakta ve her madde "Evet" ya da "Hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. "Evet" yanıtı 2 puan, "Hayır" yanıtı ise 1 puan aldığından ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 48'dir. Bu ölçekten alınan puanların yüksek olması, siber mağduriyetin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin bu ölçekten aldıkları puanların ortalaması Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}_{\text{Siber Mağduriyet}}$=28,33±4,61).

10 maddeden oluşan ve dört dereceli Likert tipi olan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, 0-6 toplam puanı üzerinden değerlendirilmektedir. Testten 0–1 puan alanların 'yüksek' 2–4 puan alanların 'orta' ve 5–6 puan alanların 'düşük' benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir. Buna göre, bireylerin aldığı puanların yüksek olması benlik saygılarının düşük olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin aldıkları puan ortalaması Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}_{\text{Benlik Saygısı}}$=1,19±0,90).

Yedi alt boyut ve toplam 30 maddeden oluşan Anne İlişkileri Ölçeği ile sekiz alt boyut ve 37 maddeden oluşan Baba İlişkileri Ölçeğinden yüksek puan almak, anne veya babanın ergen üzerinde kontrolünün yüksek olduğunu ve aralarındaki ilişkinin de olumlu olduğunu göstermektedir. Anne İlişkileri Ölçeği için alınabilecek toplam puan 30 ile 150 arasında, Baba İlişkileri Ölçeği için alınabilecek toplam puan ise 37 ile 185 arasında değişebilmektedir. Ölçeğin alt boyutlarında alınabilecek puan sınırları da tablodaki gibidir. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}_{\text{Anne İlişkileri Ö.}}$=122,07±20,99 ve $\overline{X}_{\text{Baba İlişkileri Ö.}}$=137,83±28,18).

Son olarak, dört alt boyut ve toplam 18 maddeden oluşan Akran İlişkileri Ölçeğinden alınabilecek en düşük toplam puan 18 ve en yüksek toplam puan 90'dır. Alt boyutlar ve ölçeğin genelinden alınan yüksek puanlar arkadaşlarla olan ilişkilerin olumlu olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerin bu ölçekten aldıkları ortalama puan Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}_{\text{Akran İlişkileri Ölçeği}}$=69,48±11,53).

3.2 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarının cinsiyet, yaş, okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablet sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlandıkları yer değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bu bölümde incelenmiş ve sonuçları aşağıda, sırasıyla verilmiştir.

Tablo 3.2. Lise öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet Açısından Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Cinsiyet	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Zorbalık	Kız	554	491,63	272364,00	118629,00	0,000**
Ölçeği	Erkek	531	596,59	316791,00		

** *p<.001*

Lise öğrencilerinin cinsiyet açısından siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları yukarıda, Tablo 3.2'de verilmiştir. Buna göre; kız ve erkek öğrencilerin, siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (U=1186229,00, p<.001). Gruplara ait sıra ortalamasına bakıldığında, erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{Kız}$=491,61 ve Sıra Ortalaması $_{Erkek}$=596,59).

Tablo 3.3 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Yaş Açısından Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Yaş	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p
Siber	14 yaş grubu (1)	274	488,91	22,21	3	0,000**
Zorbalık	15 yaş grubu (2)	271	537,17			
	16 yaş grubu (3)	287	609,61			
	17 yaş grubu (4)	253	532,26			

** *p<.001*

Lise öğrencilerinin yaşları açısından, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.3'de verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir $X^2(sd=3, n=1085)=22,21$, $p<.001$.

Tablo 3.4 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Hangi Yaş Gruplarına Göre Farklılaştığını Belirlemeye Yönelik Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Grup	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Zorbalık Ölçeği	14 yaş grubu (1)	274	260,37	71342,00	33667,00	0,550
	15 yaş grubu (2)	271	285,77	77443,00		
	14 yaş grubu (1)	274	249,60	68390,00	30715.00	0,000**
	16 yaş grubu (3)	287	310,98	89251,00		
	14 yaş grubu (1)	274	253,94	69580,50	31905,50	0,107
	17 yaş grubu (4)	253	274,89	69547,50		
	15 yaş grubu (2)	271	259,67	70371,50	33515,50	0,004*
	16 yaş grubu (3)	287	298,22	85589,50		
	15 yaş grubu (2)	271	263,73	71471,00	33948,00	0,845
	17 yaş grubu (4)	253	261,18	66079,00		
	16 yaş grubu (3)	287	288,41	82773,50	31165,50	0,004*
	17 yaş grubu (4)	253	250,18	63296,50		

*** p<.001 ve * p<.05*

Kruskal-Wallis testi sonrası, hangi yaş grupları arasında siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney U testinin sonucuna göre (Tablo 3.4); 16 yaş grubunda olan öğrencilerin (grup 3) siber zorbalık puanları 14, 15 ve 17 yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksektir. Öğrencilerin yaş gruplarına göre sıra ortalaması değerlerine bakıldığında;

- Sıra Ortalaması $_{14\ yaş\ grubu}$=249,60 ve Sıra Ortalaması $_{16\ yaş\ grubu}$=310,98 (U=30715,00 ve p<.001)
- Sıra Ortalaması $_{15\ yaş\ grubu}$=259,67 ve Sıra Ortalaması $_{16\ yaş\ grubu}$=298,22 (U=33515,50 ve p<.05)
- Sıra Ortalaması $_{16\ yaş\ grubu}$=288,41 ve Sıra Ortalaması $_{17\ yaş\ grubu}$=250,18 (U=31165,50 ve p<.05).

Tablo 3.5 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	**Okul Türü**	***n***	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	***p***
Siber Zorbalık Ölçeği	Devlet Okulu	546	535,02	292119,50	142788,50	0,391
	Özel Okul	539	551,09	297035,50		

**p<.05*

Lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri okul türüne göre, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.5'te verilmiştir. Buna göre, devlet ve özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (U=142788,50, p>.05).

Tablo 3.6 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	**Annenin eğitim durumu**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		n	**Sıra Ort.**	**X^2**	**sd**	**p**
Siber Zorbalık	Okuma yazma bilmiyor	4	649,13	0,68	3	0,879
	İlköğretim mezunu	222	539,64			
	Ortaöğretim mezunu	345	548,73			
	Yükseköğretim mezunu	514	539,78			

** p<.05*

Lise öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.6'da verilmiştir. Buna göre, araşatırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarında annenin eğitim durumu açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir X^2(sd=3, n=1085)=0,68, p>.05).

Tablo 3.7 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Babanın eğitim durumu	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X²	sd	p
Siber Zorbalık	Okuma yazma bilmiyor	7	482,14	5,29	3	0,152
	İlköğretim mezunu	147	490,49			
	Ortaöğretim mezunu	286	552,64			
	Yükseköğretim mezunu	645	551,35			

** p<.05*

Lise öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.7'de verilmiştir. Buna göre, araşatırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarında babanın eğitim durumu açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir X^2(sd=3, n=1085)=5,29, p>.05).

Tablo 3.8 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete Sahip Olmaya Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Değişken	Grup	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
						U	*p*
Siber Zorbalık	Bilgisayar	Yok	67	524,96	35172,00	32894,00	0,621
Ölçeği		Var	1018	544,19	553983,00		
	Cep telefonu	Yok	22	459,32	10105,00	9852,00	0,199
		Var	1063	544,73	579050,00		
	Tablet	Yok	398	550,53	219110,00	133717,00	0,541
		Var	687	538,64	370045,00		

** p<.05*

Lise öğrencilerinin bilgisayara, cep telefonuna ve tablete sahip olma durumlarına bağlı olarak, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre öğrencilerin bu iletişim teknolojilerine sahip olma bakımından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo 3.9 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmalarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1067)

Ölçek	İnterneti Kullanma Sıklığı	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p
Siber	Haftada >1-7 saat (1)	236	476,44	28,50	2	0,000**
Zorbalık	Günde >1-3 saat (2)	483	512,90			
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	602,32			

*** p<.001*

Lise öğrencilerinin interneti kullanma süresine bağlı olarak, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.9'da verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin interneti kullanma süresi bakımından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir X^2 (sd=2, n=1067)=28,50, p<.001).

Tablo 3.10 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnterneti Kullanma Süresi Gruplarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1067)

Ölçek	İnterneti Kullanma Sıklığı	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Zorbalık Ölçeği	Haftada >1-7 saat (1)	236	343,40	81043,00	53077,00	0,126
	Günde >1-3 saat (2)	483	368,11	177797,00		
	Haftada >1-7 saat (1)	236	251,53	59362,00	31396,00	0,000**
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	320,28	111458,00		
	Günde >1-3 saat (2)	483	386,79	186820,50	69934,50	0,000**
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	456,54	158875,50		

*** p<.001 ve * p<.05*

Kruskal-Wallis testi sonrası, hangi interneti kullanma süresi grupları arasında siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney U testinin sonucuna göre (Tablo 3.10); günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin (grup 3) siber zorbalık puanları diğer gruplardaki öğrencilerden daha yüksektir. Öğrencilerin interneti kullanma süresi gruplarına göre sıra ortalaması değerlerine bakıldığında;

- Sıra Ortalaması $_{\text{Haftada >1-7 saat (1)}}$ =251,53 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Günde 3 saatten fazla (3)}}$ =320,28 (U=31396,00 ve p<.001)

- Sıra Ortalaması $_{\text{Günde >1-3 saat (2)}}$ =386,79 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Günde 3 saatten fazla (3)}}$ =456,54 (U=69934,50 ve p<.001)

Tablo 3.11 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının İnternete Bağlandıkları Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1061)

Ölçek	İnternete Bağlanma Yeri	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Zorbalık Ölçeği	Evden	503	512,90	257989,50	131233,50	0,064
	Cep telefonundan	558	547,31	305401,50		

** p<.05*

Lise öğrencilerinin internete bağlanma yerine göre, siber zorbalık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.11'de verilmiştir. Buna göre, internete evden ve cep telefonundan bağlanan öğrencilerin siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (U=131233,50, p>.05).

3.3 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının cinsiyet, yaş, okul türü, bilgisayar/cep telefonu/tablet sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlanma yeri değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bu bölümde incelenmiş ve sonuçları aşağıda, sırasıyla verilmiştir.

Tablo 3.12 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyete Açısından Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Cinsiyet	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Mağduriyet Ölçeği	Kız	554	532,20	294840,50	141105,50	0,243
	Erkek	531	554,26	294314,50		

*** p<.001*

Lise öğrencilerinin cinsiyet açısından siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.12'de verilmiştir. Buna göre; kız ve erkek öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemektedir (U=141105,50, p>.05). Tablodan da görüleceği üzere, kız ve erkek öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerini gösteren sıra ortalaması değerleri birbirine çok yakındır (Sıra Ortalaması $_{Kız}$=532,20 ve Sıra Ortalaması $_{Erkek}$=554,26).

Tablo 3.13 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Yaş Açısından Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Yaş	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p
Siber Mağduriyet	14 yaş grubu (1)	274	512,22	4,39	3	0,223
	15 yaş grubu (2)	271	542,12			
	16 yaş grubu (3)	287	565,42			
	17 yaş grubu (4)	253	551,85			

*** p<.001*

Lise öğrencilerinin yaş açısından siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.13'te verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları, siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır X^2(sd=3, n=1085)=4,39, p>.05).

Tablo 3.14 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Okul Türü	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Mağduriyet Ölçeği	Devlet Okulu	546	564,33	308124,50	135500,50	0,023*
	Özel Okul	539	521,39	281030,50		

*** p<.05*

Lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri okul türüne bağlı olarak, siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney testi sonuçları Tablo 3.14'te verilmiştir. Buna göre; devlet ve özel okullarında öğrenim gören öğrencilerin, siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (U=135500,50, p<.05). Gruplara ait sıra ortalaması puanlarına bakıldığında, devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{\text{Devlet O.}}$=564,33 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Özel O.}}$=521,39).

Tablo 3.15 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Annenin eğitim durumu	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X²	sd	p
Siber Mağduriyet	Okuma yazma bilmiyor	4	197,38	5,44	3	0,142
	İlköğretim mezunu	222	532,03			
	Ortaöğretim mezunu	345	544,66			
	Yükseköğretim mezunu	514	549,31			

** p<.05*

Lise öğrencilerinin anne eğitim durumuna bağlı olarak siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 3.15'de verilmiştir. Buna göre, öğrencilerin anne eğitim durumu siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır X^2 (sd=3, n=1085)=5,44, p<.05).

Tablo 3.16 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	Babanın eğitim durumu	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X²	sd	p
Siber Mağduriyet	Okuma yazma bilmiyor	7	232,43	11,12	3	0,011*
	İlköğretim mezunu	147	497,49			
	Ortaöğretim mezunu	286	547,33			
	Yükseköğretim mezunu	645	554,82			

** p<.05*

Lise öğrencilerinin baba eğitim durumuna bağlı olarak siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis test sonuçları Tablo 3.16'da verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan lise öğrencilerinin babanın eğitim durumu açısından siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir X^2 (sd=3, n=1085)=11,12, p<.05).

Tablo 3.17 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Babanın Hangi Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	**Eğitim Grubu**	***n***	**Sıra Ortalaması**	**Sıralar Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	***p***
Siber Mağduriyet Ölçeği	Okuma yazma bilmiyor	7	40,71	285,00	257,00	0,023*
	İlköğretim mezunu	147	79,25	11650,00		
	Okuma yazma bilmiyor	7	64,21	449,50	421,50	0,008*
	Ortaöğretim mezunu	286	149,03	42621,50		
	Okuma yazma bilmiyor	7	135,50	948,50	920,50	0,007*
	Yükseköğretim mezunu	645	328,57	211929,50		
	İlköğretim mezunu	147	203,80	29958,50	19080,50	0,112
	Ortaöğretim mezunu	286	223,78	64002,50		
	İlköğretim mezunu	147	362,44	53279,00	42401,00	0,044*
	Yükseköğretim mezunu	645	404,26	260749,00		
	Ortaöğretim mezunu	286	461,52	131994,50	90953,00	0,733
	Yükseköğretim mezunu	645	467,99	301851,50		

** p<.05*

Post-Hoc Mann-Whitney U testinin sonucuna göre (Tablo 3.17); babası okuma yazma bilmeyen öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim mezunu öğrencilerden daha düşüktür. Babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları ise, babası yüksek öğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşüktür. Bu sonuçlara göre sıra ortalaması değerlerine bakıldığında;

a) Babası okuma yazma bilmeyen öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşüktür:

- Sıra Ortalaması $_{\text{Okuma-yazma bilmiyor}}$=40,71 ve Sıra Ortalaması $_{\text{İlköğretim M.}}$=79,25 (U=257,00 ve p<0,05)
- Sıra Ortalaması $_{\text{Okuma-yazma bilmiyor}}$=64,21 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Ortaöğretim M.}}$=149,03 (U=421,50 ve p<0,05)
- Sıra Ortalaması $_{\text{Okuma-yazma bilmiyor}}$=135,50 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Yükseköğretim M.}}$=328,57 (U=920,50 ve p<0,05)

b) Babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası yüksek öğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşüktür:

- Sıra Ortalaması $_{\text{İlköğretim m.}}$=362,44 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Yükseköğretim m.}}$=404,26 (U=42401,00 ve p<0,05)

Tablo 3.18 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete Sahip Olmaya Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1085)

Ölçek	**Değişken**	**Grup**	***n***	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
						U	***p***
Siber Mağduriyet Ölçeği	Bilgisayar	Yok	67	505,06	33839,00	31561,00	0,302
		Var	1018	545,50	555316,00		
	Cep telefonu	Yok	22	458,52	10087,50	9834,50	0,198
		Var	1063	544,75	579067,50		
	Tablet	Yok	398	553,87	220441,00	132386,00	0,381
		Var	687	536,70	368714,00		

** p<.05*

Lise öğrencilerinin bilgisayara, cep telefonuna ve tablete sahip olma durumlarına bağlı olarak, siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre öğrencilerin bu iletişim teknolojilerine sahip olma bakımından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo 3.19 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=1067)

Ölçek	İnterneti Kullanma Sıklığı	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p
Siber Mağduriyet	Haftada >1-7 saat (1)	236	455,17	37,57	2	0,000**
	Günde >1-3 saat (2)	483	518,79			
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	608,57			

*** p<.001*

Lise öğrencilerinin interneti kullanma sürelerine bağlı olarak, siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Kruskal-Wallis testinin sonuçları Tablo 3.149'da verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin interneti kullanma süreleri, siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir X^2 (sd=2, n=1067)=37,57, p<.001).

Tablo 3.20 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnterneti Kullanma Süresi Gruplarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Post-Hoc Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1067)

Ölçek	İnterneti Kullanma Sıklığı	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Mağduriyet Ölçeği	Haftada >1-7 saat (1)	236	330,01	77883,50	49917,50	0,006*
	Günde >1-3 saat (2)	483	374,65	180956,50		
	Haftada >1-7 saat (1)	236	243,65	57502,50	29636,50	0,000**
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	325,63	113317,50		
	Günde >1-3 saat (2)	483	386,14	186506,50	69620,50	0,000**
	Günde 3 saatten fazla (3)	348	457,44	159189,50		

*** p<.001 ve * p<.05*

Post-Hoc Mann-Whitney U testinin sonucuna göre (Tablo 3.20); günde 1-3 saat internet kullanan öğrencilerin (grup 2), interneti haftada 1-7 saat kullanan öğrencilerden (grup 1) siber mağduriyet puanları daha yüksektir. Günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin (grup 3) siber mağduriyet puanları ise grup 1 ve

grup 2 den daha yüksektir. Öğrencilerin interneti kullanma süresi gruplarına göre sıra ortalaması değerlerine bakıldığında;

- Sıra Ortalaması $_{\text{Haftada >1-7 saat (1)}}$ =330,01 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Günde >1-3 saat (2)}}$ =374,65 (U=49917,50, p<.05)

- Sıra Ortalaması $_{\text{Haftada >1-7 saat (1)}}$ =243,65 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Günde 3 saatten fazla (3)}}$ =325,63 (U=29636,50, p<.001).

- Sıra Ortalaması $_{\text{Günde >1-3 saat (2)}}$ =386,14 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Günde 3 saatten fazla (3)}}$ =457,44 (U=69620,50, p<.001).

Tablo 3.21 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının İnternete Bağlandıkları Yere Göre Farklılaşmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=1061)

Ölçek	İnternete Bağlanma Yeri	*n*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	*p*
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evden	503	507,36	255200,50	128444,50	0,016*
	Cep telefonundan	558	552,31	308190,50		

** p<.05*

Lise öğrencilerinin internete bağlanma yerine göre, siber mağduriyet puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları yukarıda, Tablo 3.21'de verilmiştir. Buna göre; internete evden ve cep telefonundan bağlanan öğrencilerin, siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (U=128444,50, p<.05). Gruplara ait sıra ortalaması puanlarına bakıldığında, internete cep telefonundan bağlanan öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri daha yüksektir (Sıra Ortalaması $_{\text{Evden}}$=507,36 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Cep telefonundan}}$=552,31).

3.4 Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular

Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkilerinin (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber zorbalığı yordayıp yordamadığını belirleyebilmek amacıyla parametrik olmayan testlerden bootstrapping tekniği kullanılarak Robust Regresyon Analizinin uygulanmasına karar verilmiştir (Field, 2009: s.163; Mooney & Duval, 1993). Lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarının dağılımı normallik varsayımına uymadığından bu teknik kullanılmıştır.

Tablo 3.22 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanlarının Siber Zorbalık Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	ANOVA	
				F	p
1	0,362	0,131	0,114	8,01	0,000**

***p<0,001 düzeyinde anlamlı.*

Yordayıcı (Bağımsız) Değişken: (Sabit), Sadakat, Benlik Saygısı Toplam Puanı, BİÖ Ev Kuralları, AİÖ Normların Düzenlenmesi, Kendini Açma, AİÖ Yakın İletişim, BİÖ Sevgi ve Güven, Güven ve Özdeşim, BİÖ Beklentileri Karşılama, BİÖ İzleme, AİÖ Duyarlık, BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma, Bağlılık, BİÖ Normların Düzenlenmesi, AİÖ İzleme, AİÖ Sevgi ve Güven, BİÖ Yakın İletişim, AİÖ Beklentileri Karşılama, AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma, BİÖ Duyarlık

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık puanları ile anne, baba ve akran ilişkilerinin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve oluşturulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(20;\ 1085)}$=8,01 ve p<.001]. Siber zorbalık düzeyinin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri ile açıklanma derecesi olan R^2 değeri 0,131 olarak hesaplanmıştır (Tablo 3.22). Buna

göre, benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri değişkenlerinin siber zorbalık düzeylerini %11,4 oranında açıkladığı 0,001 anlamlılık seviyesinde bulunmuştur.

Tablo 3.23 Lise Öğrencilerinin Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanlarının Siber Zorbalık Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizinin Katsayı Tablosu

Değişken	**B**	**β**	**Standart Hata**	**p**
Sabit	30,662		2,425	0,001*
Benlik Saygısı Toplam Puanı	0,521	0,073	0,288	0,076
AİÖ Yakın İletişim	-0,033	-0,035	0,055	0,550
AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	-0,039	-0,033	0,088	0,644
AİÖ Duyarlık	-0,154	-0,094	0,160	0,332
AİÖ Sevgi ve Güven	0,243	0,125	0,156	0,127
AİÖ İzleme	0,142	0,075	0,104	0,183
AİÖ Normların Düzenlenmesi	0,057	0,019	0,126	0,657
AİÖ Beklentileri Karşılama	-0,436	-0,147	0,212	0,048*
BİÖ Yakın İletişim	0,075	0,103	0,045	0,095
BİÖ Duyarlık	0,089	0,069	0,111	0,423
BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	-0,078	-0,069	0,085	0,354
BİÖ Normların Düzenlenmesi	-0,134	-0,115	0,063	0,036*
BİÖ Sevgi ve Güven	-0,231	-0,118	0,188	0,227
BİÖ İzleme	-0,110	-0,069	0,107	0,333
BİÖ Beklentileri Karşılama	0,259	0,091	0,198	0,194
BİÖ Ev Kuralları	0,060	0,020	0,137	0,646
Bağlılık	-0,068	-0,058	0,052	0,191
Güven ve Özdeşim	-0,098	-0,049	0,075	0,206
Kendini Açma	0,041	0,023	0,068	0,536
Sadakat	0,417	0,218	0,069	0,001*

** $p<0,05$*

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

Tablo 3.23'te, Anne İlişkileri Ölçeğinin Beklentileri Karşılama, Baba İlişkileri Ölçeğinin Normların Düzenlenmesi ve Akran İlişkileri Ölçeğinin Sadakat alt boyutlarının 0,05 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin siber zorbalık puanlarını yordadığı görülmektedir. *B* değerlerine bakıldığında; AİÖ Beklentileri Karşılama ve BİÖ Normların Düzenlenmesi alt boyutları ile öğrencilerin siber zorbalık puanları

arasında negatif yönlü bir ilişki varken, Akran İlişkileri Ölçeği Sadakat alt boyutu ile öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yine *B* değerleri incelendiğinde, AİÖ Beklentileri Karşılama boyutunun (-0,436) öğrencilerin siber zorbalık düzeylerini açıklamada en önemli değişken olduğu görülmektedir. Sadakat alt boyutu ikinci (0,417) ve BİÖ Normların Düzenlenmesi üçüncü (-0,134) en önemli alt boyuttur. Bu açıklamalardan sonra modelin ifadesi;

Siber Zorbalık*=30,66-0,436*(AİÖ Beklentileri Karşılama)-0,134*(BİÖ Normların Düzenlenmesi)+0,417*(Sadakat)*

3.5 Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular

Lise öğrencilerinin benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkilerinin (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber mağduriyeti yordayıp yordamadığını belirleyebilmek amacıyla parametrik olmayan testlerden bootstrapping tekniği kullanılarak Robust Regresyon Analizinin uygulanmasına karar verilmiştir

Tablo 3.24 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçeği Puanları Siber Mağduriyet Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	ANOVA	
				F	p
1	0,367	0,134	0,118	8,26	0,000**

***p<0,001 düzeyinde anlamlı.*

Yordayıcı (Bağımsız) Değişken: (Sabit), Sadakat, Benlik Saygısı Toplam Puanı, BİÖ Ev Kuralları, AİÖ Normların Düzenlenmesi, Kendini Açma, AİÖ Yakın İletişim, BİÖ Sevgi ve Güven, Güven ve Özdeşim, BİÖ Beklentileri Karşılama, BİÖ İzleme, AİÖ Duyarlık, BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma, Bağlılık, BİÖ Normların Düzenlenmesi, AİÖ İzleme, AİÖ Sevgi ve Güven, BİÖ Yakın İletişim, AİÖ Beklentileri Karşılama, AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma, BİÖ Duyarlık

Bağımlı Değişken: Siber Mağduriyet

Lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanları ile benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve oluşturulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(20;\ 1085)}$=8,26 ve p<.001]. Siber mağduriyet düzeyinin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri ile açıklanma derececi olan R^2 değeri 0,134 olarak hesaplanmıştır (Tablo 3.24). Buna göre, benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri değişkenlerinin siber mağduriyet düzeylerini %11,8 oranında açıkladığı 0,001 anlamlılık seviyesinde bulunmuştur.

Tablo 3.25 Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ölçeği, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Ölçekleri Puanları Siber Mağduriyet Puanlarını Yordamasına İlişkin Robust Regresyon Analizinin Katsayı Tablosu

Değişken	B	β	Standart Hata	p
Sabit	33,892		1,898	0,001*
Benlik Saygısı Toplam Puanı **	0,383	0,075	0,179	0,035*
AİÖ Yakın İletişim	-0,005	-0,008	0,040	0,889
AİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	-0,009	-0,011	0,056	0,866
AİÖ Duyarlık	0,087	0,074	0,097	0,359
AİÖ Sevgi ve Güven	-0,158	-0,114	0,100	0,106
AİÖ İzleme	0,114	0,084	0,065	0,089
AİÖ Normların Düzenlenmesi	0,069	0,032	0,094	0,455
AİÖ Beklentileri Karşılama	-0,307	-0,145	0,143	0,037*
BİÖ Yakın İletişim	0,046	0,088	0,033	0,166
BİÖ Duyarlık	-0,044	-0,048	0,080	0,564
BİÖ Birlikte Etkinlikte Bulunma	0,010	0,012	0,052	0,840
BİÖ Normların Düzenlenmesi	-0,056	-0,067	0,041	0,162
BİÖ Sevgi ve Güven	-0,070	-0,050	0,106	0,495
BİÖ İzleme	-0,088	-0,076	0,059	0,135
BİÖ Beklentileri Karşılama	0,010	0,005	0,142	0,937
BİÖ Ev Kuralları	-0,010	-0,004	0,090	0,923
Bağlılık	-0,046	-0,055	0,033	0,176
Güven ve Özdeşim	-0,140	-0,099	0,051	0,004*
Kendini Açma	0,099	0,077	0,046	0,023*
Sadakat	0,210	0,154	0,045	0,001*

*$p<0,05$

Bağımlı Değişken: Siber Mağduriyet

** Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden alınan yüksek puan düşük benlik saygısına işaret etmektedir.

Tablo 3.25'te, Benlik Saygısı Ölçeği puanının, Anne İlişkileri Ölçeğinin Beklentileri Karşılama ve Akran İlişkileri Ölçeğinin Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat alt boyutlarının 0,05 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin siber mağduriyet puanlarını yordamakta kullanılabileceği görülmektedir. *B* değerlerine bakıldığında; Benlik Saygısı, Anne İlişkileri Ölçeği Beklentileri Karşılama ve Akran İlişkileri Ölçeğinin Güven ve Özdeşim ile öğrencilerin siber mağduriyet puanları arasında negatif yönlü bir ilişki varken, Akran İlişkileri Ölçeğinin Kendini Açma ve Sadakat

ile öğrencilerin siber mağduriyet puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Yine *B* değerleri incelendiğinde, Benlik Saygısının (0,383) öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerini açıklamada en önemli değişken olduğu görülmektedir. Benlik Saygısı değişkenini sırasıyla, AİÖ Beklentileri Karşılama (-0,307), Akran İlişkileri Ölçeği Sadakat (0,210), Güven ve Özdeşim (-0,140) ve Kendini Açma (0,099) alt boyutları takip etmektedir. Modelin ifadesi;

Siber Mağduriyet*=33,892-0,383*(Benlik Saygısı)-0,307*(AİÖ Beklentileri Karşılama)-0,140*(Güven ve Özdeşim)+0,99*(Kendini Açma)+0,210*(Sadakat)*

IV. BÖLÜM
TARTIŞMA

Araştırmanın temel amacı, lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyeti benlik saygısı, anne, baba ve akranlarla ilişkilerinin yordayıcılığını incelemek aynı zamanda öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinde çeşitli değişkenler bakımından farklılaşma olup olmadığını araştırmaktır. Bu bölümde elde edilen bulgular araştırmanın amaçları doğrultusunda sıralanmış, bu sonuçlar diğer araştırma bulguları çerçevesinde tartışılmıştır.

4.1 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Çeşitli Değişkenler Bakımından Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının sırasıyla cinsiyet, yaş, okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablet sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlanma yeri değişkenleri bakımından farklılaşmasına ilişkin bulguların tartışması aşağıda yer almaktadır.

4.1.1 Siber Zorbalık ve Cinsiyet

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet açısından anlamlı bir fark gösterip gösterip göstermedikleri incelendiğinde, erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu ve siber mağduriyet puanlarında cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Alan yazına bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin siber zorbalık yapma ve siber mağdur olmalarına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmalar erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını (Dehue ve ark., 2008; Li, 2006; Li, 2007; Ybarra, 2004) ya da daha fazla siber mağdur olduklarını (Hang, Chou, 2010; Ybarra ve ark., 2007) ortaya koymuştur. Bazı

araştırmalar ise kızların daha fazla siber zorbalık yaptığını (Kowalski ve Limber, 2007; Wolak, ve ark., 2007) ya da kızların daha fazla mağdur olduklarını (Dehue ve ark., 2008; Li, 2007; Ortega ve ark., 2009; Schneider ve ark., 2012) bulmuşlardır. Bunun yanında bir grup araştırma, siber zorbalık yapmada ve siber mağduriyette cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığın olmadığını vurgulamıştır (Hinduja ve Patchin, 2008; Slonje ve Smith, 2008; Slonje, ve ark., 2012; Willams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004b). Türkiye'de yapılan çalışmalara baktığımızda bir grup araştırmada, erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını ve siber mağduriyet açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılığın olmadığı (Arıcak, 2009; Burnukara, 2009; Eroğlu, 2014; Özbay, 2013; Özel, 2013) bulunmuştur. Bu araştırmada siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarına ilişkin cinsiyet açısından elde edilen bulgunun, alan yazındaki erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığını ve siber mağduriyet açısından erkeklerle kızlar arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koyan araştırma bulgularıyla tutarlı olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuç, özellikle Türkiye'de yapılan araştırmalarda erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapmaları ile Türk kültüründeki cinsiyet rolleri arasındaki ilişki açısından ele alınarak yorumlanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi kültürümüzde kızlar daha yakın gözetim altında yetiştirilmekte ve kızların daha uyumlu olmaları beklenmektedir. Erkeklerin saldırganca davranışları daha çok tolere edilmektedir (Erdur-Baker, 2010). Benzer şekilde, Akbulut ve Erişti (2011), sosyalleşme sürecinde kızların erkeklere göre kurallara daha fazla uymasının beklendiğini ve erkeklerin saldırganca davranışlarına hoşgörüyle yaklaşıldığını belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda erkeklerin şiddet eğiliminin (Ekşi ve Yaman, 2010) ve şiddete yönelik tutumlarının (Balkıs, Duru ve Buluş, 2006) kızlardan daha yüksek olduğunun görülmesi bu yorumu dolaylı da olsa destekleyicidir. Ayrıca cinsiyet ile siber zorbalık yapma ve mağduriyet arasındaki ilişkide başka değişkenlerin aracı rolü olabileceği dikkate alınarak araştırma yapılmasının daha yararlı olabileceği söylenebilir.

4.1.2 Siber Zorbalık ve Yaş

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının yaşa bağlı olarak anlamlı bir fark gösterip göstermedikleri incelendiğinde, 16 yaş grubunda bulunan öğrencilerin siber zorbalık puanlarının 14, 15 ve 17 yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Siber mağduriyet puanlarında yaş açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Alan yazına bakıldığında siber zorbalık yapma ve siber mağduriyeti yaşa göre inceleyen araştırmalarda farklı görüşler ifade edilmektedir. Bazı araştırmaların bulgularına göre yaşla birlikte siber zorbalık yapma ve siber mağduriyetin arttığı (Cassidy ve ark., 2009; Vandebosh ve Cleemput, 2009; Walrave ve Wannes, 2011; Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2007) bazılarına göre ise yaş büyüdükçe siber zorbalık ve siber mağduriyetin azaldığı bulunmuştur (Dehue ve ark., 2008; Schneider ve ark., 2012). Bunun yanında bir grup araştırmacı ise bu araştırmanın bulgusu ile tutarlı bir şekilde yaşla birlikte siber zorbalık yapmanın arttığını (Patchin ve Hinduja, 2012; Misha ve ark.., 2012; Slonje ve ark., 2012; Ybarra ve Mitchell, 2004b) ve siber mağduriyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığını (Eroğlu, 2014; Navarro ve ark., 2012; Slonje ve Smith, 2008) ortaya koymuşlardır. Patchin ve Hinduja'nın (2012) ortaokul ve lise öğrencileri (6-12.sınıflar) ile birlikte yaptıkları araştırmada, siber zorbalık ve siber mağduriyetin ilk olarak ortaokulda en üst düzeye çıktığı bunu takiben 8.sınıftan 10.sınıfa doğru özellikle siber zorbalıkta bir düzleşme görülürken, 11. ve 12. sınıflarda siber zorbalıkta en yüksek artışın olduğu görülmüştür. Patchin ve Hinduja'nın (2012) elde ettiği bu bulgu, bu araştırmaya katılan 16 yaş grubundaki öğrencilerin siber zorbalık puanlarının diğer yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu bulgusunu desteklemektedir.

Yaşla birlikte siber zorbalığın artmasının, artan yaşla birlikte ergenlerin internet ile daha fazla zaman geçirmeleri, internet kullanımında daha fazla beceri kazanmaları, sosyal sitelere katılımın artması ve daha fazla özgürlüğe sahip olma ve gizlilik isteklerinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve ark., 2007). Bu araştırmaya katılan öğrencilerden 16 yaş grubunun diğerlerinden büyük yaşta olmaları, internette daha fazla beceri kazanmaları bir anlamda bunlarla güç elde ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Burdan

hareketle daha önce belirtildiği gibi zorbaların güç elde etme ve elde ettikleri bu statüyü sürdürme isteği ile siber zorbalık davranışlarında bulundukları söylenebilir. Bu araştırmaya katılan lise öğrencilerinden 17 yaş grubunun daha çok üniversiteye giriş sınavına hazırlanan grup olarak bu hedefleri doğrultusunda hareket ettikleri düşünülebilir. Ayrıca Ekşi ve Yaman'nın (2010) da 12-18 yaşları arasındaki ergenlerle yaptıkları kapsamlı araştırmada, yaş ile şiddet eğilimi arasında bir ilişki olduğu, yaş artıkça şiddet eğiliminin de artığı bulunmuştur. Bu araştırma grubunda 16 yaşındaki ergenlerin en yüksek şiddet eğilimine sahip grup olduğu bulgusunun bu yorumu desteklediği söylenebilir.

4.1.3 Siber Zorbalık ve Okul Türü

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri okul türüne bağlı olarak, siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Siber mağduriyet puanlarında ise okul türüne bağlı olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre, devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının özel okul öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Alanyazında bu değişkenin araştırıldığı sınırlı araştırmanın olduğu görülmektedir. Mevcut olan araştırmalara bakıldığında bu bulgu, devlet okulu öğrencilerinin özel okul öğrencilerine göre daha fazla mağduriyet yaşadıkları (Topçu ve ark, 2008; Mark ve Ratliffe, 2011) ve devlet ile özel okul öğrencilerinin siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koyan araştırma bulgularıyla (Bingöl ve Tanrıkulu, 2014; Özel, 2013) tutarlıdır. Ayrıca, araştırmanın bu bulgusunun, devlet okullarında okul nüfusunun daha kalabalık olması, öğretmene düşen öğrenci oranın fazla olması ve yetişkin gözetiminin daha düşük olması (Mark ve Ratliffe, 2011) ve okulun fiziksel koşulları ile psikolojik çevresinin öğrencilerin saldırgan davranışlara ve geleneksel zorbalığa dâhil olmasında önemli faktörler olması (Bayraktar, 2009) görüşleri ile desteklendiği söylenebilir.

Siber mağduriyet ile ilişkili olarak kişilerarası ilişkilerde yaşanan güçlükler, sosyal beceri eksikliği, sosyal kaygı düzeyinin yüksek olması gibi risk faktörleri (Navarro ve ark., 2012) dikkate alındığında, okul nüfusunun kalabalık olduğu, öğretmene

düşen öğrenci oranın fazla olduğu ve yetişkin gözetiminin daha düşük olduğu okullarda öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının yüksek çıkması anlamlıdır.

Serin (2013) ise yaptığı araştırmada siber zorbalığa maruz kalmada okulların bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin önemli olduğunu bulmuştur. Düşük sosyo-ekonomik çevredeki okullarda okuyan öğrencilerin, orta ve üst sosyo-ekonomik çevredeki okullarda okuyan öğrencilerden daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını saptamıştır. Bu araştırmaya katılan lise öğrencilerinin bulunduğu okulların çevresi hakkında doğrudan bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte genel olarak orta ve üst sosyo ekonomik düzey olduğu söylenebilir.

Siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet ile okul türü arasındaki ilişki, sosyo ekonomik düzey, okuldan internete erişim imkanı, okulların fiziksel ve psikolojik özellikleri (okul iklimi, okul güvenliği gibi) cep telefonu kullanımına ilişkin sınırlamanın olup olmadığı gibi çeşitli değişkenler ile birlikte ele alınarak incelendiğinde bu konun anlaşılmasına daha çok katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.1.4 Siber Zorbalık ve Anne/Babanın Eğitim Durumu

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne ve babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Siber mağduriyet puanlarında ise annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı ancak babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Buna göre, babası okuma-yazma bilmeyen öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşük olduğu ve babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları ise babası yükseköğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada annenin eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olmadığı bulgusunun, Eroğlu (2014)'nun ve Dalmaç Polat ve Bayraktar (2016)'ın bulguları ile tutarlı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu araştırmada anne eğitim durumuna ilişkin elde edilen bulgu, annenin

eğitim durumunun düşük olmasının lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarını arttırdığı (Sarak, 2012), annenin eğitim durumunun yüksek olması öğrencilerin siber zorbalık puanlarını arttırdığı (Serin, 2012; Tanrıkulu, 2013) ve annenin eğitim durumunun düşük olmasının öğrencilerin siber zorbalık puanlarını arttırdığı (Akbaba ve Eroğlu, 2013) bulguları ile farklılık göstermektedir. Bu araştırmada babanın eğitim durumuna göre lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark görülmemiştir ancak siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark görülmüştür. Babanın eğitim durumuna göre lise öğrencilerinin siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı bulgusu alanyazında bulunan birçok araştırma bulgususu ile farklılık göstermektedir (Serin, 2012; Tanrıkulu, 2013). Bu araştırmada babası okuma-yazma bilmeyen öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşük olduğu ve babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları ise babası yükseköğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşük olduğu bulgusu şaşırtıcıdır. Sarak (2012) 'ın babası okuma-yazma bilmeyen lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının babası ortaokul, lise, lisans ve yüksek lisans mezunu olanlardan daha yüksek olduğu bulgusu ile farklılık göstermektedir.
Anne/babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarındaki farklılığa ilişkin bu bulgular, bu ilişkide başka değişkenlerin (anne/babanın bilgi iletişim teknolojileri kullanım bilgisi ve becerisi, anne/ babanın ergenin internet davranışlarını izlemesi, anne/babanın riskli internet davranışlarına ilişkin farkındalığı gibi) aracı olduğunu düşündürmektedir.

4.1.5 Siber Zorbalık ve Bilgi İletişim Teknolojilerine Sahip Olmak

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmalarına bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Alanyazında bu bulgu ile ilgili olarak sadece Serin'in (2013) bilgisayara ve cep telefonuna sahip olma ile siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı bulgusu ile tutarlı olduğu görülmektedir Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin bilgi iletişim araçlarına sahip olma oranlarına bakıldığında, %93.8'inin bilgisayara, %98'inin cep telefonuna ve %63.3'nün tablete

sahip olduğu görülmektedir. Burnukara (2009) araştırmasında ergenlerin %78.4'ünün bilgisayara ve % 89'unun cep telefonuna sahip olduğunu bulmuştur. Bilgi iletişim teknolojilerine sahip olmanın giderek daha yaygın olduğu ve bilgisayar kullanmaya başlama yaşının 8, cep telefonu kullanma yaşının ise 10 olduğu (TUİK, 2013) düşünüldüğünde bu oranların yüksek olmasının beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Bilgi iletişim teknolojilerine sahip olma ile siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir farklılığın olmaması bu ilişkide başka değişkenlerin (bu teknolojileri kullanım amacı gibi) aracı olabileceğini düşündürmektedir. Bu teknolojilere sahip olmaktan öte bunları hangi amaçlarla (sohbet, eğlence, araştırma, ödev yapma gibi) kullandığımızın önemli olduğu söylenebilir. Siber zorbalık, "bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların ısrarlı ve tekrar edici bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması" olarak tanımlanmıştır (Hinduja ve Patchin, 2009:1). Bilgi iletişim teknolojilerinin kötüye kullanılması sonucunda siber zorbalık ortaya çıkmaktadır. Bu teknolojilere sahip birçok bireyin bu teknolojileri bilgi edinmek ve yeni arkadaşlıklar kurmak gibi olumlu amaçlarlada kullandığı da unutulmamalıdır. Burada önemli olan bireylerin sahip oldukları bilgi iletişim teknolojilerini etik ve güvenli bir şekilde kullanmayı öğrenmesidir.

4.1.6 Siber Zorbalık ve İnterneti Kullanma Süresi

Araştırmaya katılan öğrencilerin interneti kullanma sürelerine bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Buna göre, günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin (grup 3) siber zorbalık puanlarının, günde 1-3 saat kullanan (grup 2) ve haftada 1-7 saat kullanan (grup 1) öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Siber mağduriyet puanları açısından ise günde 1-3 saat internet kullanan öğrencilerin (grup 2) puanları, interneti haftada 1-7 saat kullanan öğrencilerden (grup 1) daha yüksektir. Günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin (grup 3) siber mağduriyet puanları ise grup 1 ve grup 2'den daha yüksektir. Yapılan araştırmada, interneti kullanma süresi artıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının artığı sonucuna ulaşıldığı söylenebilir. Bu bulgu, alanyazındaki birçok araştırma bulgusu ile desteklenmektedir (Burnukara,

2009; Erdur-Baker, 2010; Hinduja ve Patchin, 2008; Özbay, 2013; Serin, 2013; Smith et. al., 2008; Walrave ve Heirman, 2011).

Erdur-Baker (2010) 14-18 yaşları arasında ergenlerle yaptığı araştırmada, internet kullanma sıklığının hem siber zorbalığı hem de siber mağduriyeti yordadığını bulmuştur. Sticca ve ark,'nın (2013) İsviçre'de altı ay ara ile yaptıkları kısa dönemli boylamsal araştırmada, ergenlerin bilgi iletişim teknolojilerini ne kadar çok süre kullanırlarsa siber zorbalığa dâhil olma risklerinin o kadar artacağı varsayımları desteklenmiştir. Benzer şekilde günlük internet kullanma sıklığı 3 saat ve üzeri olan ergenlerin siber zorba ve mağdur olma olasılıklarının 2,5 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Ybarra ve Mitchell, 2004b). Bu bulgu ergenlerden bazılarının internette geçirdikleri süre artıkça teknolojik gelişmelerden daha hızlı haberdar olacakları ve bilgi iletişim teknolojilerini daha iyi kullanma becerisi kazanabilecekleri, dolayısıyla bu becerileri siber zorbalık yapmada kullanabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan bazı ergenlerin ise internette geçirdikleri süre artmasına rağmen bu becerilere yeteri düzeyde sahip olmadıklarında bu olumsuz davranışlara maruz kalacakları düşünülmektedir.

4.1.7 Siber Zorbalık ve İnternete Bağlandıkları Yer

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin internete bağlanma yerine bağlı olarak, siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Siber mağduriyet puanlarında ise anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Buna göre, internete cep telefonundan bağlanan öğrencilerin internete evden bağlanan öğrencilerden daha yüksek siber mağduriyet puanlarının olduğu sonucu elde edilmiştir. Alanyazında bununla ile ilişkili pek fazla araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, Sarak (2012) tarafından lise öğrencileri ile yapılan araştırmada, cep telefonu ile internete bağlanan öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının cep telefonu ile bağlanmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusuyla desteklenmektedir. Bu sonuç, ergenlerin cep telefonu kullanımın yetişkinler tarafından kontrol edilememesinden kaynaklanabileceği şeklinde yorumlanabilir. Cep telefonun kullanımı ergenlerin dışarıya kapalı mahrem alanları olarak düşünülebilinir. Ergenler cep telefonlarıyla

yaptıkları aktiviteler (görüşme, yazışma, fotoğraf /video çekme ve paylaşma ve alma gibi) dışarıya kapalıdır ve onlar istemedikleri sürece ulaşılması zordur. Özellikle internette kişisel sınırlarını ve mahremiyetini koruyamayan ergenlerin daha çok siber mağdur olduğu (Arıcak, 2015) görüşünün, bu yorumu dolaylı olarak desteklediği düşünülmektedir.

Ayrıca, araştırma sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin % 46.4'ünün internete evden, %51.4'nün cep telefonundan, %1.2'sinin okuldan ve % 0.8'nin internet kafeden bağlandıkları görülmüştür. Araştırmada internete okul ve internet kafeden bağlanma değişkenleri analiz dışında tutulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin bilgi iletişim araçlarına sahip olma durumları (%93.8'inin bilgisayara, %98'inin cep telefonuna ve %63.3'nün tablete sahip olduğu) dikkate alındığında ergenlerin internete bağlanmak için internet kafeye gitme oranlarının neden çok düşük olduğu anlaşılabilir.

4.2 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın temel amacı, lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyeti benlik saygısı, anne ilişkileri (yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve beklentileri karşılama) baba ilişkileri (yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, normların düzenlenmesi, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları) ve akran ilişkilerinin (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) yordayıp yordamadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin iki farklı regresyon modeli oluşturulmuş ve parametrik olmayan regresyon analiz tekniklerinden Robust Regresyon ile test edilmiştir.

4.2.1 Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Siber zorbalığa ilişkin oluşturulan modelde, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama, Baba İlişkileri Ölçeği'nin normların düzenlenmesi ve Akran İlişkileri Ölçeği'nin sadakat alt boyutlarının siber zorbalık yapmayı anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Siber Zorbalık*=30,66-0,436*(AİÖ Beklentileri Karşılama)-0,134*(BİÖ Normların Düzenlenmesi)+0,417*(Sadakat)*

Bu sonuca göre, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama ve Baba İlişkileri Ölçeği'nin normların düzenlenmesi alt boyutları ile öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında negatif yönlü bir ilişki varken, Akran İlişkileri Ölçeği sadakat alt boyutu ile öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama boyutunun (-0,436) öğrencilerin siber zorbalık puanlarını açıklamada en önemli değişken olduğu görülmüştür. Sadakat alt boyutu ikinci (0,417) ve Baba İlişkileri Ölçeği'nin normların düzenlenmesi üçüncü (-0,134) önemli alt boyut olarak elde edilmiştir.

Bu araştırmada siber zorbalık puanlarında benlik saygısının anlamlı bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı bulunmuştur. Alanyazına baktığımızda siber zorbalık ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye yönelik tutarlı sonuçlar bulunmamaktadır. Buna göre, düşük benlik saygısının siber zorbalık davranışını artırdığını (Kowalski ve Limber, 2013; Tanrıkulu, 2013) diğer taraftan, yüksek benlik saygısının siber zorbalık davranışını artırdığını (Özel, 2103) ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Patchin ve Hinduja (2010) ise, siber mağduriyet ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin siber zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğunu ifade etmişlerdir. Geleneksel zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da buna parelel bulgular ortaya koymuşlardır. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi Fanti ve Henrich (2014) zorbaların, düşük benlik saygısı ve yüksek narsizme sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu ergenlerin, benlik değerini artırmak, dikkat çeken davranışlarla sosyal statülerini artırmak ve kırılgan benlik

imajlarını korumak için zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Burdan hareketle bu araştırmada, benlik saygısının siber zorbalığı yordayıcı olmamasının aslında alanyazındaki bu tutarsızlık açısından şaşırtıcı olmadığı ve bu ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için başka aracı değişkenlerin (narsizm gibi) dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber zorbalık modelinde, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama alt boyutunun en önemli yordayıcı değişken olduğu bulunmuştur. Bu değişkenin siber zorbalık ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Anne İlişkieri Ölçeği'nin yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme ve normların düzenlenmesi değişkenlerinin siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Bu ölçekte annenin beklentilerini karşılama "Onun beklentilerini karşıladığımı düşünüyorum" ve "Onun istediği gibi biri olduğumu düşünüyorum" maddeleri ile ölçülmüştür ve de ergenin annesinin beklentilerini karşıladığını hissetmesini ifade etmektedir. Yapılan araştırmanın bulgusuna göre, anne beklentilerini karşılama değişkeni siber zorbalığı negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Başka bir deyişle, annenin beklentilerini karşılama azaldıkça siber zorbalık puanlarının arttığı görülmüştür. Barber (1996) psikolojik kontrolü, anne babanın çocuğun tutumlarını, duygularını ve düşüncelerini kontrol etme girişimleri olarak ele almıştır. Bu girişimler çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarsız sosyalleştirmeler olarak tanımlanmıştır. Alanyazına bakıldığında anne babanın psikolojik kontrol uygulamasının saldırganlık ve geleneksel zorbalık gibi dışsallaştırma sorun davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Barber, 1996; Bayraktar, 2009; Petit ve ark., 2001). Kındap ve arkadaşlarının (2008) yaptığı araştırmada, özellikle anneden algılanan psikolojik kontrol artıkça ergenlerin saldırgan davranışlarının artmasına ilişkin bulgunun, bu araştırmanın bulgusunu dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Ayrıca ergenin annesinin beklentilerini karşılayamaması, bir anlamda onunla çatışma yaşadığını düşündürtmektedir. Bayraktar (2009) araştırmasında, anne babalarının kendileriyle çatıştığını ve psikolojik açıdan kontrol edildiklerini algılayan ergenlerin zorbalığa daha yatkın oduklarını bulmuştur (Bayraktar, 2009). Bu bulgulardan hareketle ergenin annesinin beklentilerini karşılayamaması, onunla çatışma yaşaması ve psikolojik olarak kontrol edildiğini algılamasının siber zorbalığı artırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada elde edilen siber zorbalık modelinde, Baba İlişkileri Ölçeği'nin normların düzenlenmesi alt boyutunun siber zorbalık ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Baba İlişkileri Ölçeği'nin yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları alt boyutlarının siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Bu ölçekte normların düzenlenmesi çocuğun davranışlarıyla ilgili kuralların, sınırlandırmaların ve ölçütlerin belirlenmesi ve anne babanın çocuğun hangi etkinliklere katılacağını, kimlerle arkadaşlık edeceğini, eve hangi saatte döneceğini belirlemesi olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırmanın bulgusuna göre, babanın normları düzenlemesi değişkeninin siber zorbalığı negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Başka bir deyişle, babanın normları düzenlemesi azaldıkça siber zorbalık puanlarının arttığı görülmüştür. Barber (1996) davranışsal kontolü, çocuğun davranışını aile içi ve toplumsal normlar çerçevesinde uygun kurallar ve sınırlar koyarak düzene sokma ve denetim altına alma girişimi olarak tanımlamıştır. Hem ergenin özerklik gelişimini destekleyen hem de gerektiğinde ergene rehberlik ve denetim sağlamayı içeren davranışsal kontrolün, saldırganlık, suç ve geleneksel zorbalık gibi olumsuz davranışlarla negatif ilişkili olduğu bulunmuştur (Petit ve ark., 2001; Simons-Morton ve ark., 2008). Ayrıca Eroğlu'nda (2014) siber zorbalıkta baba ile yaşanan çatışmanın risk faktörü olduğu, çatışmanın baba ile yaşanmasının babanın sıkı bir disiplin uygulamasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu araştırma bulgularının babanın rehberlik etme ve denetimi sağlamayı amaçlayan normları düzenlemesi azaldıkça siber zorbalık puanındaki artışa ilişkin bulguyu desteklediği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber zorbalık modelinde, annenin beklentilerini karşılama, babanın normları düzenlemesi alt boyutlarının siber zorbalığı negatif yönde yordayıcı olmasının, alanyazındaki anne/ergen ve baba/ergen ilişkileri arasında farklılıklar olduğu (Collins ve Russell, 1991) görüşüyle bir anlamda örtüştüğü söylenebilir. Collins ve Russell (1991) ergenlerin babalarına göre anneleri ile daha yakın olma ve duygularını daha fazla paylaşma eğiliminde olduklarını ve daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmektedirler. Bunun tersi olarak, ergenlerin babalarını uzak otorite figürü olarak gördükleri ve babalarına daha çok bilgi almak için başvurdukları ifade edilmektedir. Ergenin anne ile kurduğu yakın ilişki ve anne ile daha fazla zaman geçirmesinin, annenin ergenden beklentilerini etkilediği söylenebilir. Baba ile

kurulan ilişkide babanın otorite figürü olarak algılanmasının ise normları düzenleyici olması ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Anne İlişkieri Ölçeği'nin yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme ve normların düzenlenmesi alt boyutlarının siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Ayrıca Baba İlişkileri Ölçeği'nin yakın iletişim, duyarlık, birlikte etkinlikte bulunma, sevgi ve güven, izleme, beklentileri karşılama ve ev kuralları alt boyutlarının siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bu bulgular dikkat çekicidir. Alanyazında anne baba ilişkileri genelde birlikte ele alınarak araştırılmıştır. Alanyazına baktığımızda, anne baba ergen ilişkileri ve siber zorbalık ile ilişkili araştırmaların araştırmanın bu bulgularından farklı olduğu görülmektedir. Anne babalarıyla duygusal yakınlığı zayıf olan ergenlerin, duygusal yakınlığı güçlü olan ergenlere göre siber zorba olma olasılıklarının 2 kat daha fazla olduğu (Ybarra ve Mitchell, 2004b), destekleyici ve yakın aile ilişkilerinin riskli internet davranışlarıyla negatif ilişkili olduğu (Sasson ve Mesch, 2014) ve anne baba desteğinin siber zorbalık ile negatif ilişkili olduğu (Eroğlu ve Peker, 2011; Fanti ve ark., 2012) bulunmuştur. Ayrıca Eroğlu (2014) anne ile yakınlık, anne ile yakın iletişim kurma ve annenin ergenin davranışlarını izlemesinin siber zorbalık açısından koruyucu faktör olduğunu ve de baba ile çatışmanın risk faktörü olduğunu bulmuştur.

Sosyal Kontrol Kuramına dayalı olarak geliştirilen bu ölçekte, anne ve baba ilişkileri ölçeklerinden yüksek puanlar almak anne, baba ile ergenin ilişkilerinin olumlu olduğunu göstermektedir (Kaner, 2002a). Bu araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne ve baba ilişkileri ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlara bakıldığında genel olarak bu ilişkileri olumlu algıladıkları söylenebilir (Tablo 3.1) Siber zorbalığın yukarıda belirtildiği gibi olumsuz annebaba ergen ilişkilerinden kaynaklandığı düşünüldüğünde bu sonuçlar olumlu annebaba ergen ilişkilerinin yansıması olarak yorumlanabilir.

Araştırmada elde edilen siber zorbalık modelinde, Akran İlişkileri Ölçeği'nin sadakat alt boyutunun siber zorbalık ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Akran İlişkileri Ölçeği'nin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma alt boyutlarının siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Bu ölçekte sadakat, başı

derde giren arkadaşlarını korumak amacıyla yalan söylemek ve arkadaşları onun başını derde soksa bile onların yanında yer almak olarak tanımlanmaktadır. Yapılan araştırmanın bulgusuna göre, sadakat değişkeninin siber zorbalığı pozitif etkilediği bulunmuştur. Başka bir deyişle, sadakat artıkça siber zorbalık puanlarının artığı görülmüştür. Bu bulgu, akran grup üyeliği ve etkileri açısından ele alındığında, alanyazında siber zorbalığı destekleyen/siber zorbalık yapan arkadaşlara sahip olmanın siber zorbalığı artırabileceği görüşü ile desteklenmektedir (Cross ve ark., 2015). Ayrıca riskli çevrimiçi davranışlarının akranları tarafından desteklendiği algısının, bu davranışlara dahil olmayı artırdığı sonucu (Sasson ve Mesch, 2014) ve siber zorbaların akranlarıyla davranışlarının benzer olduğu, akranlarının birçoğunun siber zorbalığa dahil olduğu algısı ile siber zorbalığın ilişkili olduğu (Hinduja ve Patchin, 2013) bulguları yine bu araştırmanın bulgusunu desteklemektedir. Benzer şekilde, geleneksel zorbalık davranışını engellemede ya da teşvik etmede akran etkilerinin önemli bir rol oynadığı (Espelage ve ark., 2003) ve geleneksel zorbalarla ilişkide olan ergenlerin zorbalık davranışında bulunma olasılıklarının yüksek olduğu bulunmuştur (Espelage ve Swearer, 2003). Eroğlu ve Peker'in (2015) akran ilişkilerinin (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat) siber zorbalık statüleri açısından risk faktörü olup olmadığnı inceledikleri araştırmada, sadakatin siber zorbalık statülerinin (siber zorba, siber mağdur ve siber zorba/mağdur olma) tümünde risk faktörü olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgu yapılan araştırmanın sadakat değişkenine ilişkin bulgusunu desteklemektedir. Akran İlişkileri Ölçeği'nin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma değişkenlerinin siber zorbalıkta anlamlı bir şekilde yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Alan yazına baktığımızda, geleneksel zorbaların akranlarına düşük düzeyde bağlandıkları, zorbaların akran ilişkilerinde çatışma yaşamaları, arkadaş niteliklerinin düşük olması (Bayraktar, 2009) ve akranları tarafından reddedilmeleri (Boulton ve Smith, 1994) bulguları dikkate alındığında siber zorbaların akran ilişkilerinde bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma boyutlarının yordayıcı olmamasının anlamlı olduğu düşünülebilir.

4.2.2 Lise Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Siber mağduriyete ilişkin modelde, benlik saygısı, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama ve Akran İlişkileri Ölçeği'nin güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat alt boyutlarının siber mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Siber Mağduriyet*=33,892-0,383*(Benlik Saygısı)-0,307*(AİÖ Beklentileri Karşılama)-0,140*(Güven ve Özdeşim)+0,99*(Kendini Açma)+0,210*(Sadakat)*

Bu sonuca göre, benlik saygısı, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama ve Akran İlişkileri Ölçeğinin güven ve özdeşim ile öğrencilerin siber mağduriyet puanları arasında negatif yönlü bir ilişki varken, Akran İlişkileri Ölçeğinin kendini açma ve sadakat alt boyutları ile öğrencilerin siber mağduriyet puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca benlik saygısının (0,383) lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarını açıklamada en önemli değişken olduğu görülmüştür. Benlik saygısı değişkenini sırasıyla, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama (-0,307), Akran İlişkileri Ölçeği'nin sadakat (0,210), güven ve özdeşim (-0,140) ve kendini açma (0,099) alt boyutları takip ettiği bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, benlik saygısı puanındaki azalma siber mağduriyetteki artışı anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Bu bulgu alanyazındaki düşük benlik saygısı ile siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu ortaya koyan birçok araştırma sonucu ile desteklenmektedir (Brewer ve Kerslake, 2015; Brighi ve ark., 2012; Cenat ve ark., 2014; Dalgleish, 2010, Özel, 2013). Benzer şekilde bu bulguya parelel olarak birçok araştırma düşük benlik saygısı ile geleneksel mağduriyet arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Boulton ve Smith, 1994; Egan ve Perry, 1998). Katzer ve ark., (2009) yaptıkları araştırmada düşük benlik saygısına sahip öğrencilerin, hem geleneksel hem de siber zorbalıkta daha çok mağduriyet yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Düşük benlik saygısına sahip bireylerin zorbalar tarafından "kolay hedef" olarak görüldüğü belirtilmektedir (Fanti ve Henrich, 2014). Alanyazındaki bu bulgularla düşük benlik saygısının siber

mağduriyet ile ilişkili olduğu söylenebilir ancak düşük benlik saygısının mağduriyetin sebebi mi yoksa sonucu mu olduğu konusunda bir netlik bulunmamaktadır.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılama boyutunun siber mağduriyetle negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Anne İlişkileri Ölçeği'nin yakın iletişim, birlikte etkinlikte bulunma, duyarlık, sevgi ve güven, izleme ve normların düzenlenmesi alt boyutlarının siber mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Yapılan araştırmanın bulgusuna göre, anne beklentileri karşılama değişkeninin siber mağduriyeti negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Başka bir deyişle, annenin beklentilerini karşılama azaldıkça siber mağduriyet puanlarının artığı görülmüştür. Ergenin annenin beklentilerini karşılayamaması, ergenden annenin beklentisinin fazla olduğu ya da gerçekçi olmadığı şeklinde düşünüldüğünde, annenin beklentileriyle ergeni kontrol ettiği ve baskı yarattığı şeklinde düşünülebilir. Geleneksel mağduriyet ve anne baba tutumlarını inceleyen araştırmalardan elde edilen özellikle mağdur erkeklerin anneleri ile daha yakın ilişkiye sahip oldukları, annelerinin kontrollü ve sınırlayıcı oldukları (Batsche ve Knoff, 1994), anne babaların özerk olmayı daha az destekledikleri (Stevens ve ark., 2002) ve anne baba kontrolünün fazla olduğu (Şirvanlı Özen, 2006) bulgularının bu bulguyu dolaylı olarak desteklediği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, Akran İlişkileri Ölçeği'nin sadakat ve kendini açma alt boyutlarının siber mağduriyet ile pozitif, güven ve özdeşim alt boyutunun ise siber mağduriyet ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Akran İlişkileri Ölçeği'nin bağlılık değişkeni ise siber mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordamadığı bulunmuştur. Araştırmanın bulgusuna göre sadakat artıkça siber mağduriyet puanının artığı elde edilmiştir. Bireyin akran grubuna üyeliği, grubun işlevleri açısından ele alındığında, bir yere ait olma, ilgi görme ve güvende hissetme gibi psikolojik/sosyal ihtiyaçlarını karşılar, grup dışı düşmanlara karşı korunmayı kolaylaştırır ve bir sosyal kimlik edinmeyi sağlar (Kağıtçıbaşı, 2004). Bireyler ait oldukları grubun düşünce ve davranışlarından etkilenmektedir. Ash'ın (1955) yaptığı deneyde olduğu gibi bireylerin içinde bulundukları grubun sosyal normlarını benimseme eğiliminde oldukları görülmüştür. Bireylerin kendi görüşü ile uyuşmasa

bile içinde bulundukları grubun istediği şekilde davranmaya devam ettikleri ortaya konulmuştur (akt: Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Benzer şekilde siber zorbalık ile ilişkili normatif beklentilerin ve algılanan sosyal normların siber zorbalığa dâhil olmayı etkilediği bulunmuştur (Cross ve ark., 2015; Sasson ve Mesch, 2014). Bununla birlikte bireylerin bir gruba ait olma ihtiyacı güçlü bir dışlanma korkusunu beraberinde getirmektedir. Günümüzde ergenlerin bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla ilişkilerini sürdürmesinin zorunluluk haline geldiği düşünüldüğünde, ergenlerin farklı akran gruplarına katılmak ve grup üyeliğini sürdürmek ve gruptan dışlanmamak için sadakatin artabileceği ve bunun siber mağduriyeti artıracağı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, akran ilişkilerinin güven ve özdeşim alt boyutunun siber mağduriyeti negatif yordadığı görülmüştür. Bu bulgu, olumlu arkadaş nitelikleri açısından ele alındığında, arkadaşlarını güvenilir, ilgili ve yardımsever olarak algılayan ergenlerin daha az siber mağduriyet yaşadığı (Williams ve Guerra, 2007), arkadaştan algılanan sosyal destek ile siber mağduriyet arasında negatif ilişki olduğu (Bingöl ve Tanrıkulu, 2014), olumlu arkadaş niteliklerinin siber mağduriyette koruyucu bir faktör olduğu (Eroğlu, 2104) bulguları ile desteklenmektedir.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, akran ilişkilerinde kendini açma değişkeninin siber mağduriyeti pozitif olarak yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu, ergenin siber ortamda kişisel bilgilerini tanımadığı kişilerle paylaşması, şifresini arkadaşları ile paylaşması, siber ortamda tanıştığı kişilerle yüz yüze karşılaşması gibi riskli internet kullanımının siber mağduriyeti artırdığı bulgularıyla (Erdur Baker, 2010; Walrave ve Heirman, 2011) desteklenmektedir. Ergenlerin siber ortamda bilgi iletişim teknolojilerini güvenli bir şekilde kullanması ve mahremiyetini korumasının onları siber mağduriyetten koruyabileceği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, akran ilişkilerinde bağlılık alt boyutunun siber mağduriyeti yordamadığı görülmüştür. Peker ve Eroğlu (2015) araştırmalarında, bağlılığın siber zorba/mağdur olmada risk faktörü olduğu ve bağlılık arttığında ise siber zorba/mağdur olmanın azaldığı bulgusu yapılan araştırma bulgusu ile farklılık göstermektedir. Alanyazına bakıldığında bir çok araştırma

geleneksel zorbalık mağdurlarının çoğunlukla popüler olmayan, az sayıda arkadaşı olan ve yeni arkadaşlıklar kurmada zorluklar yaşayan, akranlarına bağlanma düzeyi düşük bireyler olduğunu ortaya koymuştur (Bayraktar, 2009; Haynie ve ark., 2001; Salmivalli ve Isaacs, 2005; Woods ve ark., 2009). Bu bulgulardan hareketle siber mağdurların akranları ile bağlılık oluşturmada zorlandıkları, bu ilişkiye başka faktörlerin aracılık ettiği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen siber mağduriyet modelinde, Baba İlişkileri Ölçeği'nin alt boyutlarının yordayıcı olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde Anne İlişkileri Ölçeği'nin beklentileri karşılamanın dışındaki alt boyutların yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Araştırmanın bu bulguları düşündürücüdür. Anne baba ergen ilişkilerinin çok boyutlu olduğu söylenebilir. Bu bulgular daha önce belirtildiği gibi ergenlerin anne, baba ilişkilerini olumlu algılamaları ile ilişkili olabilir. Anne, baba ilişkilerinin güncel ölçeklerle incelenmesinin sonuçları farklılaştıracağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, siber zorbalık davranışlarının sadece ergenlerin bireysel özelliklerinden kaynaklanan bir problem olmadığı bunun ötesinde aile, akranlar gibi çevresel özelliklerle birlikte ele alındığında daha iyi anlaşılabileceğinden hareket edilmiştir. Bundan dolayı bu araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyeti bireysel özellik olarak benlik saygısı ve çevresel özellik olarak anne, baba ve akranlarla ilişkilerin yordayıcılığı incelenmiştir. Araştırmada elde edilen siber zorbalık ve siber mağduriyet modellerinde, anne ilişkileri ve akran ilişkilerinin yordayıcı oldukları, siber zorbalıkta baba ilişkilerinin ve siber mağduriyette benlik saygısının yordayıcı olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle siber zorbalık ve siber mağduriyette akran ilişkilerinin anne, baba ilişkilerinden ve benlik saygısından daha çok yordayıcılık değerine sahip olduğu söylenebilir. Bu bulgu alanyazına bakıldığında özellikle ergenlik döneminde akran ilişkilerinin ergenin destek, yakınlık ve aidiyet gereksinimlerini karşılayan güçlü sosyalleştirme aracı olduğu (Harris, 1995) görüşünü desteklediği söylenebilir. Ayrıca Sasson ve Mesch (2014), riskli çevrimiçi davranışlarda hem ergen anne baba ilişkileri, hem de ergen akran ilişkilerini birlikte değerlendirdiklerinde akran ilişkilerinin bu davranışlarda daha etkili olduğunu bulmuşlardır. Bu sonucun, yapılan araştırmanın bu bulgusunu desteklediği düşünülmektedir.

4.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanmasında ve genellenmesinde aşağıda yer alan sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

1. Öncelikle bu araştırma kesitsel araştırma yönteminin sınırlılıklarını içermektedir. Araştırmada ele alınan değişkenler arasında neden-sonuç ilişkilerinden bahsetmek mümkün değildir.

2. Araştırmada kullanılan ölçekler öz bildirime dayalı olup ölçümler sadece ergenin kendisinden alınmıştır. Ölçeklerin uygulanmasında ergenlerin isimleri alınmamasına rağmen siber zorbalık ve siber mağduriyetin sosyal çevre tarafından onaylanmaması nedeniyle ergenlerin yanıtlarında sosyal istenirliğin etkisi olduğu düşünülebilir. Bu nedenle daha sonra yapılacak araştırmalarda akran, öğretmen bildirimleri ve anne baba tarafından farkındalığın ölçülmesi önemli olacaktır. Benzer şekilde, özellikle anne, baba ilişkileri ve akran ilişkilerinde ölçekler sadece ergenler tarafından cevaplanmıştır. Oysa bu ilişkilerde her iki tarafın (ergen/anne, ergen/akranlar gibi) birbirini etkilediği düşünüldüğünde diğer tarafların da önemli olduğu, anne, baba ve akran bildirimlerinin de alınmasının ölçümlerin güvenirliğini artıracağı düşünülmektedir.

3. Bu araştırma 14-17 yaşları arasında lise öğrencileri ile yapılmıştır. Bu yaş aralığının farklılıkları değerlendirmek açısından sınırlı olduğu ve ortaokul, lise ve hatta üniversite öğrencileri gibi daha geniş yaş aralığını içeren araştırma grubu ile çalışma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Araştırmanın örneklemi kentte yaşayan orta ve üst sosyo ekonomik düzeyden gelen ergenleri temsil etmektedir. İleride yapılacak olan araştırmalarda farklı yerleşim merkezlerinde yaşayan ve farklı sosyo ekonmik düzeylerden gelen örneklem grupları ile çalışılması konuya ilişkin çok yönlü bilgiler sağlayabilir.

4.4 Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada lise öğrencilerinde benlik saygısı, anne, baba, akran ilişkilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayıcılığının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının sırasıyla cinsiyet, yaş, okul türü, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/cep telefonu/tablet sahibi olma, interneti kullanma süresi ve internete bağlanma yeri değişkenleri bakımından farklılaşıp farklılaşmadıkları incelenmiştir. Aşağıda öncelikle farklılaşmaya ilişkin sonuçlara daha sonrada yordayıcılığa ilişkin sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

1. Erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu, siber mağduriyet puanlarında cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

2. 16 yaş grubunda bulunan öğrencilerin siber zorbalık puanlarının diğer yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu ve siber mağduriyet puanlarında yaş açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

3. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüne bağlı olarak, siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı, siber mağduriyet puanları açısından ise devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının özel okul öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. İleride yapılacak araştırmalarda okulların bilgi iletişim teknolojileri kullanımları, kuralları ve sınırlamaları (öğrencilerin cep telefonu kullanımına izin verip vermemek gibi), okul yöneticileri ve öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin farkındalıkları, siber zorbalığa ilişkin müdahale programlarının olup olmadığı dikkate alındığında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır. Ayrıca okulların fiziksel ve psikolojik çevresinin (öğretmen/öğrenci ilişkisi, öğrenciye uygulanan disiplin yöntemleri gibi) incelenmesi siber zorbalığın okulda önlenmesi ve müdahalesine yönelik daha etkili yöntemlerin düzenlenmesine katkı sağlayabilir.

4. Öğrencilerin anne/babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Siber mağduriyet puanlarında ise anne eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı ancak baba eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre, babası okuma-yazma bilmeyen öğrencilerin siber mağduriyet puanları, babası ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu öğrencilerinden daha düşük olduğu ve babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları ise babası yükseköğretim mezunu olan öğrencilerden daha düşük olduğu bulunmuştur. Anne/babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarındaki farklılığa ilişkin bu bulgular, bu ilişkide başka değişkenlerin (anne/babanın bilgi iletişim teknolojileri kullanım bilgisi ve becerisi, anne/ babanın ergenin internet davranışlarını izlemesi, anne/babanın riskli internet davranışlarına ilişkin farkındalığı gibi) aracı olduğunu düşündürmektedir. İleride yapılacak araştırmalarda bu değişkenlerin dikkate alınmasının daha ayrıntılı bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

5. Öğrencilerin bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmalarına bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

6. İnterneti kulanma süreleri açısından günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Günümüzde bilgi iletişim teknolojilerine sahip olmak ve kullanmak özellikle ergenler için vazgeçilmezdir. Bu teknolojilerin kullanımını engellemek mümkün ve doğru değildir. Ergenlerin birçoğu okulda yüz yüze olan ilişkilerini okul dışında bu teknolojiler üzerinden devam ettirmektedirler. Burada önemli olanın ergenlere bu teknolojileri doğru ve etkin kullanmayı öğretebilmek olduğu düşünülmektedir. Anne, babalar ve uzmanların bu konuda yönlendirici ve destekleyici olmaları gerekmektedir. Anne ve babaların yasaklayıcı ve sınırlayıcı olmaktansa, bu teknolojilerin kullanımını, tehlikelerini konuşmak ve yönlendirme yapmalarının daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bunun için öncelikle ailelere, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı, siber ortamda karşılaşılabilinecek riskler ve ne tür önlemler alabilecekleri konusunda

bilgilendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Buradan hareketle öğrencilere, ailelere hatta öğretmenlere bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve etik kullanımı konusunda bilgilendirme çalışmalarının yapılmasının siber zorbalık ve mağduriyeti önleyebileceği düşünülmektedir.

7. Öğrencilerin internete bağlandıkları yer açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farklılık görülmezken, siber mağduriyet puanları açısından ise internete cep telefonundan bağlanan öğrencilerin internete evden bağlanan öğrencilerden daha yüksek puanları olduğu görülmektedir. Ergenlere, siber zorbalık ile karşılaştıklarında nasıl baş edebilceklerine dair bilgilendirme çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşülmektedir. Burada ayrıca öğrencilerden bu madde hakkında bilgi toplarken Kişisel Bilgi Formu'nda "İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz?" sorusuna verilen cevapların evden ve cep telefonundan seçeneklerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Analiz bu iki seçeneği kapsamaktadır. Ancak burada internete sabit bağlantı mı yoksa mobil bağlantı üzerinden mi erişildiği sorusu eklenmelidir. Çünkü sabit bağlantıda kontrol mümkün olabilirken mobil bağlantıda kontrol mümkün olmayabilir.

8. Araştırmada elde edilen siber zorbalık modelinde, anne ilişkilerinin beklentileri karşılama alt boyutu negatif, baba ilişkilerinin normların düzenlenmesi alt boyutunun negatif ve akran ilişkilerinin sadakat alt boyutunun pozitif yönde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

9. Siber mağduriyet modelinde ise benlik saygısı negatif, anne ilişkilerinin beklentileri karşılama negatif, akran ilişkilerinin alt boyutlarında güven ve özdeşim negatif, sadakat pozitif ve kendini açma pozitif yönde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

10. Araştırmadan elde edilen her iki modelde, anne ilişkileri ve akran ilişkilerinin yordayıcı oldukları, siber zorbalıkta baba ilişkilerinin ve siber mağduriyette benlik saygısının yordayıcı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle siber zorbalığı önleme ve müdahale çalışmalarında ergen anne, baba ilişkilerinde ergeni desteklemeye ve izlemeye yönelik aile eğitimlerinin

verilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Özellikle bu eğitimlere babaların katılımını sağlamak, babanın ergenle ilişkisinde otorite olmanın ötesinde farklı konularda destekleyici, rehberlik edici olmaları yönünde eğitimler düzenlemek önemli olabilir. Böylece ailede babanın işlevlerine yapılacak müdahalenin, ergenin anne ile ilişkilerini de düzenleyici etkisi olacağı düşünülmektedir. Ayrıca siber zorbalık ve annebaba ilişkileri araştırılırken annebabaların ergenlerin bilgi iletişim teknolojilerini kullanımlarını izleme davranışlarını ortaya koyan soruların yer almasının daha ayrıntılı bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

Akran ilişkilerinde arkadaş nitelikleri, arkadaş baskısına karşı durabilme gibi konularda ergenlere eğitim verilmesi müdahale çalışmaları için yararlı sonuçlar verebilir. Ayrıca, akran ilişkilerinde sadakatin siber zorbalık ve siber mağduriyeti pozitif yönde yordayıcılığından hareketle, ergenlere siber zorbalık davranışlarının grupça desteklenmemesi ve mağduru koruyucu yönde akranların birlikte harekete geçmesi konusunda farkındalık kazandırılabilir. Siber zorbalığa müdahalede akrandan akrana destek çalışmaları yapılabilir.

Bireysel özellik olarak benlik saygısının siber mağduriyeti negatif yordaması açısından, özellikle siber mağdur olan ergenlerle benlik saygısını destekleme çalışmalarının yapılması önemli olacaktır. Bu konuda aile, akran ilişkileri ve okul önemli rol oynamaktadır. Ancak benlik saygısını desteklemede ergene sadece "sen çok değerlisin" den öte olumlu ve olumsuz özellikleri ile kendini kabul edebilmesi, yaşamında karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilmesi ve diğer insanların değerli olduğunun vurgulanması için çalışmaların yapılması gerektiği önerilebilir.

11. Araştırmadan elde edilen puanlar normallik dağılımı göstermemiştir. Özellikle anne ilişkileri ve baba ilişkilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayıcılığında şaşırtıcı sonuçlar elde edilmiştir. Normal dağılan gruplardan elde edilen sonuçlar farklı olabilir. Ayrıca bu ilişkilerin çok boyutlu ve çok yönlü olduğu düşünüldüğünde görece daha ileri ve daha karmaşık istatistiksel yöntemlerin ve değişik araştırma desenlerinin

kullanılmasının daha açıklayıcı sonuçlar elde edilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu ilişkilerin değerlendirilmesinde daha güncel ölçekler kullanıldığında sonuçlar farklı olabilir.

12. Araştırmaya katılan öğrencilerin %50.3'ü (546 öğrenci) bir devlet okulunda ve %49.7'si (539 öğrenci) ise bir özel okulda öğrenim görmektedir. Aslında gerçekte devlet ve özel okula devam eden öğrenci sayısı düşünüldüğünde bu rakamlar gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. İleride yapılacak araştırmalarda bu durumun dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akbaba, S. & Eroğlu, Y. (2013) İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi, 26*(1), 105-121.

Akbulut, Y. & Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, *27*(7), 1155-1170.

Ang, R. P., Huan, V. S., & Florell, D. (2014). Understanding the relationship between proactive and reactive aggression, and cyberbullying across US and Singapore adolescent samples. *Journal of Interpersonal Violence*, *29*, 237–254.

Arıcak O.T. (2015). *Siber Alemin Avatar Çocukları İnternet ve Gençlik İlişkisinin Bugünü ve Geleceği,* Remzi Kitabevi.

Arıcak, O. T., Kınay, H. & Tanrıkulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*, 101-114.

Arıcak, O. T., Tanrıkulu, T. & Kınay, H. (2012). Siber mağduriyet ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *11*, 1-6.

Arıcak, O. T. (2011). Siber Zorbalık: gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 2*,6, 10-12.

Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, *34*, 167-184.

Arıcak O.T., Siyanhan S, Uzunhasanoğlu A, Sarıbeyoğlu S, Çıplak S, Yılmaz N, Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, *11*(3), 253-261.

Asher, S. R., & Dodge, K. A. (1986). Identifying children who are rejected by their peers. *Developmental Psychology*, *22*, 444–449.

Avrupa Çevirimiçi Çocuklar Projesi (2010). Türkiye Bulguları. http://eukid-sonline.metu.edu.tr/

Ayas, T. & Deniz, M. (2014). Predicting the exposure levels of cyberbullying of elementary students with regard to psychological symptoms. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *116*, 4910-4913.

Ayas, T& Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sını düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *Elementary Education Online*, *10* (2), 550-568.

Bagwell, C., L. & Schmidt, M. E. (2011). The friendship quality of overtly and relationally victimized children. *Merrill-Palmer Quarterly*, *57* (2), 158-185.

Baldry, A. C. & Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles, *Journal of Community & Applied Social Psychology,10*, 1, 17-31.

Baldry, A. C., Farrington, D.P. & Sorrentino, A. (2015). "Am I At Risk of Cyberbullying" ? A narrative review and conceptual framework for research on risk of cyberbullying and cybervictimization: The risk and needs assessment approach. *Aggression and Violent Behavior*, *23*, 36-51.

Barber, B. K., Stolz, H. E. & Olsen, J.A. (2005). Parental support, psychological control and behavioral control: Assessing relevance across time, culture and method (1-20). *Monographs of The Society for Research in Child Development, 70* (4), 1-151.

Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*, 3296- 3319.

Barboza, G. E., Schiamberg, L. B., Oehmke, J., Korzeniewski, S. J., Post, L. A., & Heraux, C. G. (2009). Individual characteristics and the multiple contexts of adolescent bully- ing: An ecological perspective. *Journal of Youth and Adolescence*, *38*, 101–121.

Batmaz, M. & Ayas. T. (2013) İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal Of Education*, *3*/1. 43-53.

Baumeister, R. F.,Smart, L. & Boden, J.M. (1996). Relation of Threatened Egotism to vilonce and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, *103* (1) , 5-33

Batsche, G. M., & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding apervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, *23* (2), 165-174.

Balkıs, M., Duru, E. & Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların özyeterlilik, medya, şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, *6* (2), 81-97.

Bayar, Y. & Uçanok, Z. (2012). Ergenlerin dahil oldukları zorbalık statülerine göre okul sosyal iklimi ve genellenmiş akran algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12* (4), 2337-2358.

Bayraktar. F. (2009). *Ergenlerin zorba ve kurban davranışlarında birey, aile, akran ve okula dair özelliklerin rolü: Bütüncül bir model önerisi.* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, *24* (63), 48-63.

Beckman, L., Hagqist, C. & Hellström, l. (2012). Does the association with psychosomatic health problems differ between cyberbullying and traditional bullying? *Emotional and Behavioural Difficulties*. *17* (3-4), 421-434.

Belanger, F., Crossler, R., Hiller, J., Hsiao, M. & Park, J. (2009). Children's online privacy: Issues with parental awareness and control. *Handsbooks in Information Systems*. *4*, 311-331.

Berk, L.E. (2013) *Çocuk Gelişimi*. B. Onur (Çev. Ed.). Ankara İmge Kitabevi. (Orjinal çalışma basım tarihi 2009)

Bingöl, N. & Tanrıkulu, T. (2014) Siber zorba ve mağdur olma ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 43.

Block, J. ve Robins, R. W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*, *64*, 909-923.

Bollmer, J. M., Milich, R., Harris, M. J., & Maras, M. A. (2005). A friend in need: The role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, *20*, 701–712.

Borawski, E., Ievers-Landis, C., Lovegreen, L., & Trapl, E. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health, 33(2)*, 60-70.

Boulton, M. J. & Smith, P.K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Development Psychology*, *12*, 315-329.

Bowers, L., Smith, P. K ve Binney, V. (1994). Perceived family relationships of bullies, victims and bully/victims in middle childhood, *Journal of Social and Personal Relationships, 11*, 215-232.

Bowers, L., Smith, P.K., & Binney, V. (1992). Cohesion and power in the families of children involved in bully/victim problems in school. *Journal of Family Therapy, 14,* 371-387.

Brewer, G. & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, *48*, 255-260.

Brighi, A., G. Melotti, A. Guarini, M.L. Genta, R. Ortega, J. Mora-Merchan, P.K. Smith, and F. Thompson (2012). Self-esteem and loneliness in relation to cyberbullying in three European countries. In *Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives*, ed. Q. Li, D. Cross and P.K. Smith, 32–56. Chichester: Wiley-Blackwell.

Bronfenbrenner, U. (1995). Developmental Ecology Through Space and Time: A Future Perspective. In *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development*. P. Moen, G.H. Elder, Jr., and K. Luscher (Eds.), 619-647. Washington, D.C: APA Books.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as acontext for human development:Reseaech perspectives. *Developmental Psychology*, *22*, 723-742.

Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bushman B.J.& Baumeister R.F. (1998). Threatened egotism, narssism, self-esteem and direct and displaced aggression : Does self-love or self hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, *75*,1, 219-229. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (19.baskı) Pegem Akademi, Ankara.

Büyüktürk, Ş., E. Kılıç Çakmak, Ö. E. Akgün, Ş. Karadeniz & F. Demirel. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (19.baskı) Pegem Akademi, Ankara

Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. & Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine gore incelenmesi. *Educational Administration: Theory and Practice, 15*, 60, 555-576.

Calvate, E., Oreu, I., Estevez, A., Villardon, L. & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, *26*, 1128-1135.

Campell, M., Spears, B., Slee, P., Butler, D. & Kift, S. (2012) Victims' perceptions of traditional and cyberbullying, and the psychosocial correlates of their victimisation. *Emotional and Behavioural Difficulties*, *17*, 389–401.

Campbell, M.A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling, 15* (1), 68-76.

Cassidy, W., Jackson, M. & Brown, K. N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students' experiences with cyber- bullying. *School Psychology International*, 30 (4), 383-402.

Cenat, J. M., Hebert, M., Blais, M., Lavoie, F., Guerrier, M., & Derivois, D. (2014). Cyberbullying, psychological distress and self-esteem among youth in Quebec schools. *Journal of Affective Disorders*, *169*, 7–9.

Cillessen, A. H. N., & Mayeux, L. (2004). From censure to reinforcement: Developmental changes in the association between aggression and social status. *Child Development*, *75*, 147–163.

Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, *18*, 557 – 570.

Collins, W. A., & Russell, G. (1991). Mother-child and father-child relationships in middle adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review, 11*, 99-136.

Cook, C.R., Williams, K.R., Guerra, N.G., Kim, T.E. & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, *25*(2), 65-83.

Crick, N.R. & Dodge, K.A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, *67*, 993-1002.

Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender and social-psychological adjustment. *Child Development*, *66*, 710-722.

Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social-ecological frawork for understanding and reducing cyberbullying behaviours. *Aggresion and Violent Behavior*, *23*, 109-117.

Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Çivildağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, *Vol. 6* (1), 497-511.

Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Dalmaç Polat, Z. & Bayraktar, S. (2016) Ergenlerde siber zorbalık siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities, 6*(1), 115-132.

Darling, N. & Steinberg, L. (2003). Parenting styles as context: An integrative model. *Psychological Bulletin,* 113 (3), 487-496.

Dehue, F., Bolman, C., & Vollink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior*, *11*, 217–223.

Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, *32*, 471–489.

Dilmaç, B. & Aydoğan, D. (2010). Parental attitudes as a predictor of cyber bullying among primary school children. *International Journal of Psychological and Brain Sciences 2* (4), 227-231.

Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *9*, 3, 1291-1325.

Dishion, T.J. ve McMahon R.J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: A Conceptual and emprical formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *1*(1), 61-75.

Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science, 16*, 328−335.

Dooley, J. J., Pyżalski, J., & Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying. *The Journal of Psychology*, *217*(4), 182–188.

Duffy, A. L., & Nesdale, D. (2008). Peer groups, social identity, and children's bullying behavior. *Social Development*, *18*, 121–139.

Efron, B. (1979). "Bootstrap Methods: Another Look at the Jackknife." *Annals of Statistics. 7*, 1-26.

Efron, B. and Tibshirani, R. (1993). *An introduction to the Bootstrap*. Chapman and Hall. New York.

Ekşi, H. & Yaman, E. (2010). *Çocuk ve Ergende Şiddet*. Kanüs Yayınları.

Egan, S.K. & Perry D. G. (1998). Does low self- regard invite victimization? *Development Psychology. 34 (2), 299-309.*

Erdur Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, *28*, 31-42.

Erdur Baker, Ö., & Topçu,Ç. (2013). Siberzorbalık (Ed. M,Kalkan & C, Kaygusuz.) *İnternet bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler*, ANI yayıncılık, Ankara.

Erdur Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlations to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, *12* (1), 109-125.

Eroğlu, Y. & Peker, A. (2015). Ergenlerde akran ilişkileri ile siber zorbalık statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*/11, 593-606.

Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeli ile incelenme. *Akademik Bakış Dergisi*, *27*, 1-15.

Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychogy Review*, *32,* 365-383.

Espelage, D. L., Holt, M. K., & Henkel, R. R. (2003). Examination of peer group contextual effects on aggressive behavior during early adolescence. *Child Development*, *74*, 205–220.

Fanti, K.A. & Henrich, C.C. (2014). Effects of Self-esteem and narcissism on bullying and victimization during early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, *27*, 1-25.

Fanti, K.A., Demetriou, A.G. & Hawa, V.V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, *9* (2), 168-181.

Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS.* 3rd Edition. Sage Publications, London.

Gamez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K. & Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic internet use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, *53*, 446-452 .

Garandeau, C. F., & Cillessen, A. H. N. (2006). From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation. *Aggression and Violent Behavior*, *11*, 612–625.

Gifford-Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology*, *41*, 235–284

Hale, W. W., Valk, I. V. D., Akse, J. & Meeus, W. (2008). The interplay of early adolescents' depressive symptoms, aggression and perceived parental rejection: A four-year community study. *Journal of Youth Adolescence, 37,* 928-940.

Harris, J. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Bullettin*, *102,* 458-489.

Harter, S. & Whitesell, N. R. Beyond the debate: Why some adolescets report stable self-worth over time and situation, whereas others report changes in self-worth. Journal of Personality, 71, 1027-1058.

Hartup, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, *67,* 1–13.

Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K., & Simons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: distinct groups of at-risk youth. *Journal of Early Adolescence*, *21*, 29-49.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). *Bullying Beyond The Schooyard: Preventing and Responding to Cyberbullying.* Second Edition. Corwin Pres. California.

Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2013). Hinduja, S. and Patchin, J. (2013). Social Influences on Cyberbullying Behaviors among Middle and High School Students. *Journal of Youth and Adolescence, 42,* 711-722.

Hinduja, S.,& Patchin, J. W. (2009). Emotional and psychological consequences. *Cyberbullying Research Summary*. www.cyberbullying.us

Hinduja & Patchin (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, *29*, 129-156.

Hodges, E. V. E. & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*, 677–685.

Hong, J.S. & Espelage, D. L. (2012). A review of resarch on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, *17*, 311-322.

Horzum, M. B. & Ayas, T. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 10* (20), 139-159.

Huang, Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, *26*, 1581–1590.

Jackson, M., Cassidy, W., & Brown, K.N. (2013). "You were born ugly and you die ugly too": Cyber-Bullying as relational aggression. *In Education*, *15*, (2).

Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. & Kardeliene, L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social Behavior and Personality*, *36* (2), 145-162.

Juhasız, A.M. (1989). Significant others and self-esteem: Methods for determining who and why. *Adolescence*, *24*, 581-594.

Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, *78* (9), 496-505.

Jones, L., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2013). Online Harassment in Context: Trends From Three Youth Internet Safety Surveys (2000, 2005, 2010). *Psychology of Violence. 3* (1), 53–69.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. 10.Baskı, Evrim Yayıncılık.

Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. 2.Baskı, Asil Yayıncılık.

Kaner, S. (2002a). Kontrol kuramına dayalı anababa ergen ilişkileri ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 33*, 1-2, 67-75.

Kaner, S. (2002b). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 33*, 1-2, 77-89.

Kaner, S. (1996). Annababa denetimi ile ergenlerin suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış Araştırma Raporu*. Ankara : Ankara Üniversitesi.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karlıer Soydaş, D. & Uçanok, Z. (2014). Ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım özellikleri sanal ortamda zorbalığa dahil olmayı açıklıyor mu? *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *21* (1), 17-32.

Katzer, C., Fetchenhauer, D., & Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? Acomparison of victimization in internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology*, *21*(1), 25-36.

Kındap, Y., Sayıl, M. F. ve Kumru, A. (2008). Anneden algılanan kontrolün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkiler: Benlik değerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 23*(61), 92-107.

Kiriakidis, S. P. & Kavoura A. (2010). Cyberbullying a review of the literature on harassment through the internet and other electronic means. *Family and Community Health*, *33*: 82–93.

Kowalski, R. M., Schroeder, A. N., Giumetti, G.w. & Lattanner, M.R. (2014) Bullying in the Digital Age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, *140* (4), 1073-1137.

Kowalksi, R. M., & Limber, S.P. (2013) Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, *53*, 13-20.

Kowalski, R. M., Limber, S. E., & Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in The Digital Age* (2nd ed.). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Kowalksi, R. M., & Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, *41*, 522-530.

König, A., Gollwitzer, M., & Steffgen, G. (2010). Cyberbullying as an act of revenge. *Australian Journal of Guidance and Counseling*, *20*(2), 210-224.

Kubiszewski, V., Fontaine, R., Potard, C. & Auzoult, L. (2015). Does cyberbullying overlap with school bullying when taking modality of involvement into account? *Computers in Human Behavior*, *43*, 49–57.

Law, D. M., Shapka, J. D., Domene, J. F., & Gagne, M. H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An investigarion of reactive and proactive online aggression. *Computers in Human Behavior*, *28*, 664- 672.

Law, D. M., Shapka, J. D. & Olson, B. F. (2010). To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression. *Computers in Human Behavior*, *26*, 1651-1656.

Lee, S. J. & Chae, V. G. (2007) Children's internet use in a family context: Influence on family relationships and parental mediation. *CyberPsychology & Behavior, 10*(5), 640-644.

Leech, N.L. (2005). *SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation*. London: Lawrance Erlbaum Associates Publishers.

Li, Q. (2008) A cross cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, *50* (3), 223–234.

Li, Q. (2007) New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, *23*, 1777-1791.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psycholog International*, *27*, 157-170.

Liau, A. K., Khoo, A., & Ang, P. H. (2005). Factors influencing adolescents engagement in risky Internet behavior. *Cyberpsychology and Behavior, 8, 513–520.*

Livingstone, S. & Smith, P. K. (2014). Annual Research Review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *55* (6), 635–654.

Marini, Z. A., Dane, A. V., Bosacki, S. L. ve YLC- CURA (2006). Direct and indirect bully-victims: Differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and victimization. *Aggressive Behavior, 32,* 551–569.

Mark, L.& Ratliffe, K.T. (2011). Cyber World: New playgrounds for bullying. *Computers in Schools*, *28*, 92-116.

Menesini, E., Nocentini, A. & Calussi, P. (2011) The measurement of cyberbullying: Dimensional structure and relative item severity and discrimination. *Cyberpsychology & Behavior*, *14* (5), 267-274.

Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *Cyberpsychology and Behavior*, *12*, 387–393,

Milli Eğitim Bakanlığı MEB (2016). Öğrenci sayısı 17 milyon 588 bine yükseldi. http://www.meb.gov.tr/ogrenci-sayisi-17-milyon-588-bine-yukseldi/haber/10675/tr

Misha, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. & Daciuk, J. (2012) Risk Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully–victims. *Children and Youth Services Review, 34*, 63-70.

Mooney, C.Z. & Duval, R.D. (1993). *Bootstrapping: A Nonparametric Approach to Statistical Inference*, Newberry Park, Ca., Sage Publications.

Navarro, R., Yubero, S., Larrañaga, E., & Martínez, V. (2012). Children's cyberbullying victimization: Associations with social anxiety and social competence in a Spanish sample. *Child Indicators Research*, *5*(2), 281-295.

Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: The impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics, 5*, 143-158.

Olweus, D. (2003) A profil of bullying at school. *Educational Leadership*, *60* (6), 12-17.

Olweus, D. (1995) Bullying or peer abuse at school: facts and intervension. *Current Directions in Psyshological Science*, *4*, 196-200.

O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001) Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behaviour, 27*, 269-283.

Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., Smith, P. K., Tompson, F. & Tippet, N. (2012) The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior*, 38, 342–356.

Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J., Calmaestra, J. & Vega, E. (2009) The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying. A study of Spanish adolescents. *Journal of Psychology, 217* (4), 197-204.

Ostrowsky, M.K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem ? *Agression and Violent Behavior, 15*, 69-75.

Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, Aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Pallant, J. (2005*). SPSS Survival Manual: A step by step guide to data analysis using SPSS*. Allen & Unwin Publication, Syndney.

Parkhurst, J. T., & Hopmeyer, A. G. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity: Two distinct dimensions of peer status. *Journal of Early Adolescence*, *18*, 125–144.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2012). Cyberbullying: An update and synthesis of the research. In J. Patchin & S. Hinduja (Eds.), *Cyberbullying prevention and response: Expert perspectives* (pp. 13–35). New York: Routledge.

Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and sef-esteem. *Journal of School Health*, 80 (12), 614-621.

Pekel Uludağlı, N. & Sayıl, M. (2013). Suça karışmış ergenlerde problem ve olumlu sosyal davranışlar: Ergen, anne ve arkadaş özellikleriyle ilişkileri. *Türk psikoloji Dergisi*. *28* (7), 57-69.

Peker, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *40* (181), 57-75.

Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9* (1), 205-221.

Pellegrini, A. D. and Long, J. D. (2012). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, *20*, 259-280.

Pellegrini, A. D. (2002). Bullying and victimization in middle school: A dominance relations perspective. *Educational Psychologist*, *37*, 151-163.

Perren S,. Dooley J,. Shaw T,. & Cross D. (2010). Bullying in school and cyberspace: associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, *4*:28.

Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E. ve Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior problem outcomes of parental monitoring and psychological control. *Child Development, 72*, 583-598.

Price, M. & Dalgleish, J. (2010). Cyberbullying experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 29, (2), 51-59.

Prinstein, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill- Palmer Quarterly*, *49*, 310–342.

Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescenct well-being. *Journal of Adolescence*, *23*, 57-68.

Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, *32*, 384–400.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. NY: Basic Books.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. New Jersey: Princeton University Press.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior, 15*, 112-120.

Salmivalli, C. & Isaacs, J. (2005). Prospective relations among victimization, rejection, friendlessness, and children's self- and peer-perceptions. *Child Development, 76* (6), 1161-1171.

Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde sanal Zorbalık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Sasson, H. & Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, *33*, 32-38.

Schenk, A. M. & Fremouw, W. J. (2012) Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, *11* (1), 21-37.

Schneider, S.K., O'Donnell L., Stueve A., & Coulter R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying and psychological distress: a regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102 (1), 171-178.

Schoffstall C.L. & Cohen R. (2011). Cyber aggression: The relation between online offenders and offline social competence. *Social Development*, *20*, 587-604.

Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/ siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Shek, D. T. L. (2006). Perceived parent-child relational qualities and parental behavioral and psychological control in Chinese adolescents in Hong Kong. *Adolescence*, 41 (163), 563-581.

Shemesh, D.O., Heiman, T.& Eden, S. (2012). Cyberbullying victimisation in adolescence: relationships with loneliness and depressive mood. *Emotional and Behavioural Difficulties*,17, 361–374.

Shetgiri, R., Lin, H. Avila, R. M. & Flores, G. (2012). Parental Characteristics Associated with bullying perpetration in US children aged10 to 17 years. *American Journal of Public Health*, *102* (12), 2280-2286.

Sijtsema, J. L., Veenstra, R., Lindenberg, S. & Salmivalli, C. (2009). Empirical test of bullies status goals: Assessing direct goals, aggression and prestige. *AggressiveBehavior*, *35,* 57-67.

Simons-Morton, B., Chen, R., Hand, L. S. & Haynie, D. A. (2008). Parenting behavior and adolescent conduct problems: Recirocal and mediational effects. *Journal of School Violence, 7* (1) , 3-25.

Slonje, R., Smith, P.K. & Frisen, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*, 26-32.

Slonje, R., Smith, P.K. & Frisen, A. (2012). Processes of cyberbullying and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal Of Developmental Psychology, 9* (2), 244-259.

Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*, 147-154.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49* (4), 376-385.

Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F. & Perren, S. (2013). Longitudinal risk factors for cyberbullying in adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 23*, 52-67.

Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., Ristkari, T., & Henenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. *Archives of General Psychiatry, 67,* 720–728.

Soydaş, D. K. & Uçanok, Z. (2014). Ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım özellikleri sanal ortamda zorbalığa dahil olmayı açıklıyor mu? *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *21* (1), 17-32.

Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve Yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitsi, Ankara.

Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, *71* (4), 1072-1085.

Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (F. Çok ve diğerleri, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Steinberg L, Silk J. (2002). Parenting adolescents. In M. Bornstein (ed) *''Handbook of Parenting: Volume 1. Children and Parenting,'' 2nd edition*. (pp 103–133). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I. & Van Oost, P. (2002). Relationship of family environment to children involvement in bully/victims problems at school. *Journal of Youth and Adolescence,* 31 (6), 419-428.

Strom, P.S. & Strom, R.D. (2008). Cyberbullying by adolescents: a preliminary assessment. *The Educational Forum. Vol: 70, 1*, 21-36.

Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. & Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davarnışlarında bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, 257-270.

Şirvanlı Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, cocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *21*(58), 77-94.

Takma, Ç. ve Atıl, H. (2006). Bootstrap Metodu ve Uygulanışı Üzerine Bir Çalışma 2. Güven Aralıkları, Hipotez Testi ve Regresyon Analizinde Bootstrap Metodu. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43*(2):63-72

Tanrıkulu, T. (2015). Cyberbullying and Basic Needs: A Predictive Study within the Framework of Choice Theory. *Anthropologist*, 20 (3), 573-583.

Tanrıkulu, T. (2013). *Siber Zorbalıkla ilişkili Değişkenlerin İncelenmesi ve gerçeklik terapisi yönelimli bir müdahale programının siber zorbaca davranışlar üzerindeki*

etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Taylor, S. E., Peplau, L. A. & Sears, D. O. (2007) *Sosyal Psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara İmge Kitapevi.

Tokunaga, R.S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*, 277–287.

Topçu, Ç., Yıldırım, A. & Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying @ schools: What do Turkish Adolescents think?. *Int J Adv Counselling*, *35*, 139-151.

Topcu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of Cyberbullying Experiences among Turkish Students from Different School Types. *Cyberpsychology & Behavior,* 11 (6), 643-648.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M.B. & Ronbins, R.W. (2003). Stability of self-esteem across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*, 205-230.

Türkileri, N. (2012*) Ergenlerde sanal zorbalık: Nedenlerine ilişkin algılar, duygusal tepkiler, başetme yöntemleri ve zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler.* Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660

Twenge, J. M. (2009). *" Ben Nesli" Bugünün Gençleri Niçin Bu Kadar Özgüvenli ve İddialı Fakat Bir O Kadar da Depresif ve Kaygılı*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: *Profiles of bullies and victims. New Media & Society, 11*(8)

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychology & Behavior, 11*(4), 499-503.

Varjas, K., Talley, J. Meyers, J., Parris, L., & Cutts, H. (2010). High school students perceptions of motivations for cyberbullying: A Exploratory study. Western *Journal of Emergency Medicine, 11*, 3, 269-273.

Walker, JL. (2009). *The Contextualized Rapid Resolution Cycle Intervention Model for Cyberbullying*. PhD Thesis, Unpublished. Arizona: Arizona State University.

Walrave, M., & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimsation and perpetration. *Children & Society, 25*, 59-72.

Wang, J., Nansel, T. R. & Iannotti, R. J. (2011). Cyber and traditional bullying: Differential association with depression. *Journal of Adolescent Health*, *48* (4), 415-417.

Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School-bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health, 45*, 368–375.

Willard, N. (2007) Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. Center for Safe and Responsible Use. http://www.cyberbully.org/docs/cpct.educators.pdf.

Williams, K.R. & Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6),14-21.

Woods, S., Done, J. & Kalsi, H. (2009). Peer victimisation and internalising difficulties: The moderating role of friendship quality. *Journal of Adolescence, 32*, 293-308.

Wolak, J., Mitchell, K.J.,& Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An explorations of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41* (6), 51-58.

Yaban, E. H., Sayıl, M. & Kındap Tepe, Y. (2013). Erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 28* (71), 20-32.

Yaffee, R.A. (2002). *Robust Regression Analysis: Some Popular Statistical Package Options.* Statistics, Social Science, and Mapping Group Academic Computing Services Information Technology Services. New York Üniversity. New York.

Yaman, E. & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(3), 819 -833.

Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Başaçıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Ybarra, M. & Mitchell, K. (2007). Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health, 41*, 189-195.

Ybarra, M., West, M. D. & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health, 41*, 42-50.

Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *CyberPsychology&Behavior*, 7 (2), 247-257.

Ybarra, M. & Mitchell, K. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry. 45* (7), 1308–1316 .

Ybarra, M. & Mitchell, K. (2004b). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence. 27*, 319-336.

Youniss, J., and Smollar, J. (1985). *Adolescent Relations with Mothers, Fathers, and Friends.* Chicago: University of Chicago Press.

EKLER

EK-1

KİŞİSEL BİLGİ FORMU
AÇIKLAMA

Sevgili Öğrenciler,
Aşağıda araştırmamda kullanılmak üzere size yöneltilen sorular bulunmaktadır. Burada yer alan bilgileriniz hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Doğru ya da yanlış yanıt bulunmamaktadır. Size en uygun yanıtları vermeniz beklenmektedir. Lütfen her bölümün başında ilgili açıklamaları dikkatlice okuyunuz. Bu sorulara dürüst yanıtlar vermeniz araştırmanın doğru sonuçlara ulaşması açısından çok önemlidir.

Araştırmama katıldığınız için teşekkür ederim
Demet PEKŞEN SÜSLÜ

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz: K ( ) E ( )

2. Sınıfınız: 9 ( ) 10 ( ) 11 ( ) 12( )

3. Doğum tarihiniz: ……./……../.....

4. Yaşınız (Lütfen yazınız): ……

5. Okulunuzun türü: Devlet ( ) Özel( )

6. Annenizin eğitim durumu (en son bitirdiği okul):
( ) Okuma-yazma bilmiyor
( ) Okuma-yazma biliyor
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu
( ) Yüksek lisans / Doktora

7. Babanızın eğitim durumu (en son bitirdiği okul):
( ) Okuma-yazma bilmiyor
( ) Okuma-yazma biliyor
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu
( ) Yüksek lisans / Doktora

8. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden hangi/hangilerine sahipsiniz? (birden fazla işaretlenebilir):
( ) Bilgisayar/laptop ( ) Cep telefonu ( ) Tablet

9. İnterneti ne sıklıkla kullanıyorsunuz?
( ) Hiç kullanmam
( ) Haftada bir saatten az ( ) Günde 1 saatten az
( ) Haftada 1-3 saat arası ( ) Günde 1-3 saat arası
( ) Haftada 3-5 saat arası ( ) Günde 3-5 saat arası
( ) Haftada 5-7 saat arası ( ) Günde 5-7 saat arası
( ) Haftada 7 saatten fazla ( ) Günde 7 saatten fazla

10. İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz?
( ) Evden ( ) Okuldan ( ) Cep telefonundan ( ) İnternet kafeden
( ) Diğer (belirtiniz).....

EK-2

SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler,

Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı "hiçbir zaman yapmam" diyorsanız "**Hiçbir Zaman**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "bazen yaparım" diyorsanız "**Bazen**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "çoğu zaman yaparım" diyorsanız "**Çoğu Zaman**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "her zaman yaparım" diyorsanız "**Her Zaman**" yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1.	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2.	Sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3.	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4.	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5.	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6.	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7.	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8.	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9.	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10.	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini alamadan farklı sitelerde yayınlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11.	İnternette başka kişilerin ya da arakadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12.	İnternette başka kişilerle ya da akadaşlarımla ilgili onların hoşlanamayacağı haberler yayınlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13.	İnternette başka kişilerle ya da arakadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14.	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15.	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

16.	İnternette arkadaşlarıma ve başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17.	Bir insanın asla yüzüne söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18.	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19.	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20.	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21.	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22.	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23.	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24.	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

EK-3

SİBER MAĞDURİYET ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Bu yazılarda "**bir başkası**" ya da "**başka kişiler**" şeklinde tanımlanan kişi sizin arkadaşınız olabilir yada o kişiyi hiç tanımıyor da olabilirsiniz. Eğer okuduğunuz davranış "bana hiçbir zaman yapılmadı" diyorsanız "**Hayır**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranış "bana daha önce yapıldı" diyorsanız "**Evet**" yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1.	İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mail hesabı açtı.	EVET	HAYIR
2.	Sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı.	EVET	HAYIR
3.	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler kişisel bilgilerimi kullandı.	EVET	HAYIR
4.	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.	EVET	HAYIR
5.	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	EVET	HAYIR
6.	Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail adreslerime girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
7.	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice onların oyunlarıma girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
8.	İnternette beni tehdit ettiler.	EVET	HAYIR
9.	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
10.	İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar.	EVET	HAYIR
11.	İnternette fotoğraflarımı benim izninim almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.	EVET	HAYIR
12.	İnternette benim ile ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	EVET	HAYIR
13.	İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR
14.	İnternette bana hakaret eden mesaj gönderdiler.	EVET	HAYIR
15.	İnternette benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR

16.	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	EVET	HAYIR
17.	Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylediler.	EVET	HAYIR
18.	Cep telefonundan beni tehdit eden mesaj gönderdiler.	EVET	HAYIR
19.	Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler.	EVET	HAYIR
20.	Cep telefonundan benim hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
21.	Cep telefonunu kullanarak benim ile ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR
22.	Cep telefonundan bana hakaret eden mesaj gönderdiler.	EVET	HAYIR
23.	Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
24.	Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.	EVET	HAYIR

EK-4

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler, aşağıda yer alan ifadelerin size ne ölçüde uygun olduğunu, karşısındaki "Çok Doğru", "Doğru", "Yanlış", "Çok Yanlış" olan kutucuklardan birini (X) şeklinde işaretlemeniz istenmektedir.

Lütfen tüm maddeleri yanıtlayınız ve yanıtlarınızı içtenlikle veriniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

		Çok Doğru	**Doğru**	**Yanlış**	**Çok Yanlış**
1.	Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	( )	( )	( )	( )
2.	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )
3.	Genelde kendimi başarısız biri olarak görme eğilimindeyim.	( )	( )	( )	( )
4.	Bende diğer insanların bir çoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	( )	( )	( )	( )
5.	Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.	( )	( )	( )	( )
6.	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	( )	( )	( )	( )
7.	Genel olarak kendimden memnunum.	( )	( )	( )	( )
8.	Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.	( )	( )	( )	( )
9.	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )
10.	Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )

EK-5

ANABABA ERGEN İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ

Bu ölçek, anababalar ile gençlerin ilişkilerini betimlemek amacı ile hazırlanmıştır. Sizden istenen her bir maddeyi dikkatle okuyup, her madde için beş yanıt seçeneğinden birini, hem anneniz (A) hem de babanız (B) için (X) şeklinde işaretlemenizdir. Ölçekte bazı maddeleri yanıtlarken sadece annenizi bazı maddeler içinde babanızı düşünerek işaretleyiniz.

Lütfen tüm maddeleri yanıtlayınız ve yanıtlarınızı içtenlikle veriniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

			Her zaman	**Sık sık**	**Ara sıra**	**Nadiren**	**Hiçbir zaman**
1.	Arkadaşlarımla gezmeye gittiğimde, nerede olduğumla ve ne yaptığımla ilgilenir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
2.	Okuldan sonra hemen eve gelmeyeceksem nerede ve kimlerle olacağımı söylememi ister.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
3.	Kimlerle arkadaşlık ettiğimi bilir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
4.	Hangi filimi izlediğimle ya da hangi kitabı okuduğumla ilgilenir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
5.	Eve geç geldiğimde nerede ve kimlerle olduğumu merak eder (Sadece **annenizi** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
6.	Nerede ve kimlerle olduğumu bilmek onun için önemlidir (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
7.	Gittiğim yerlerden belirli bir saatte dönmemei ister (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
8.	Okuldaki davranışlarımı ve başarılarımı sürekli izler.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
9.	Ödevlerimi zamanında yapıp yapmadığımla ilgilenir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
10.	Evdeki kurallara uymamı ister. (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
11.	Zamanında yatmama özen gösterir. **(**Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
12.	Arkadaşlarımla gezmeye gitmek için onun onayını almam gerekir (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
13.	Sofrada hep birlikte olmamıza özen gösterir (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )

			Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
14.	Bana önem verir ve güvenir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
15.	Beni sever.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
16.	Bana sevgisini gösterir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
17.	Kendimi ona yakın hissederim.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
18.	Onun tavsiyelerine uyarım (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
19.	Sorunlarıma ilgi gösterir ve dinler (Sadece **annenizi** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
20.	Onu hoşnut etmek benim için önemlidir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
21.	Yetişkin biri olduğumda onu sık sık görmek isterim.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
22.	Benimle ilgili ne düşündüğü benim için önemlidir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
23.	Ondan ayrı kalmak bana zor geliyor.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
24.	Yaptığım bir şey kendimi suçlu hissetmeme neden olduğunda, bunu onunla konuşurum.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
25.	Ona bir sırrımı açtığımda kendimi huzursuz hissetmem.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
26.	Ne zaman başım sıkışsa ya da derde girse bunu onunla konuşurum.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
27.	Arkadaşlarımla olan sorunlarımı ona açarım (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
28.	Öğretmenlerimle aramın nasıl olduğunu onunla konuşurum (Sadece **babanızı** düşünerek yanıtlayın).		( )	( )	( )	( )	( )
29.	Hoşlandığım kızla/erkekle ilgili duygularımı ve düşüncelerimi onunla konuşurum**.**	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
30.	Bir hata yaptığımda ya da suç işlediğimde bunu ona anlatırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
31.	Sorunlarımı onunla konuşmak beni hep rahatlatır.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )

			Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
32.	Onu hayal kırıklığına uğratmamak benim için önemlidir.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
33.	Onun beklentilerini karşıladığımı düşünüyorum.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
34.	Onun istediği gibi biri olduğumu düşünüyorum	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
35.	Onunla birlikte gezmeye gitmekten hoşlanırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
36.	Onunla beraber evde birşeyler yapmaktan hoşlanırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
37.	Onunla beraber sinema, tiyatro gibi yerlere gitmekten hoşlanırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
38.	Onunla sohbet etmekten hoşlanırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )
39.	Onunla birlikte oyun oynamaktan hoşlanırım.	**A**	( )	( )	( )	( )	( )
		B	( )	( )	( )	( )	( )

EK-6
AKRAN İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler, bu ölçek, sizlerin arkadaşlarınızla ilişkilerinizi betimlemek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçekte 18 madde yer almaktadır. Sizden her bir maddeyi okuduktan sonra karşısına uygunluk derecesi "Her Zaman", "Sık Sık", " Ara Sıra", "Nadiren", "Hiçbir Zaman" olan kutucuklardan birini (X) şeklinde işaretlemeniz istenmektedir.

Lütfen tüm maddeleri yanıtlayınız ve yanıtlarınızı içtenlikle veriniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

		Her zaman	**Sık sık**	**Ara sıra**	**Nadiren**	**Hiçbir zaman**
1.	Arkadaşlarım beni severler.	( )	( )	( )	( )	( )
2.	İşler yolunda gitmediğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
3.	Arkadaşlarımı korumak için gerektiğinde yalan söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
4.	Arkadaşlarım düşüncelerimi duymaktan hoşlanırlar.	( )	( )	( )	( )	( )
5.	Arkadaşlarımın başı polisle derde girse, onları korumak için yalan söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
6.	Ailemle ilgili sorunlarımı arkadaşlarımla konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )
7.	Kendimi kötü hissettiğimde arkadaşlarımı aramak beni rahatladır.	( )	( )	( )	( )	( )
8.	Arkadaşlarıma güvenirim.	( )	( )	( )	( )	( )
9.	Arkadaşlarıma gerçekleri söyleyecek kadar güvenirim.	( )	( )	( )	( )	( )
10.	Arkadaşlarım bana saygı duyarlar.	( )	( )	( )	( )	( )
11.	Arkadaşlarımla birbirimizi çok severiz.	( )	( )	( )	( )	( )
12.	Arkadaşlarım bana ilgi gösterirler.	( )	( )	( )	( )	( )
13.	Arkadaşlarım sorunlarımla ilgilenirler.	( )	( )	( )	( )	( )
14.	Annemin ve babamın, beni anlayıp anlamadıklarını arkadaşlarımla konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )
15.	Sorunlarım olduğunda arkadaşlarım bana yardım ederler.	( )	( )	( )	( )	( )
16.	Arkadaşlarım düşüncelerime önem verirler.	( )	( )	( )	( )	( )
17.	Arkadaşlarım beni bir belaya sürükleseler bile, yine de onlarla olurum.	( )	( )	( )	( )	( )
18.	En iyi arkadaşım gibi olmak isterim.	( )	( )	( )	( )	( )

EK-7
ETİK KURUL KARARI

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU KARARI

Karar Tarihi : 03.02.2016

Karar Sayısı : 2016/2-2

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 25.12.2015 tarih ve 14475162-302.08.01-440 sayılı yazısı ile Kurulumuza gönderilen, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Doktora Programında, Prof. Dr. Ayla OKTAY'ın danışmanlığında öğrenim gören 11 11 51 201 numaralı doktora öğrencisi Demet Pekşen SÜSLÜ'nün **"Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi"** başlıklı doktora tez önerisi ile ekindeki ölçek ve anket formları incelenmiştir.

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda:

Araştırma önerisinin T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Yönergesi'nin 6. Maddesinde yazılı; **"bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk"** gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmanın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna;

Toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Aytekin BERKMAN

Prof. Dr. Nurgün OKTİK

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK

Yrd. Doç. Dr. Zeynep Karaer GÜÇLÜ

Yrd. Doç. Dr. Abbas DÜNDAR

EK-8
İL MİLLİ EĞİTİM İZNİ

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411/20/3242499 05/08/2014
Konu: Araştırma (Demet PEKŞEN SÜSLÜ)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi:a)Maltepe Üniversitesinin 01.07.2014 tarih ve 338 sayılı yazısı.
b)MEB. Yen. ve Eğt. Tek. Gn Md. 07.03.2013 tarih ve 316 sayılı 2012/13 nolu genelgesi.
c)Milli Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 04.08.2014 tarihli tutanağı.

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi Demet PEKŞEN SÜSLÜ'nün ***"Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi"*** konulu tezine dair araştırma çalışmasını ekli listedeki okullarda; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının; söz konusu talebi, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, veri toplama araçlarının eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Dr.Muammer YILDIZ
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
05/08/2014

Yusuf Ziya KARACAEV
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır
Evrak teyidi http://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 31c7-adea-3eee-9f2f-ced5 kodu ile yapılabilir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü D/Blok Bab-ı Ali Cad. No:13 Cağaloğlu
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr
A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52